

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

1968'DEN GÜNÜMÜZE SOSYAL BİLGİLER DERS
KİTAPLARINDA COĞRAFİ KEŞİFLERİN ANLATIMI VE
ÖĞRETİLMESİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

Meryem CENGİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2021

©2021 MERYEM CENGİZ

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

1968'DEN GÜNÜMÜZE SOSYAL BİLGİLER DERS
KİTAPLARINDA COĞRAFİ KEŞİFLERİN ANLATIMI VE
ÖĞRETİLMESİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

TEACHER'S VIEWS ON TEACHING AND EXPLAINING
GEOGRAPHICAL DISCOVERIES IN SOCIAL STUDIES
TEXTBOOKS FROM 1968 TO PRESENT

Hazırlayan
Meryem CENGİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ

KIRŞEHİR-2021

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Meryem CENGİZ tarafından hazırlanan “1968’den Günümüze Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Coğrafi Keşiflerin Anlatımı ve Öğretilmesine Yönelik Öğretmen Görüşleri” adlı tez çalışması 06/08/2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Prof. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ

Üye.....

Doç. Dr. Yurdal DİKMENLİ

Üye.....

Dr. Öğrt. Üyesi Sibel ÖNER

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

06/08/2021

Prof. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

06/08/2021

Meryem Cengiz

ÖZET

1968'DEN GÜNÜMÜZE SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA COĞRAFI KEŞİFLERİN ANLATIMI VE ÖĞRETİLMESİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Meryem CENGİZ

Danışman: Prof. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ

2021-(CXXXVII+137)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ

Doç.Dr. Yurdal DİKMENLİ

Dr. Öğrt. Üyesi Sibel ÖNER

Bu çalışma nitel-nitel olarak belirlenen iki aşamalı kısmen karma bir çalışmadır. Araştırmanın birinci aşamasında 1968, 1971-1972, 1985, 1998, 2005 ve 2017- 2018 programlarına göre hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafi keşifler konusunun nasıl yer aldığını belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmada 1968, 1973, 1983, 1987, 1989, 1999, 2002, 2013, 2015, 2018 ve 2020 yılı sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitapları kullanılmıştır. Birinci aşamada değişen öğretim programlarına göre hazırlanmış ders kitapları doküman analizi yoluyla incelenmiştir. Ders kitaplarında coğrafi keşifler konusunda en fazla bulunan görsel şahıs fotoğraflarıdır. En fazla adı geçen kâşif Kristof Kolomb ve en fazla ilişkili kavram “keşif” ve “kita” kavramlarıdır. Konu ders kitaplarında daha çok “Rönesans” ile ilişkilendirilerek verilmiştir. Ders kitaplarındaki ölçme araçlarının en fazla alt düzey sorulardan oluştuğu, günümüze yakın yıllarda ise üst düzey sorulara rastlandığı sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasında ise coğrafi keşifler konusunun öğretilmesine yönelik sosyal bilgiler öğretmenlerin görüşleri ele alınmıştır. 2019-2020 eğitim öğretim yılında Kırşehir ilinde görev yapmakta olan 7. sınıf sosyal bilgiler dersine giren 20 öğretmene yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmış ve içerik analizine göre analiz edilmiştir. Öğretmenlerin coğrafi

keşifler konusunun öğretilmesini önemli buldukları, sınıf içi uygulamalarda en fazla düz anlatım ve soru cevap kullandıkları, konu anlatımında öğrencilerden kaynaklı sorunlar yaşadıkları, konuya verilen ders saatini yetersiz buldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafi Keşifler, Öğretmen Görüşleri, Sosyal Bilgiler Ders Kitapları, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, Sosyal Bilgiler Öğretmenleri

ABSTRACT

TEACHER’S VIEWS ON TEACHING AND EXPLAINING GEOGRAPHICAL DISCOVERIES IN SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS FROM 1968 TO PRESENT

M.Sc. Thesis

Preparer: Meryem CENGİZ

Advisor: Prof. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ

2021–(CXXXVII+137)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

Department Of Turkish And Social Sciences Education

Division Of Social Studies Education

Jury

Prof. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ (Advisor)

Assoc. Prof. Dr. Yurdal DİKMENLİ

Dr. Sibel ÖNER

This study is a qualitative-qualitative two satage partially mixed study in the first stage of the research, it was aimed to determine how the subject of geographical discoveries took place in the social studies textbooks prepared according to the 1968, 1971-1972, 1985, 1998, 2005 and 2017-2018 programs. In the research, social studies 7the grade textbooks of 1968, 1973, 1983, 1987, 1989, 1999, 2002, 2013, 2015, 2018 ve 2020 were used. The most common visuals about geographical discoveries in textbooks are photographs of persons. The most mentioned explorer is Christopher Columbus and the most related concepts are “exploration” and “continental” concepts. The subjectnis given in the textbooks by associating it with the “renaissance” subject. It cocluded that the measurement tools in the texbooks mostly consisted of low level questions, and in recent years, high level questions were encountered.

In the second stage of the study the views of teachers on teaching were discussed. In the 2019-2020 academic year, a semi-structured interview form was applied to 20 teachers working in the 7th grade social studies course in Kırşehir and analyzed according to the content analysis. It has been concluded that the teachers find it important to teach the subject of geographical discoveries, they mostly use plain lectures and question answers in classroom prectices, they have problems in explaining the subject due to the student and they find the course hours given to the subject insufficient.

Keywords: Geographical Discoveries, Teacher Opinion, Social Studies Textbooks, Social Studies Curriculum, Social Studies Teachers

ÖNSÖZ

Bireylerdeki keşfetme arzusu tarih boyunca sosyal, ekonomik, toplumsal her alanda derinden etkileri olan olayları ortaya çıkarmıştır. Geçmişte yaşanan tüm olaylar bireyin geleceğe yön vermesinde etkili olmaktadır. Geçmişe dair bilgileri öğrencilere aktarmada ise sosyal bilgiler dersine büyük görevler düşmektedir. Geçmiş, günümüz ve gelecek arasında bağ kurmayı sağlayan, ülkesindeki sorunlara çözüm üretebilen, geleceğe emin adımlar atan etkin vatandaş yetiştirmede etkili bir ders olarak sosyal bilgiler dersi karşımıza çıkmaktadır. Sosyal bilgiler dersinin etkili öğrenilmesinde ise temel materyal olarak kullanılan ders kitaplarının önemi büyüktür. Öğretim programındaki hedefleri gerçekleştirme aracı olan ders kitaplarındaki konuların incelenmesi son yıllarda ilgili çalışmaların artması bu konunun önemini ortaya koymaktadır. Yapılan bu araştırma ders kitaplarında coğrafi keşifler konusunun anlatımını belirlemek ve öğretilmesine yönelik öğretmen görüşlerini tespit etmeye yöneliktir.

Tez süreci boyunca beni yarı yolda bırakmayan, akademik desteğini esirgemeyen, yardım istediğim her an elinden gelenin fazlasını sunan, motive eden, saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Çağrı Öztürk Demirbaş'a, bu süreçte manevi desteklerini sunan Prof. Dr. Hayriye Sayhan ve Dr. Öğrt. Üyesi Hamza Yakar'a ve saygıdeğer jüri üyeleri Doç. Dr. Yurdal Dikmenli ve Dr. Öğrt. Üyesi Sibel Öner'e sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak tez süreci boyunca benden maddi, manevi desteğini esirgemeyen aileme sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER	Sayfa
KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
GÖRSELLER LİSTESİ.....	xv
SİMGELER VE KISALTMALAR	xvi
BÖLÜM I	1
1.GİRİŞ.....	1
1.1 ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	1
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	3
1.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	5
1.4. VARSAYIMLAR.....	5
1.5. TANIMLAR	5
BÖLÜM II.....	7
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. SOSYAL BİLGİLER VE DİSİPLİNLERARASILIK	7
2.1.1. Sosyal Bilgiler ve Tarih Disiplini.....	10
2.1.2. Sosyal Bilgiler ve Coğrafya Disiplini.....	11
2.2. COĞRAFİ KEŞİFLER VE ÖĞRETİM PROGRAMLARI	12
2.2.1. 1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı	13
2.2.2. 1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler Programı	14
2.2.3. 1985 Millî Tarih ve Millî Coğrafya Dersi Programı	15

2.2.4. 1997-1998 Sosyal Bilgiler Programı	16
2.2.5. 2005 Sosyal Bilgiler Programı	17
2.2.6. 2017-2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	18
2.3. COĞRAFI KEŞİFLER VE DERS KİTAPLARI	19
2.3.1. Coğrafi Keşifler	19
2.3.2. Ders Kitapları	22
2.3.2.1. Ders Kitabı Nedir?	22
2.3.2.2. Ders Kitaplarının Hazırlanması	23
2.3.2.3. Ders Kitaplarının Nitelikleri	23
2.3.2.4. Ders Kitaplarında Bulunması Gereken Özellikler	24
2.3.2.5. Ders Kitaplarının Eğitim Öğretimdeki Yeri	25
2.3.3. Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Coğrafi Keşifler Konusu	26
2.4. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	29
2.4.1. Konuyla İlgili Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar	29
2.4.2. Konuyla İlgili Yurtdışında Yapılan Çalışmalar	33
BÖLÜM III	34
3. YÖNTEM	34
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	34
3.2. ARAŞTIRMANIN ÇALIŞMA GRUBU	35
A. Araştırmanın Birinci Aşaması: Araştırma Birimi	35
B. Araştırmanın İkinci Aşaması: Çalışma Grubu	36
3.3. VERİ TOPLAMA ARACI	38
3.4. VERİLERİN ANALİZİ	38
BÖLÜM IV	41
4. BULGULAR	41

A1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	41
A2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	46
A3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	48
A4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	53
A5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	55
B1. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular	57
B2. Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	65
B3. Sekizinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	72
B4. Dokuzuncu Alt Probleme Ait Bulgular	78
BÖLÜM V	86
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	86
5.1. Sonuç ve Tartışma	86
Araştırmanın Birinci Aşamasına Dair Sonuçlar	86
Araştırmanın İkinci Aşamasına Dair Sonuçlar	89
5.2. Öneriler	92
KAYNAKÇA	94
EKLER	105
EK1: Kontrol Listesi	106
EK2: Görüşme Formu	109
EK3: Araştırma İzin Belgesi	111
EK4 : Etik Kurul Kararı	112
EK5: İncelenen Ders Kitaplarının Görselleri	112
ÖZGEÇMİŞ	119

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 3.1. İncelenen Ders Kitapları.....	36
Tablo 3.2. Araştırma Grubundaki Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Frekansları.....	37
Tablo 3.3. Araştırma Grubundaki Öğretmenlerin Özellikleri.....	37
Tablo 4.1 SBDK'da Coğrafi Keşiflerin Anlatımında Görsellerin Kullanımı.....	41
Tablo 4.2.SBDK'da Coğrafi Keşifler Anlatılırken Adı Geçen Kâşifler.....	46
Tablo 4.3. SBDK'da Coğrafi Keşifler Konusu Anlatılırken Öne Çıkan Kavramlar.....	49
Tablo 4.3.1. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Konuyla İlgili Kavramlar.....	50
Tablo 4.4. SBDK'da Coğrafi Keşifler Konusu Anlatılırken İlişkili Konular.....	54
Tablo 4.5. SBDK'da Coğrafi Keşifler Konusu ile İlgili Ölçme Değerlendirme Soruları.....	55
Tablo 4.6.1 Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Coğrafi Keşifler Konusunun Gerekliliğine Dair Görüşleri.....	58
Tablo 4.6.2. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusunun Gerekliliği Hakkında Gerekçeleri.....	58
Tablo 4.6.3. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusunun Önemliliğine İlişkin Görüşleri.....	61
Tablo 4.6.4. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusunun Önemliliğine İlişkin Gerekçeleri.....	62
Tablo 4.6.5. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusunun Dersin Amaçlarına Katkısı ile ilgili Görüşleri.....	63
Tablo 4.6.6. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusunun Dersin Amaçlarına Katkısı ile İlgili Gerekçeleri.....	64
Tablo 4.7.1.SBÖ'nin Coğrafi Keşiflerle İlgili Giriş Etkinlikleri.....	65
Tablo 4.7.2. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusunu Anlatırken Giriş Etkinlikleriyle İlgili Gerekçeleri.....	66
Tablo 4.7.3. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusunu Anlatırken Kullandığı Yöntem-Teknikler.....	68
Tablo 4.7.4. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Anlatırken Ders Kitabı Dışında Materyal Kullanımları.....	69
Tablo 4.7.5.SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusunu Öğretirken Kullanılan Materyaller.....	70
Tablo 4.7.6. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusunu Anlatırken Diğer Konularla Kıyasla İşlenme Şekli.....	71
Tablo 4.8.1. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Öğretirken Oluşan Kavram Yanılgıları.....	72

Tablo 4.8.2. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Öğretirken Oluşan Kavram Yanılgılarının gerekçeleri.....	73
Tablo 4.8.3.SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusuyla İlgili Yaşadığı Sorunlar.....	75
Tablo 4.8. 4. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Anlatırken Sorun Yaşadıklarına Dair Gerekçeleri.....	76
Tablo 4.9.1. SBÖ'nin SBDK'nda Coğrafi Keşiflerin Anlatımının Yeterliliği ile İlgili Görüşleri.....	78
Tablo 4.9.2.SBÖ'nin SBDK'da Coğrafi Keşifler Konusunun Anlatımıyla İlgili Gerekçeleri.....	79
Tablo 4.9.3. SBÖ'nin Konuya Verilen Ders Saati Yeterliliğine İlişkin Görüşleri.....	81
Tablo 4.9.4. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusuna Verilen Ders Saati İle İlgili Gerekçeleri.....	82
Tablo 4.9.5. SBÖ'nin SBDK Tasarlama Coğrafi Keşifler Konusunu Tasarlama ile İlgili Gerekçeleri.....	83

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1. Disiplinlerarası Yaklaşımına Göre Erozyon Konusunun İşlenmesi.....	7
Şekil 2.2. Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimlerin İlişkisi.....	10
Şekil 3.1. Araştırmada Süreç.....	39

GÖRSELLER LİSTESİ	Sayfa
Görsel 2.1. 1999 SBDK Coğrafi Keşifler İçerik.....	28
Görsel 2.2. 1973 SBDK Coğrafi Keşifler İçerik	28
Görsel 2.3. 1987 Millî Tarih Coğrafi Keşifler İçerik.....	28
Görsel 2.4. 2002 SBDK Coğrafi Keşifler İçerik	29
Görsel 2.5. 2015 SBDK Coğrafi Keşifler İçerik.....	29
Görsel 2.6. 2018 SBDK Coğrafi Keşifler İçerik.....	29
Görsel 4.1. Kristof Kolomb.....	42
Görsel 4.2. Macellan.....	42
Görsel 4.3. Amerigo Vespuçi.....	43
Görsel 4.4. Bartelmi Diyaz.....	43
Görsel 4.5. Kristof Kolomb ve Atlas Okyanusunda Amerika'ya doğru izlediği yol.....	43
Görsel 4.6. Coğrafi Keşiflerin Yapılırken Kâşiflerin Yol Güzergahı.....	44
Görsel 4.7. Coğrafi Keşiflerle Keşfedilen Ülkelerin Haritası ve Yolları.....	44
Görsel 4.8. Coğrafi Keşifler Haritası.....	45
Görsel 4.9. Pusula.....	45
Görsel 4.10. Gemi.....	45
Görsel 4.11. Gemici Henri.....	48
Görsel 4.12. Coğrafi Keşifler Haritası ve Yer Alan Kâşifler.....	48
Görsel 4.13. İspanyol kâşif Pizarro'nun İnka kralını tutsak alması.....	48
Görsel 4.14. Doğrudan Verilmesi Gereken Kavramlar.....	53
Görsel 4.15. Kâşiflerle İlgili Bilgiler.....	56

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklamalar
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
SBÖ	Sosyal Bilgiler Öğretmenleri
SBDK	Sosyal Bilgiler Ders Kitabı
SBÖP	Sosyal Bilgiler Öğretim Programı
TD	Tebliğler Dergisi
TTKB	Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı

BÖLÜM I

1.GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın problem cümlesi, alt problemleri, amacı ve önemi, araştırmanın varsayımları ve sınırlılıklarına yer verilmiştir.

1.1 ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

İnsan var olduğu günden itibaren yaşamını devam ettirebilmek için başkalarına gereksinim duymuştur. İçinde yaşadığı toplumu tanıyan, toplumun değerlerini bilen, bilgi ve birikimle donatılmış kişiler, eğitime ve öğretime gereksinim duyanları eğitmiştir. Günümüzde eğitim öğretim faaliyetleri bir plan dahilinde, devlet tarafından gerçekleştirilmektedir. Eğitim öğretimle kişilere kazandırılacak davranışlar ve bu davranışların nasıl planlanacağı program hazırlama zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Öğreticinin en büyük çabası da öğreteceği bilgilerin unutulmamasını sağlamaktır. Bilgilerin kalıcı olması için de ne kadar çok duyu organına hitap edilir, öğretim esnasında somut materyaller kullanılırsa o kadar çok etki oluşmaktadır. Eğitim öğretim uygulamaları esnasında öğreticinin ilk başvurduğu kaynak ise ders kitaplarıdır. Eğitimin en önemli unsuru etkinlik esnasındaki öğrenme ortamı ve kullanılan materyallerdir. Ders kitapları hem öğreticinin işini kolaylaştırmakta, nesnellik sağlamakta, hem de öğretilmek istenen konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır (Kılıç ve Seven, 2002).

Toplumun bütün alanlarındaki gelişmeler kitaplar aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Ders kitaplarının temel kullanılma nedeni eğitim programlarını öğrenciye aktarılmasıdır. Şahin (2004) iyi bir ders kitabının içeriğiyle görsellerin uyumlu, görsellerin ilgi çekici, öğrenci seviyesine uygun, dil anlatım yönünden öğrencinin kavrama düzeyine uygun olması gerektiğini belirtmiştir.

Toplumların çağa yön vermesi, ekonomisini elverişli kullanması eğitimle mümkündür. Öğrenilen bilgilerin gelecek nesillere aktarılmasında eğitim büyük paya sahiptir ve eğitimin öğretimin de en temel ögesi ders kitaplarıdır. Ders kitapları günümüzde eğitimin öğretimin vazgeçilmez unsurudur ve öğretimin kaliteli olmasında temel araç gereçtir. Öğrencilere bilgiler verip öğrencilerin kendi öğrenmelerini gerçekleştirmelerini sağlama ders kitaplarının en temel görevidir (Ceyhan ve Yiğit, 2003). Ayrıca ders kitapları modern insan yetiştirmede önemli rol üstlenmektedir.

Eğitim öğretimin en önemli işlevi bireyleri içinde bulunduğu toplumla uyum içerisinde olan ona yararı olan etkin vatandaş yetiştirmektir. Bunu gerçekleştirmede en

önemli derslerden biri ise sosyal bilgilerdir (Safran, 2008).

“Sosyal bilgiler Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetiştirip, Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları, millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri, özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varmasını amaçlayan bir derstir.”

Sosyal bilgiler dersi bünyesinde barındırdığı disiplinlerin de katkısıyla kişilerin toplumla uyumlu hale gelmesini katkı sağlamayı hedefleyen bir derstir. Sosyal bilgiler dersinde öğrencilerden beklenen hedefler arasında; geçmiş ve günümüz arasında bağ kurmak, dünyada yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmamak, karmaşık gelen toplumsal sorunlara çözüm üretebilmek beklenmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018a).

İnsan doğası gereği çevresini sorgulamak ve bilmek ister. Coğrafya dersi insana yeryüzünü, yaşadığı çevreyi anlama, tanıma bilme imkânı verirken, sosyal bilim disiplinlerinden tarih dersi de geçmişini tanımasını, nereden geldiğini bilip, kültürel mirası gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır (Bal, 2011). Hem tarih disiplini hem de coğrafya disiplininin kapsamına giren coğrafi keşifler konusunun 1968 yılından bu zamana dek ders kitaplarından nasıl ele alındığı ve günümüzde öğretilmesine yönelik öğretmen görüşlerinin neler olduğunu belirlemek bu araştırmanın problem durumunu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda araştırmadaki problem durumu şöyledir:

1968'den günümüze sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafi keşifler konusunun anlatımı nasıldır ve günümüzde öğretilmesine yönelik öğretmen görüşleri nelerdir?

Alt Problemler

Çalışma eşzamanlı iki aşama olarak tasarlanmış olup alt problemler ve bulgular da bu iki aşamaya göre sınıflandırılarak sunulmuştur.

Aşama A: Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İnceleme

1968, 1970-71, 1985, 1998, 2005 ve 2018 öğretim programına göre hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafi keşifler konusu anlatılırken;

A1. kullanılan görsel kanıtlar farklılaşmakta mıdır?

A2. yer alan kâşifler kimlerdir?

- A3. kullanılan kavramlar hangileridir?
- A4. ilişkilendirilen konular hangileridir?
- A5. kullanılan ölçme değerlendirme araçları nasıldır?

Aşama B: Sosyal Bilgiler Öğretmen Görüşleri

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafi keşifler konusuna ilişkin

B1. genel görüşleri nelerdir? (konunun gerekliliği, önemi ve dersin amaçlarına katkısı)

B2. öğrenme öğretme süreci nasıldır? (konunun giriş etkinliği, kullanılan yöntem-teknik ve kullanılan materyaller)

B3. karşılaştıkları sorunlar nelerdir? (sorunların kökeni ve kavram yanlışları)

B4. ders kitabındaki aktarıma dair görüşleri nelerdir? (yeterlilik durumu, süre ve kitabın tasarımı)

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Çalışma nitel-nitel olarak belirlenmiş eş zamanlı iki aşamalı olarak tasarlanmıştır. Birinci aşamada 1968'den günümüze sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafi keşifler konusunun anlatımı nasıldır? sorusuna yanıt aranırken; ikinci aşamada coğrafi keşifler konusunun günümüzde öğretilmesine yönelik öğretmen görüşleri nelerdir? Sorusunun yanıtları aranmıştır.

Bu araştırmanın nitel iki boyutu vardır ve doküman incelemesi olan birinci aşamada 1968, 1971-1972, 1985, 1998-1999, 2005 ve 2018 sosyal bilgiler öğretim programına göre hazırlanmış ders kitaplarındaki coğrafi keşifler konusuyla ilgili görsellerin neler olduğu, yer alan kavramlar, yer alan kavramların neler olduğu, ilişkilendirilen konuların hangi konular olduğu ve ölçme değerlendirme sorularının nasıl işlendiği araştırmak amaçlanmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasında ise günümüzde coğrafi keşifler konusunun öğretilmesine yönelik öğretmen görüşleri alınmıştır. Öğretmenlere yöneltilen görüşme formunda coğrafi keşiflerin konusu hakkındaki genel düşünceler, öğrenme öğretme süreci, karşılaşılan sorunlar ve ders kitabındaki aktarımına dair sorulara cevap almak amaçlanmıştır.

Bu araştırmanın temel amacı sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafi keşifler konusunun geçmişten günümüze nasıl ele alındığını belirlemek ve coğrafi keşifler konusunun öğretilmesine yönelik sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini belirlemektir. Bu çalışmada coğrafi keşifler konusu işlenirken değişen öğretim programına göre hazırlanan ders kitaplarında sunuluşunun; yer alan kavramlar, görseller, haritalar, kazanım ve becerilerin zamanla nasıl ele alındığını belirlemek ve öğretilmesi yönelik öğretmen görüşlerini tespit etme açısından önemlidir.

Literatür taraması sonucunda elde edilen bilgiler sonucu coğrafi keşifler konusuyla ilgili sosyal bilgiler dersi genelinde çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Bu yüzden alana katkı yapacağı ve bu konuda çalışma yapacak kişilere yardımcı olacağı düşünülmektedir. Dünyanın bilinmeyen yerlerinin keşfi sonucu güç dengeleri değişmiş, dünya bilincinde dönüşüm yaşanmış ve gücü elinde bulunduran Avrupa diğer kıtaları sömürgeleştirmeye başlamıştır. Dünyada önemli gelişmelere zemin hazırlayan olay coğrafi keşiflerin yapılmasıdır. Tarihin ilk zamanlarından bu yana ticaretin merkezi olan yollar ekonominin büyük bir yükünü omuzlamıştır. Ticaret yollarının ekonomik faaliyetleri etkilemesinin yanı sıra tarih boyunca sosyal ve kültürel faaliyetlere de etkisi olmuştur. Önemli ticaret yollarından olan İpek Yolu Türklerin ticari faaliyetlerini yürütüp birçok medeniyetle etkileşim kurduğu yollardandır. Coğrafi keşiflerin gerçekleşmesiyle yeni ticaret yolları bulunmuş ve İpek Yolu önemini kaybetmiştir ve Osmanlı ekonomik açıdan olumsuz etkilenmiştir. Coğrafi keşifler coğrafya ve tarih disiplini açısından üzerinde durulması gereken bir konudur. Disiplinlerarası bağlantı kurmak noktasında bu iki disiplinin konularıyla ilişkili olan coğrafi keşiflerin sosyal bilgiler ders kitapları aracılığıyla öğrencilere doğru aktarılması önemlidir. Bu araştırmanın coğrafi keşifler konusuyla alakalı çalışma yapacak kişilere yol göstereceği düşünülmektedir.

Çalışma ülkemizde sosyal bilgiler dersinin müfredatta ilk kez 1968 yılında yer aldığı için 1968 yılından günümüze kadar değişen sosyal bilgiler öğretim programlarına göre oluşturulan ders kitaplarındaki coğrafi keşifler konusunun nasıl işlendiğini belirlemek açısından önem teşkil etmektedir. Literatür taraması sonucunda 1968 yılından günümüze değişen sosyal bilgiler programlarına göre yapılmış çalışmalara yeterince rastlanmamıştır. Ayrıca sosyal bilgiler eğitimi alanında nitel-nitel olarak tasarlanan karma çalışmalara pek rastlanılmaması da araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

1.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

1. 1968, 1971-1972, 1985, 1998-1999, 2005 ve 2018 sosyal bilgiler öğretim programına göre hazırlanmış ders kitaplarıyla sınırlı tutulmuştur. Bu bağlamda 1968, 1973, 1983, 1987, 1989, 1999, 2002, 2013, 2015, 2018 ve 2020 yılı sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafi keşifler konusu sınırlılığındadır.
2. Araştırmanın diğer boyutundaki sınırlılık ise Kırşehir ilinde görev yapan 20 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır.
3. Coğrafi keşifler konusu 7. sınıf konusu olduğu için çalışma coğrafi keşifler konusunun yer aldığı ders kitapları ve 7. sınıf dersine giren öğretmenlerle sınırlı tutulmuştur.

1.4. VARSAYIMLAR

1. Araştırmada doküman incelemesinde ulaşılan ders kitaplarındaki verilerin yeterli olduğu,
2. Araştırmada uygulanan veri toplama araçlarının verilerin toplanmasında yeterli şartları sağladığı,
3. Veri toplama araçlarını oluştururken görüşüne başvurulmuş uzmanların görüşlerinin yeterli olduğu,
4. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşme formuna verdiği cevapların gerçek cevaplardan oluştuğu, öğretmenlerin samimiyet ve açıklıkla cevaplar verdiği,
5. Kaynak tarama ve literatür tarama sonucu elde edilen bilgilerin yeterli olduğu varsayılmaktadır.

1.5. TANIMLAR

Sosyal bilimler: Geçmiş ve günümüz bağlamında insan ve toplumla ilintili inceleme yapan disiplinler bütünüdür. Bu bağlamda sosyal bilimler insan ve toplumla ilgili konularda belirli metodolojik ilkeler çerçevesinde üretilen bilimsel bilgiyi ifade eder (Kabapınar, 2016: 2).

Sosyal bilgiler: Sosyal bilgiler bireyin, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında

birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu ğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş ilköğretim dersidir (MEB, 2005).

Ders kitabı: Ders kitapları, öğretme-öğrenme sürecinde, planlı eğitim uygulamalarında bireylerin ne öğreneceğini ve öğretenlerin ise ne öğreteceğini önemli lde etkileyen kaynaklardır (Kckahmet, 2001).

Öğretim programı: Örgün ve yaygın eğitimler kapsamında kişilere belirlenmiş kazanımları aktarmak amacıyla planlanan ve uygulanan etkinlikler sürecidir (Demirel, 2006: 6).

Coğrafi keşifler: İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesi ile Avrupa ekonomik ve siyasi olarak zor durumda kalmıştı. Avrupalılar Osmanlıya ve diğer Müslüman ülkelere vergi ödememek, ticaret mallarına daha kolay ve ucuz yoldan ulaşabilmek amacıyla Çin ve Hindistan'a giden yeni yollar aradılar. Bu arayış sonucunda Avrupalı denizciler yeni adalar, ticaret yolları ve Amerika kıtasını keşfettiler. Bu keşiflerinin tümüne birden coğrafi keşifler denilmektedir (Gültekin, vd, 2018).

BÖLÜM II

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. SOSYAL BİLGİLER VE DİSİPLİNLERARASILIK

Tarih boyunca insanlar birbirinden farklı mekanlar ve zaman dilimlerinde bilginin nasıl oluştuğu konusunda ilgili farklı metotlar geliştirmiştir. Bilginin kaynağının sürekli değişmesinin sonucu olarak öğretim programları da değişmiştir. Disiplinlerarası öğretim herhangi bir disiplinle ilgili bilgileri belirli amaç doğrultusunda kullanmaya yönelik beceri kazandırmaktadır. Böylece öğrenciler tek bir düşünme becerisine sahip olmayıp öğrendiği bilgileri kendi amacına göre kullanabilecektir. Dolayısıyla herhangi bir alandaki değişimin doğal sonucu olarak bilgi ve becerileri anlama imkânı olacaktır (Yıldırım, 1996).

Jacobs (1989: 8) disiplinlerarası yaklaşımı “bir temanın, kavramın farklı disiplinlerdeki kavramsal bütünleşmesi” olarak tanımlamıştır. Disiplinlerarası modelin bilginin parçalanmasını önlediği ve kavramları açık bir şekilde tanımladığı için üst düzey düşünme becerilerini geliştirme gibi faydaları vardır. Aynı zamanda bilgi yığınlarını ezberlemek yerine bütün olarak algılayıp çok yönlü bakış açısı getirir (Şahin, 2003).

Disiplinlerarası öğretimin önemli amaçlarından biri bireylerin farklı alanlara ait bilgileri bütünleştirerek bireylere çok yönlü düşünme imkânı sağlayıp okuldaki öğrendiklerini günlük hayata aktarmalarına yardımcı olmaktır. Ortaokul düzeyindeki öğrenciler bilgileri bütüncül olarak algıladıkları için disiplinlerarası yaklaşım onların bilişsel özellikleri açısından daha uygundur. Disiplinlerarası eğitimle öğretmenler farklı alanlardaki özellikleri tanıdığı için anlamlı öğrenme konusunda ve öğrencilere bilginin aktarımında iş birliğinde bulunabilirler (Yıldırım, 1996).

Şekil 2.1.'de erozyon konusu anlatılırken diğer disiplinlerle olan ilişkisi verilmiştir. Sosyal bilgiler dersinin disiplinlerle ilişkili şekilde anlatılması öğrencilerin bilgiyi özümsemesi ve anlamlı öğrenmesine katkı sağlayacaktır (Aybek, 2001).

Sosyal bilgiler dersi birçok disiplinle ilişkilidir. Etkili bir öğretim olması için sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriğinin çeşitli olması gerekmektedir. Sosyal bilgiler dersinde herhangi bir konu içerisinde yer alan şiir ya da hikayeler öğrencilerde etkili öğrenme sağlamada önem teşkil etmektedir. Yapılan araştırmalar da bunu destekler niteliktedir (Öztürk-Demirbaş ve Yıldırım, 2021).

Şekil 2.1. Disiplinlerarası Yaklaşım Göre Erozyon Konusunun İşlenmesi
(Aybek,2001)

Öztürk'e (2005) göre sosyal bilgiler dersinde tek disiplinli, çok disiplinli ve disiplinlerarası yaklaşımlar bulunmaktadır. Tek disiplinli yaklaşım tarih, coğrafya ve yurt bilgisi konularından oluşan, disiplinlerin bağımsız olarak verildiği ilköğretim ikinci kademe de verilmektedir. Çok disiplinli yaklaşım farklı disiplinlere göre boyutlandırıp bir konuyla ilgili coğrafi, tarih, ekonomik boyutları ele almaktadır. Disiplinlerarası arası yaklaşım ise sosyal bilgiler programındaki üniteleri belirli kavramlar çerçevesinde ele alır. Tarih, coğrafya, ekonomi, hukuk gibi disiplinler ünite içinde birbiriyle kaynaşmış olarak yer almaktadır. Çok disiplinli yaklaşım ilk ABD'de de kullanılmaya başlanmıştır.

Sosyal bilgiler dersi 1968 yılından önce tek disiplinli programa göre oluşturulmuştur. Ülkemizde sosyal bilgiler kapsamında olan derslerden tarih ve coğrafya ilk II. Abdülhamid döneminde okutulmuştur (Öztürk ve Otluoğlu, 2002). 1924 programında Muhasabat-ı Ahlakiye ve Malumatı Vataniye dersi 1926'de Yurt Bilgisi olarak değiştirilmiştir. 1962'de disiplinlerarası yaklaşıma uygun olarak Toplum ve Ülke İncelemeleri adını almıştır (Bilgili, 2008).

Bireylerin yaşadığı topluma uyum sağlamasında sosyal bilgilere önemli görevler düşmektedir. Toplumların kültürlerini benimseyip gelecek kuşaklara aktarımı sosyal bilgiler dersinde karşımıza çıkmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2005) tanımına göre sosyal bilgiler:

"Bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgileri konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleşmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir."

Tanım incelendiğinde 2005 sosyal bilgiler öğretim programının sosyal bilimler disiplinlerine ağırlık veren bir program olduğu görülmektedir. 2017-2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içeriğinin disiplinlerarası yaklaşıma göre hazırlandığı söylenebilir.

“Sosyal bilgiler öğrenme alanlarında; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ile insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konuları bütünleştirilmiş olarak ele alınmaktadır. Konular tarih, coğrafya, insan hakları ve vatandaşlık diye ayrı ayrı değil disiplinlerarası yaklaşımla işlenmelidir” (MEB, 2018a:10).

Yürürlükteki sosyal bilgiler programına baktığımızda coğrafya disiplini ile ilişkili *insanlar yerler ve çevreler*, sosyoloji, psikoloji, tarih disiplinleriyle ilişkili *birey ve toplum*, tarih, coğrafya antropoloji ile ilişkili konulardan oluşan *kültür ve miras* ekonomi disiplini ile ilişkili *üretim dağıtım ve tüketim* gibi öğrenme alanları görmekteyiz (MEB, 2018a: 11).

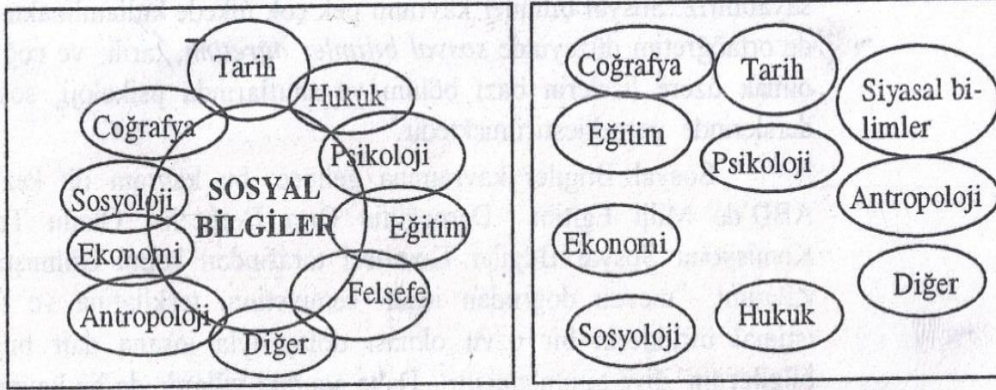
“Sosyal bilgiler sosyal bilimler disiplinlerinin daha basit ve temel bilgiler çerçevesinde ilk ve ortaokullarda, ayrı dersler şeklinde verilmeden disiplinler arası bir yaklaşımla öğretildiği bir derstir (Ata, 2018).” Sosyal bilgilerle ilgili yapılan tanımlardan da anlaşılacağı üzere sosyal bilgiler önce insanın kendini bir birey olarak tanımasını, toplumdaki yerini bilmesini sağlayan, yaşadığı ortam ve dünyadaki olaylara ilgisiz kalmayan, bireylere dün, bugün ve yarın arasında bağlantı kurmasına olanak tanıyan çok disiplinli bir derstir.

Bireyi hayata hazırlama ve etkin vatandaş yetiştirme hedeflerinin yanı sıra sosyal bilgilerin değişime açık olma gibi hedefleri de vardır. Bunun için de sosyal bilimler disiplinlerinden yararlanmaktadır (Turan, 2019). Bazı devletler çeşitli nedenlerden dolayı tarih, coğrafya, sosyoloji şeklinde ayrı disiplinler olarak disiplinleri aktarıırken ülkemizde sosyal bilgiler adı altında disiplinlerarası bir yaklaşımla verilmektedir (Alaca, 2019).

Hızla gelişen teknoloji sonucu bilimsel araştırmalarda tek bir disipline bağlı kalınmayıp farklı disiplinleri destekleyen çalışmalara yönelim olmuştur. Özkök (2005). disiplinlerarası yaklaşıma dayalı problem çözme becerisinin etkisini araştırmış ve olumlu sonuçlara ulaşmıştır. Turan (2019) sosyal bilgiler 2018 programını disiplinlerarası yaklaşım açısından incelemiş ve sosyal bilgiler dersinin düzenlemelerle farklı disiplinlerle ilişkili kazanımlara yer verildiği sonucuna ulaşmıştır.

Sosyal bilimler insan etkinliklerini bilimsel bir biçimde inceleyen disiplinlerdir (Köstüklü, 2001: 9). Günümüzde sosyal bilimler adıyla toplanmış insanların birbiriyle ve çevresiyle ilişkilerini inceleyen birçok disiplin bulunmaktadır. Bu disiplinler tarih, coğrafya, ekonomi, arkeoloji, sosyoloji, antropoloji gibi disiplinlerdir. Geçmişte yaşanmış

bir savaşın nedenini öğrenmek veya günümüzde yaşanan herhangi bir olayla ilgili bilgilere ulaşmak için sosyal bilim disiplinlerinden faydalanırız. Örneğin yaşadığı bölgenin iklimini merak edenler coğrafyadan, herhangi bir bölgenin ekonomik durumunu ekonomi disiplininden faydalanarak öğreniriz (Erden, tarihsiz: 34-35).

Şekil 2.2. Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimlerin İlişkisi (Köstüklü, 2001)

Şekil 2.2.'de sosyal bilgilerin multidisipliner ve interdisipliner yaklaşımları benimsediğini söyleyebiliriz. Farklı disiplinlerin karşılıklı etkileşimi interdisipliner yaklaşım (Garkovich, 1982); multidisipliner yaklaşım ise ortak bir konuda, birbirinin işine karışmadan bağımsız hareket etmektir (Petrie, 1976). Multidisipliner yaklaşım disiplinlere ait bilgileri öğretirken, interdisipliner disiplinlerdeki bilgileri birbiriyle harmanlayıp sunmaktadır.

Raadschlders (2011) multidisipliner yaklaşımda, başka disiplinlerle “aynı araştırma konularına odaklanma”, disiplinlerarası yaklaşımda “yöntem ve yaklaşımlardan yararlanma” vardır. Sosyal bilgiler siyaset, hukuk gibi alanlarda araştırma yaparsa multidisipliner yaklaşım benimsediğini söyleyebiliriz. Raadschelders önceki çalışmalarında iki tanımı da kullanırken sonra sadece disiplinlerarası kelimesini kullanmıştır.

Bireyleri topluma ve hayata hazırlama ve etkin vatandaş yetiştirmenin yanı sıra teknoloji ve bilime hazırlama amacını gerçekleştirmek için sosyal bilgiler birçok sosyal bilim disiplinlerinden yararlanmaktadır (Turan, 2019). Sosyal bilgiler dersi disiplinlerarası yaklaşımıyla birçok konuyu aktarmaktadır. Bu araştırmanın odak noktasını ise ağırlıklı olarak coğrafya ve tarih disiplinlerinin kesiştiği coğrafya keşifler konusu oluşturmaktadır. Bu bağlamda aşağıda sosyal bilgiler ile tarih ve coğrafya ilişkisine kısaca değinilmiştir.

2.1.1. Sosyal Bilgiler ve Tarih Disiplini

Sosyal bilgiler dersi içeriğinde birçok bilim dalı olması sebebiyle çok disiplinli ve

disiplinlerarası bir derstir. Tarih, coğrafya, hukuk, arkeoloji, antropoloji, siyaset, edebiyat gibi birçok dilim dalı sosyal bilgiler dersinin bilgi temelini oluşturur. Sosyal bilgilerin önemli alanlarından biri tarih disiplindir. Tarih; “Geçmişteki olayları yer, zaman bildirip kişilere gösterir ve kaynaklara dayalı olarak sebep-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen bilim dalıdır” (Köstüklü, 2001:12). Pamuk’a (2009) göre ise tarih “tarihçinin elde ettiği belgeleri yorumlayarak o dönemin özelliklerini ortaya koymasısıdır.” Jenkins (1996) tarihi, tarihçinin geçmişe doğru yaptığı yolculukta ulaştıkları bilgilere kendi yorumlarını katıp sonuca ulaşması olarak tanımlamıştır. Tanımlardan da anlaşıldığı gibi tarihin konusu insanlığın geçmişteki eylemleriyle ilgilenir. Sosyal bilgiler dersi bünyesindeki tarih bilimi konuları öğrencilerin geçmişte yaşanmış olayları değerlendirerek geleceği şekillendirmede yardımcı olmasına olanak sağlar (Safran, 2009: 60).

“Madde 3: Tarih biliminin diğer bilimlerle ilişkisi ile ilgili üniteler vurgulanmalıdır. Örneğin; Coğrafi keşiflerin sebep ve sonuçlarını incelenirken, coğrafya, anayasa oluşturma sürecinde ise hukuk disiplinlerinden yararlanmalıdır (MEB, 2011: 13).”

Tarih öğretim programında yer alan bu madde disiplinlerarası ilişki açısından önemlidir. Demircioğlu’na göre (2010: 17), tarih dersi öğrencilere disiplinlerarası metod kullanarak öğrencilerin geçmişe olan ilgisini artırıp ortak mirası anlamalarını sağlar. Öğrencilerin zihnini eğiterek hayata hazırlamalarına yardım eder.

Sosyal bilgiler programındaki özel amaçlardan biri; “4.Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri” (MEB, 2018a: 8) şeklindedir. Bu amaç doğrudan sosyal bilgiler tarih disiplini ilişkisine vurgu yapmaktadır. Kültür ve miras öğrenme alanı ise çoğunlukla tarih konularını içermektedir. Bu öğrenme alanında Türk kültürüne ait unsurları öğrenip geliştirmeye katkıda bulunacaktır (MEB, 2018a: 11) Ayrıca lisedeki tarih konularının sosyal bilgiler dersinin devamı olması sosyal bilgilerle tarih dersinin birbirinden bağımsız şekilde düşünülemeyeceğinin göstergesidir.

2.1.2. Sosyal Bilgiler ve Coğrafya Disiplini

Coğrafya insan ve doğal ortam arasındaki karşılıklı etkileşimleri dağılıp, karşılaştırma ve nedensellik ilkesine göre araştıran ve sonuçlarını sentez olarak veren bilimler topluluğudur (Elibüyük, 1995). Coğrafya sosyal bilimler, fen bilimleri gibi birçok bilimleri içerisinde barındırır. Akkuş (1995) coğrafyanın bu bilimlerden elde ettiği bilgileri coğrafi açıdan yorumlayarak toplumdaki birtakım problemleri çözmeyi kolaylaştırdığını savunmaktadır.

Sosyal olayları açıklarken genelde coğrafya disiplininden de yararlanırız. Coğrafya disiplini yaşadığımız dünyayı anlamlandırmamızı sağlamaktadır. Coğrafya dersinin öğretilmesiyle öğrenciler; coğrafyaya ilişkin kavramları öğrenip, evrenle ilgili unsurları yaşamıyla ilişkilendirir. Önce yakın çevresinden başlayıp ülkesini ve dünyadaki olayları mekanları anlar (MEB, 2018b). Coğrafya öğretiminin amacı insanların yaşadığı bölgeyi tanıyıp çevresine karşı olumlu tutumlar sergilemesini sağlamaktır. Öğretim ilkelerine uygun olarak ilk yakın çevresi, sonra bölgesi, ülkesi ve tüm dünyayı tanıyarak gitgide bilgilerini genişletmektedirler. Coğrafya öğrencilerin vatanseverlik duygularının gelişmesine de katkı sağlamaktadır (Atasoy, 2010). Coğrafya öğretim programındaki amaçlardan birisinin de “14. Coğrafi bilgilere sahip olmanın vatan bilinci kazandırılmasındaki önemini kavraması” bunu doğruladığını söyleyebiliriz

İnsanın coğrafyayla ilişkisi doğduğu andan itibaren başlamaktadır. Örneğin iklim ve yeryüzü şekilleri insanın giyimi, ekonomik faaliyetlerini etkilemektedir. Karadeniz bölgesinde yaşayan insanların ahşap evlerde oturması, Akdeniz bölgesinde yaşayanların taş yapılarda oturması gibi (Omca, 2019). Sosyal bilgiler dersi açısından önemli disiplin olan coğrafya bireylerin içinde bulunduğu çevreyi anlaması açısından önemlidir (Alaz, 2009). 2018 sosyal bilgiler öğretim programındaki öğrenme alanlarından “İnsanlar, yerler ve çevreler” direkt olarak coğrafya disiplini ile ilgilidir. Ayrıca programdaki “harita okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı ve konum analizi” becerileri ile de coğrafyayla ilişkili beceriler kazandırılmak amaçlanmıştır (MEB, 2018a).

“5. Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,

6. Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,” (MEB, 2018a: 8).

Yukarıda verilen iki madde 2018 sosyal bilgiler programında verilen özel amaçlardandır ve bu iki özel amaç da sosyal bilgiler içerisinde verilen coğrafya konularıyla programın bireylerden beklentilerini ortaya koymaktadır.

2.2. COĞRAFİ KEŞİFLER VE ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Bilim ve teknolojinin ilerlemesine paralel olarak ülkeler eğitim sistemlerinde düzenleme ve yenilemelere gitmektedir. Ülkemizde de eğitim programlarıyla ilgili çağın gerekleri göz önüne alınarak düzenlemelere gidilmiştir (Demirel, 2001).

Eğitim sisteminin başlıca unsurları öğrenci, öğretmen ve programdır. Öğretim programı bilgi ve becerileri eğitimin hedeflerini kazandırmaya yönelik programdır (Varış, 1998). Eğitim programlarının hedeflerinin uygulanması için eksiklikler belirlenip düzenlenmelere gidilmesi gerekmektedir (Erişen, 1998).

Sosyal bilgiler dersi 1968 yılında ilkokullarda, 1975 yılından itibaren ortaokullarda okutulmaya başlanmıştır (Çatak, 2015). Daha sonra 1985 yılında sosyal bilgiler dersi kaldırılıp millî tarih, millî coğrafya ve vatandaşlık olarak ayrı ayrı ders konulmuştur (Güngördü, 2001). 1998 yılında bu dersler kaldırılıp tekrar sosyal bilgiler olarak okutulmuştur. 2005'te yeni yaklaşıma (yapılandırmacı yaklaşım odaklı) göre hazırlanan sosyal bilgiler dersi günümüzde de bu şekilde uygulanmaktadır (Özdemir, 2009: 18).

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'na göre sosyal bilgiler dersinin amaçları aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak bireylerin, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetiştirilmesini sağlamak, Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi yardımcı olmak ve yaşadığı çevre ile diünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmelerini amaçlamaktadır. Sosyal bilgiler öğrenme alanlarında; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ile insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konuları bütünleştirilmiş olarak ele alınmaktadır” (MEB, 2018a: 8).

Sosyal bilgiler dersinin amaçlarına göre sosyal bilgiler bireylere ülkesini, tarihini ve tüm dünyayı tanınmasını sağlar ve toplumla uyumlu hale gelmesinde gerekli becerileri kazandırır.

2.2.1. 1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı

1962' de tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri birleştirilip “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adı altında okutulmuştur. Daha sonra bu ders sosyal bilgilere dönüşmüştür. Sosyal bilgiler 1968 yılı İlkokul Programı 1968–1969 öğretim yılında uygulamaya konulmuştur. 1968 programında Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri birleştirilip Sosyal Bilgiler dersi olarak müfredatta geçmektedir. 1968 programı yurttaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden, toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri yönünden, çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yeteneklerini geliştirmek yönünden ve ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönünden sıralanmıştır. Bu 4 ana amaç da programda 28 alt amaçlara ayrılmıştır (MEB, 1968: 63-65).

Program incelendiğinde 5. sınıfa ait ders konuları incelendiğinde, 6 ünite bulunduğu görülmektedir. İlk ünite; Coğrafya konuları yer almaktadır. İkinci ünite; Osmanlı Tarihi ve Osmanlı Devleti yükselme dönemi, kültür ve uygarlığına yer verilmiştir. Üçüncü ünite ise; Coğrafya konuları, dördüncü ünite, Osmanlı Devleti'nin duraklama ve gerileme devri yer almaktadır. Beşinci ünite başlıca ülkeler, altıncı ünite Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve vatandaşlık bilgisi konuları yer almıştır.

1968 programının açıklamalar kısmında yer alan “*Tarihî bir olay, Kurtuluş Savaşı veya Türk Devriminin herhangi bir yönü üzerinde dururken bu olayların, çevredeki izlerini araştırmasından ve çocukların dikkatini bunların üzerine çekmesinden,*” maddesinin coğrafi keşifler konusunun Osmanlı Devleti'ne olan etkilerinin öğrenilmesi açısından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür (MEB, 1968).

Çalışmamızın konusu olan coğrafi keşiflerin yer aldığı ünite ve konu başlıkları aşağıda verilmiştir.

ÜNİTE 3: DÜNYAYA TOPLU BAKIŞ

“1. Dünyanın Hareketleri

2. Yeryüzünde Kara ve Denizlerin Dağılışı

3. Kıtalar

4. Akdeniz Hangi Kıtalar Arasındadır? Bu Büyük Denizin Başlıca Yarımadalrı, Adaları ve Körfezleri Hangileridir?

5. Akdeniz Kapalı Bir Deniz Midir, Cebelitarık Boğazı ve Süveyş Kanalı ile Hangi Denizlere Bağlanır? Okyanus nedir?

6. Amerika ve Okyanusya Kıtalarına Toplu Bakış

7. Coğrafya Keşiflerine Toplu Bakış” (MEB, 1968: 77-73)

Ünitenin konu başlıklarına baktığımızda coğrafi keşifler konusu 1968'deki programda coğrafya konularıyla ilişkilendirilerek verilmiştir. 1968 programındaki coğrafya konuları ile birey çevresini, yurdunu tanır, coğrafi olayların nasıl oluştuğunu anlamaya çalışır. Tarih konuları ile uygarlıkların gelişimini bilir ve bilim insanları ve kâşifleri tanır.

2.2.2. 1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler Programı

1973 ortaokul sosyal bilgiler programı, sosyal bilgiler, matematik ve fen bilgisi programlarıyla birlikte verilmiştir. Programda giriş, amaçlar, açıklamalar ve ders konuları

gibi bölümler yer almıştır. Bu program bakanlık tarafından belirlenen bazı okullarda deneme olarak uygulandıktan sonra yeniden yapılandırılmıştır (Keskin, 2002).

1973 sosyal bilgiler programının hedefleri vatanını seven, hak ve özgürlüklerini bilen, problemlere karşı çözümler üretebilen bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir (Tebliğler Dergisi [TD], 1974).

1971 yılındaki programda coğrafi keşifler konusu sosyal bilgiler ortaokul 2. sınıf konularında yer almıştır. Ortaokul II sosyal bilgiler dersinin üniteleri ağırlıklı olarak tarih derslerinden oluşmaktadır. Bu programda coğrafi keşifler ünite ve konusuna aşağıda yer verilmiştir.

ÜNİTE 5: YENİ BİR ÇAĞ BAŞLIYOR
1. Avrupa Kıtasına Toplu Bir Bakış
2. Yeni Çağ Başında Avrupa (TD, 1974)

2.2.3. 1985 Millî Tarih ve Millî Coğrafya Dersi Programı

Talim ve Terbiye Kurulu'nun 29.4.1985 tarih ve 67 sayılı Eğitim Yüksek Kurulunun 3.5.1985 tarih ve 3 sayılı kararıyla kabul edilen ve 17. 6.1985 tarih ve 2190 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanmıştır. Bu programda 9 amaç belirlenmiştir. Türk milletinin dünya tarihindeki yerini kavratmak, geçmiş gelecek arasında bağlantı kurdurup millî manevi değerlerimize yürekten birlik kazandırmak, toplumu yönlendiren Atatürk ve diğer Türk büyüklerinin tanınmasını sağlamak, millî bağımsızlık ve demokrasinin değerini kazandırıp demokrasiyi üstün tutmak gibi amaçları bulunmaktadır. Ortaokul I. Sınıf Millî Tarih programında takvim, Orta Asya Türk tarihi, İslam tarihi, Türklerin İslamiyete geçişi, Atatürk'ün kişisel özellikleri konuları yer almıştır (TD, 1985).

Ortaokul ikinci sınıfta Millî Tarih dersi haftada 2 saat olarak okutulmuştur. Ortaokul II. Sınıf Millî Tarih ders kitabında Osmanlı Devleti konuları (kuruluş, yükselme, duraklama, kültür medeniyet, gerileme, dağılma, yıkılma) ve Yeniçağ Avrupası'ndaki gelişmeler bulunmaktadır (Akşit, 1987).

"ÜNİTE 3: YENİÇAĞ'DA AVRUPA'DA ÖNEMLİ OLAYLAR
1. Coğrafi Keşifler
2. Rönesans

3. Reform Hareketleri” (Akşit, 1987, K4)

1985 programında coğrafi keşifler konusu üçüncü ünite, coğrafi keşifler konu başlığı altında yer almıştır.

Millî Coğrafya Öğretim Programı tek bir disipline bağlı kalınarak oluşturulduğu için bu programda sadece coğrafya konuları yer almıştır. Millî coğrafya dersinde ülkemizin konumu iklimi ve bitki örtüsü ve ekonomik faaliyetleri konularını öğretmek amaçlanmıştır. Ortaokul I ve ortaokul II’ de haftada 2 saat olarak okutulmuştur. Millî coğrafya ortaokul II dersinde “Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri”, “Türkiye’nin Ekonomik Coğrafyası” ve “Türkiye’nin Stratejik Konumu” bölümlerinden oluşan konular bulunmaktadır. Program incelendiğinde coğrafi keşifler konusunun millî coğrafya dersi konuları arasında yer almadığı tespit edilmiştir.

2.2.4. 1997-1998 Sosyal Bilgiler Programı

1997 yılında eğitim-öğretimin 8 yıla çıkarılmasıyla sosyal bilgiler dersinde de değişiklik olmuştur. İlkokul 4, 5, 6. ve 7. sınıflarda haftada 3 saat olarak yer almaktadır. Bu program davranışçı yaklaşıma 6. ve 7. Sınıflarda okutulan millî tarih, millî coğrafya dersleri birleştirilip sosyal bilgiler adını almıştır. 7. ve 8. Sınıflarda “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” Sosyal bilgiler 7. Sınıf 7 ünite olarak hazırlanmıştır (TD, 1998).

1998 programına göre hazırlanan 2002 yılı Cemre Yayıncılık ders kitabında coğrafi keşifler konusunun ünite ve konu başlıkları aşağıda verilmiştir.

ÜNİTE 3: AVRUPA’DA YENİLİKLER

1. Yeni Buluşlar ve Sonuçları

2. Keşifler ve Sonuçları

3. Rönesans

4. Reform

5. Aydınlanma Çağı

6. Sanayi İnkılabı

7. Akılcılık ve Bilim” (Sarıalioğlu, 2002: 87-98,K7)

Yeni buluşlar ve sonuçları konusunda 15. 16. yüzyılda Avrupa’daki kağıt, matbaa,

barut ve topun bulunmasının sonuçları ve coğrafi keşiflere zemin hazırlayan nedenler, keşifler ve sonuçları konusunda keşifler ve sonuçları, Rönesans, reform gibi Avrupa'daki bilim, teknik, sanat, ekonomi ve diğer alanlardaki gelişmeler anlatılmıştır (Sarıalioğlu, 2002).

2.2.5. 2005 Sosyal Bilgiler Programı

2004-2005 yılında eğitim öğretimde değişikliğe gidilmiş, bu zaman kadar kullanılan davranışçı eğitim anlayışından yapılandırmacı eğitime geçilmiştir. Yapılandırmacı eğitim anlayışına tüm ülkede geçilmeden önce pilot uygulama yapılmıştır. Uygulama sonucu olumlu olunca da bütün ülkede yapılandırmacı eğitime geçilmiştir (Keskin, 2002). 2005 programlarıyla öğrenmelerin gerçekleştirilmesine odaklı sisteme geçilmiştir. Bu değişim sosyal bilgiler programına da yansımıştır. Daha önceki programlardan farklı olarak “değer, beceri, kazanım” eklenmiştir (MEB, 2005). Böylece öğrencinin daha aktif, araştıran, sorgulayan duruma gelmesi sağlanmak istenmiştir.

2004-2005 sosyal bilgiler programı disiplinlerarası yaklaşıma göre hazırlanmıştır. Tarih, coğrafya, vatandaşlık dersleri birbiriyle ilişkilendirilerek verilmiştir. Aynı zamanda kazanımların ara disiplinler ve dersler arası ilişkilendirilmesine de önem verilmiştir (MEB, 2005).

Programdaki amaçlardan biri “Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.” Bu amacı toplumları etkileyen geçmiş dönemlerdeki konulardan biri olan coğrafi keşifler konusunun öğretilmesi ile ilişkilendirilebilir. 2005 yılında coğrafi keşifler konusu yine diğer programlarda olduğu gibi 7. Sınıfta yer almaktadır. Öğrenme alanı “Üretim, Dağıtım Tüketim” öğrenme alanı, 4. Ünite “ Zaman İçinde Bilim” ünitesi, “*Kaynakların, ürünlerin ve ticaret yollarının devletlerin gelişmesindeki önemine tarihten ve günümüzden örnekler verir.*” kazanımı adı altında yer almıştır. 2005 yılı öncesi programlarda kazanımlar yer almamış konular ünite başlıkları şeklinde verilmiştir. 2005 öğretim programında coğrafi keşifler konusunun yer aldığı ünite ve konular aşağıdaki gibidir.

ÜNİTE 4: ZAMAN İÇİNDE BİLİM

1. Her Bilimsel Buluş Yeni Bir Başarıdır.

- İlk Uygarlıklar ve Teknoloji Sergisi

2. Söz Uçar Yazı Kalır

- Sümer ve Hititlerde Yazı

- Eski Mısır'da Yazı

- Fenike'den Günümüze Yazı

3. Türk İslam Devletlerinde Yetişen Bilginler

4. Bilimsel Birikim Nasıl Oluşturdu?

- Coğrafi Keşifler

- Yeniden Doğuş: Rönesans

- Dinde Reform

- Aydınlanma Çağı

5. Düşünce Özgürlüğü ve Bilim (Komisyon, 2015, K9)

2.2.6. 2017-2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

Toplumun ihtiyaçları değiştikçe bu eğitim programlarına da yansımıştır. 2005 sosyal bilgiler programı değişikliklere uğrayarak 2017 yılında yeniden düzenlenmiştir. 2017-2018 yılında 4. ve 5. sınıfta uygulanmış, 2018-2019 yılında ise tamamen uygulanmıştır. 2018 programı “Birey ve toplum”, “Kültür ve miras”, “İnsanlar yerler ve çevreler”, “Bilim, teknoloji ve toplum”, “Üretim dağıtım ve tüketim”, “Etkin vatandaşlık” ve “Küresel bağlantılar” olmak üzere 7 öğrenme alanından oluşmaktadır.

Bu programda 28 özel amaç ve Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde sekiz anahtar yetkinlik belirlenmiştir. 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu Sosyal Bilgiler Dersi 2018 Öğretim Programı ile öğrenciler;

- “Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algulamaları,
- Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,
- Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri amaçlanmaktadır” (MEB, 2018a: 8).

Gemicilikte ve harita bilgisindeki ilerlemeler sonucu yüzyıllar önce gerçekleşen, yeni bir çağ başlatan, Osmanlı'yı ekonomik olarak olumsuz etkileyen aynı zamanda tüm dünya dengelerini değiştiren coğrafi keşifler konusunun öğretilmesini bu amaçlarla ilişkilendirebiliriz.

2018 sosyal bilgiler programında coğrafi keşifler konusu öğrenme alanlarından “Kültür ve Miras” içerisinde yer almaktadır. Temelde tarih odaklı olan bu öğrenme alanı kültür ve kültürel mirası ön plana çıkaran bir yapıya sahiptir. Daha çok tarih odaklı olan kültür ve miras öğrenme alanı kültürel mirasın korunması ve gelişmesini sağlayacak millî bilincin oluşmasını sağlamayı amaçlamıştır. 2018 programındaki coğrafi keşiflerle ilgili kazanım şöyledir “*SB.7.2.3. Avrupa’daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devleti’ni değişime zorlayan süreçleri kavrar*” (MEB, 2018a.)

ÜNİTE: 2 TÜRK TARİHİNDE YOLCULUK

1. Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu.
2. Osmanlı Devleti’nin Fetih Siyaseti
3. Avrupa’daki Gelişmeler ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri
4. Osmanlı Devleti’nde Islahat Hareketleri
5. Seyyahların Gözüyle Osmanlı
6. Neler Yaptım? Neler Öğrendim?
7. Öğrendiklerimi Değerlendiriyorum (Azer, 2020: 6, K11)

2.3. COĞRAFİ KEŞİFLER VE DERS KİTAPLARI

2.3.1. Coğrafi Keşifler

İnsan tarih boyunca çevresindeki olaylara karşı merak duygusu içerisinde olup daima keşfetmeye çalışmıştır. Gerek temel ihtiyaçlarının karşılanması gerek meraklarını giderme isteği keşfetme ruhuna sahip olmalarında etkili olmuştur. Tekerleğin icadı, ateşin bulunması, yazının icadı, Rönesans, coğrafi keşifler günümüzde meydana gelen küreselleşme gibi birçok olaylar insanlık tarafından yapılmıştır (Hanilçe, 2010).

15. ve 16. yüzyıllarda Avrupa’nın haritacılıkla ilgili bilgilerinin pek iyi olduğu söylenemezdi. Haritacılık bilgileri tahminlere dayalıydı ve kendi kıtalarının dışındaki yerleri yanlış gösteriyordu. 1600’lerde haritası eksik olanlar Avustralya, Yeni Zelanda ve Kuzey İrlanda’ydı. Kısa zaman içinde keşifler yapılmış. Columbus (Kolomb)¹ 1492’de Atlantik’i geçmesiyle 30 yıl içinde Portekizliler Ümit Burnu’nu geçip Çin ve Japonya’ya kadar ilerlemişlerdir (Arnold, 1995).

1400- 1600 yılları keşifler çağı olarak nitelendirilmektedir. Keşifler öncesinde

¹ Yabancı isimlerin yazımı Türk Dil Kurumu’na uygun olarak yapılmıştır. Kolaylık sağlaması için ilk kullanımlarında yabancı isimler, diğer kullanımlarda Türkçe okunuşları kullanılmıştır.

Avrupa başta baharat, şeker, kahve, maden, altın olmak üzere birçok üründe dışa bağımlı durumdaydı. Bu durumdan kurtulmak kısa zamanda refaha erişmek için yeni yerler keşfetmeye niyetlendiler. Fakat onları durduran birtakım hurafeler vardı ve pusula ve gemicilikteki ilerlemelerden cesaret buldular. Ortaçağ Avrupa'da iki önemli ticaret yolu bulunmaktaydı. Avrupa'yı Asya'ya bağlayan "Baharat Yolu", diğeri Avrupa'yı Afrika'ya bağlayan "Altın Yolu" idi. Afrika'daki madenlere ulaşma arzusu ile Vasco Da Gama (Vaskö dö Gama), Bartelemeu Dias (Bartelmi Diyaz), Amerigo Vespucci (Ameriko Vespuçi), Cristopher Columbus (Kristof Kolomb) gibi seyyahlar coğrafi keşifleri başlatmışlardır (Karakaş-Özür, 2017).

Okyanusları en iyi bilen ve keşifleri başlatan ülke Portekiz'dir. Ekonomilerini geliştirmek ve dinlerine en iyi hizmet etmek amacıyla çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Komşusu İspanya gibi cadı avına katılmamış ve farklı tutumları sayesinde keşifler açısından üstün olmuştur. Lizbon'dan yola çıkan Portekizli gemici Bartelmi Diyaz Afrika'nın en güney ucuna vardı. Bartelmi Diyaz'ın yolculuğu keşifler açısından oldukça ümit var edici olmuştur. Bu sebeple kral buraya Cabo da boa Esperanço (Ümit Burnu) adını vermiştir (Karakaş-Özür, 2017). Diyaz'ın şiddetli fırtınaya yakalandığı ve Afrika'nın en güneyine giden ilk Avrupalı olmasının yanı sıra buraya "fırtınalar burnu" adını verdiği söylenmektedir. Büyük, savaş teknikleri açısından gelişmiş üstün donanımlı Portekizlilerin gemileri onlara büyük avantaj sağlamıştır (Mcneill, 2008).

I. Manuel dönemi kâşiflerinden Vaskö dö Gama 1497-1499 yıllarındaki çıktığı yolculuk sonrası Ümit Burnu'nu dolaşp Hindistan'a ulaşmıştır. İlk başlarda hedef Hindistan'daki baharatları gemilerle Portekiz'e götürmek olsa da zamanla Portekizliler bu toprakları ele geçirmek istemişlerdir. Böylelikle Kızıldeniz ile Hint Okyanusu rekabet ortamı oluşmuş ve dengeler değişmiştir (Önalın, 2017).

Keşif sahnesindeki öncü ülkelerden biri de İspanya'dır. Kolomb'un izinden giden İspanyollar kısa sürede kıtada yayıldılar. Yayılmayı gerçekleştiren gruba İspanyolca fatih anlamına karşılık gelen "conquistadorlar" denilmiştir. Bu kişilerden Kolomb'un arkadaşı olan Floransalı Ameriko Vespuçi çevresindeki bilim, teknik alandaki gelişmelerden etkilenerek kendini geliştirmiş ve Amerika'ya gitmiştir. Gittiği geziler ve tarihleri hakkında net bilgi olmasa da dört kez gittiği söylenmektedir. Vespuçi'nin diğeri conquistadorlar gibi altın arayışında olmayıp harita oluşturma ve gözlem yapma amaçlarının olması keşiflere sağladığı en önemli katkıdır (Karakaş-Özür, 2017).

1519 yılında Portekizli kaptan Ferdinand Macellan İspanya'dan denize açılarak dünyanın çevresini dolaştı. 1494 yılında İspanya ile Portekiz arasında imzalanan Tordesillas anlaşması gereği bugünkü Endonezya sınırındaki adaları güvence altına almak amaçlı batıya doğru yelken açtı. Macellan'ın aradığı şey servetti fakat en önemlisi bu yolculuğunun insanlığa getirisi olmuştur. Aristoteles zamanından beri dünyanın şeklinin küre olduğu ile ilgili iddialar vardı. Zorlu yolculuk sonrası Macellan Filipinler'e ulaştı ve buradaki halk ile savaşarak hayatını kaybetti. Macellan'ın yarım bıraktığı yolculuğu Juan Sebastian Elcano (Del Kano) tamamlamaya çalıştı (Patrick, 2020).

İtalya'nın Cenova kasabasında denize karşı ilgisi büyük olan, başka diyarlardan gelip giden gemileri izleyen Kristof Kolomb büyüyünce gemi ve harita alanında kendini geliştirdi. 1476 yılında Kolomb Gemici Henry (Henri) aracılığıyla denizcilerle toplanıp büyük bir cesaretle bilinmeyen bir yolculuğa çıktı. Uzun süren zorlu bir yolculuktan sonra bir kara parçasına vardı ve burada yaşayan yerlilerle tanıştı (Weisman & Deitch, 1990). Kolomb İspanya adına buraya ayak basmıştır. Bu karaya San Salvador adını vermiş ve buradaki hayvan ve bitki türü çeşitliliğinden notlarında bolca yer vermiştir. Kuzey Amerika ile Güney Amerika arasında daire çizdiğini fak edip çıkmaza girmiş ve parasız, hasta ve yaşlı bir halde ülkesine dönmüştür (Karakaş-Özür, 2017).

Kolomb ile ilgili bilinen ilk seyahat 1492 yılında gerçekleştirdiği seyahattir. Bunun dışında Batı Hint Adaları'na üç kez gitmiştir. Kolomb ölüm döşeginde bile keşfettiği yerlerin yeni bir kıta olduğunu bilmiyor, buraları Asya'da bulunan topraklar sanıyordu (Aughton, 2019: 100).

Coğrafi keşifler kısaca aşağıda verilmiştir:

“İspanyol kâşif Macellan 1505-1512 yılları arasında Hint seferlerine katılmış ve dünyanın etrafını dolaşan ilk kişidir.

Asıl amacı Hindistan'a gitmek olan bunun için dört kez seyahat gerçekleştiren Cristopher Colomb Amerika topraklarına gitmiştir. Ama buranın yeni bir kıta olduğunu bilmeyip Hindistan zannetmiştir.

1482'de Portekiz adına Bartelemeu Dias keşiflere başlamış ve 1487 yılında Afrika'nın en güney ucuna ulaşıp buraya Fırtınalar Burnu adını vermiştir. Buranın şu anki ismi Ümit Burnu'dur.

1497'de gemisiyle yola çıkan Vasco de Gama, Ümit Burnu'nu geçip Hindistan'a ulaşmıştır” (Topdemir, 2013).

Avrupa, Atlantik'ten Çin Denizi'ne yayılarak pozisyonlarını avantajlı hale getirdi. Asya ile Avrupa arasında direkt olarak ticaret yapıp Amerika'nın doğal zenginliklerini kendileri kullanmaya başladı. 11. ve 12. yüzyıllardan beri Avrupa ekonomik ve teknolojik açıdan kendini geliştirmiş ve bunun meyvesini 15. yüzyılda aldığını söyleyebiliriz. Kolomb, Macellan, Diyaz gibi kişilerin cesareti ve hayal gücü Avrupa'nın yayılmasını hızlandırdı ve bilgilerini üst boyuta taşımalarını sağladı (Arnold, 1995).

Coğrafi keşifler sonrasında yeni kıtalar keşfedildi. Keşfedilen yerlerdeki baharat ve madenler Avrupalıların eline geçti ve bu yerler sömürge haline getirildi. Keşifler öncesinde Avrupa ticarete dışa bağımlıydı, keşifler sonrası Avrupa'nın ticaret hacmi önemli derecede arttı. Ticaretin artmasıyla Avrupa'da burjuva adı verilen zengin tüccar sınıfı oluştu. Bu sınıf daha sonra Rönesans ve Reform hareketlerine neden oldu. Rönesans, Reform, Aydınlanma Çağı, Sanayi İnkılabı gibi gelişmelerin arkasında coğrafi keşifler vardır. Coğrafi keşiflerin gerçekleştiği dönemde Osmanlı yükselme dönemini yaşamaktaydı. Önemli ticaret yolları (İpek ve Baharat) Osmanlı Devleti kontrolündeydi ve bu yollardan aldığı vergiler ekonomiye önemli katkı sağlamaktaydı. Keşifler sonucu yeni yolların bulunması Osmanlı ekonomisinin gelirlerini azaltmıştır (Özkan, 2018).

Osmanlı Devleti 14. yüzyılda ham madde için başvurulan devletlerin başında gelmekteydi. Avrupa'nın ham madde ihtiyacının çoğu Osmanlı Devleti tarafından karşılanmaktaydı. 15. yüzyılda gerçekleşen keşiflerle Avrupalıların elindeki değerli madenler, paralar ham madde açığının artması sebebiyle Osmanlı ekonomisini olumsuz etkilemiştir (Akdağ, 1999). Uzun yıllar Türklerin kontrolü altında olan İpek Yolu coğrafi keşifler sonucu yeni ticaret yollarının bulunmasıyla işlerliğini kaybetmiştir. Ticaret yolları Anadolu'ya zenginlik katarken yeni yolların bulunmasıyla Anadolu ekonomisi ve imar açısından olumsuz etkilenmiştir (Atasoy, 2016). Akdeniz limanları coğrafi keşifler sonrası önemini yitirdi ve Osmanlı ekonomik kayba uğradı. Osmanlı Devleti coğrafi keşiflerden olumsuz etkilenmiştir (Gültekin, vd. 2018).

2.3.2. Ders Kitapları

2.3.2.1. Ders Kitabı Nedir?

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı ders kitaplarını şu şekilde tanımlamıştır: “Millî Eğitim Bakanlığına bağlı örgün ve yaygın eğitim kurumlarının haftalık ders çizelgelerinde yer alan derslerin öğretim programlarına göre hazırlanmış, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından inceleme ve değerlendirme işlemleri tamamlanarak okutulması

uygun bulunmuş kitaplara verilen genel isimdir” (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB], 2015).

Eğitimin hedeflerini gerçekleştirmek için öğrenciye kaynaklık eden en önemli materyaller ders kitaplarıdır. Eğitim öğretimin uygulanmasında materyal olarak önemlilik sağlamaktadır (Küçükahmet, 2001). Ders kitabı içeriği öğretim programına göre düzenlenen ve yetkili makamlar tarafından hazırlanıp okullarda okutulması için basılan kaynaklardır (Öcal ve Yiğittir, 2007). Eğitim programlarının uygulayıcısı olan öğretmenlerin derslerde en çok tercih ettiği materyal ders kitaplarıdır. Bunun nedeni ise programdaki amaçların, etkinliklerin ders kitaplarında sırasıyla verilmesi ve öğrencilere ödev verilirken kolaylık sağlamasıdır (Şahin, 2012).

2.3.2.2. Ders Kitaplarının Hazırlanması

Ders kitapları öğretim programlarına göre hazırlanmaktadır. Öğretim programındaki öğelerin hepsini bünyesinde barındırdığı için programdaki hedefleri gerçekleştirmeye ve uygulamaya koymaya yardımcı en önemli araç gereç de ders kitaplarıdır. Ders kitapları hazırlanırken bütün öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun, bilişsel gelişimleri göz önüne alınmalı ve kitapların yazılması, basılması, kullanma süreci, hitap edilen yaş kitlesine uygun olmalıdır (Kılıç ve Seven, 2002).

Günümüzde ders kitaplarını Millî Eğitim Bakanlığı ve özel sektör hazırlar. Hazırlık sürecinde yazar, editör, dil uzmanı, görsel tasarımcı, ölçme ve değerlendirme uzmanı, program geliştirme uzmanı, rehberlik uzmanı vb. görev alır. Hazırlanan kitaplar incelenmek ve değerlendirilmek üzere Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığına sunulur. Ders kitabı olarak kabul edilmesi için hazırlanan taslak kitapların “e-müfredat.meb.gov.tr” adresi üzerinden elektronik ortamda Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’na başvurusu yapılır. Başvurusu yapılan taslak ders kitapları yayınevi ve kitabın hazırlık sürecinde görev alan personelin yeterlilikleri ile yönetmelikte belirtilen diğer hususlar doğrultusunda incelenir (TTKB, 2015).

2.3.2.3. Ders Kitaplarının Nitelikleri

Son yıllarda ders kitaplarıyla ilgili birçok araştırmalar yapılmış ve her araştırmacı kendi kriterine göre ders kitabında bulunması gereken özellikleri belirtmiştir. Günümüzde ders kitapları aşağıdaki dört kriter doğrultusunda incelenir;

“1. İçeriğin Anayasa ve kanunlara uygunluğu;

- Anayasa, kanunlar ve ilgili diğer mevzuata aykırılık bulunmamalıdır.

2. İçeriğin bilimsel olarak yeterliliği;

-Bilimsellik ilkesi gözetilmelidir.

3. İçeriğin eğitim ve öğretim programının kazanımlarını gerçekleştirme yeterliliği;

-İçerik kazanımları karşılamalıdır.

4. Görsel tasarımın ve içerik tasarımının, öğrenmeyi destekleyecek nitelikte olması ve öğrencilerin gelişim özelliklerine uygunluğu,

-Kapak tasarımı genel tasarım ilkelerine ve ilgili mevzuatta belirlenmiş ilkelere uygun olmalıdır.

-Kitap içi tasarım genel tasarım ilkelerine ve ilgili mevzuatta belirlenmiş beklentilere uygun olmalıdır” (TTKB, 2016).

Öğretim programlarındaki konuların içeriği belirlenirken “ne öğretilim?” sorusuna cevap verecek nitelikte, öğrenci için belirlenen hedeflere uygun ünite ve konular yer almalıdır. Ayrıca ders kitaplarının komisyon tarafından yazılması kitapları daha yararlı hale getirecektir (Küçükahmet, 2001).

Ayrıca ders kitaplarında bilimsel hata ve reklam unsuru içeren öğelerin olmaması ve eğitim programının hedeflediği kazanımları gerçekleştirme açısından önemli bir husustur (TTKB, 2015).

Ders kitaplarının içeriğinin özenli ve dikkatli hazırlanması gerekmektedir. İçerisinde yanlış bilgi olması öğrenciyi yanlış sevk edecektir bu da birtakım problemler ortaya çıkaracaktır. Ders kitaplarının içeriğinin Millî Eğitimin amaç ve ilkelerine Atatürk inkılaplarına uygun olup, ilgili dersin içeriğine uygun şekilde olmalıdır. İçerisinde gereksiz bilgi bulunmamalı ve sadece bilgiyle dolu da olmamalıdır (Uzunöz ve Aktepe, 2018).

2.3.2.4. Ders Kitaplarında Bulunması Gereken Özellikler

Ders kitapları hazırlanırken çocukların gelişim özelliklerine uygun, gereksiz kelimelerin yer almadığı sade bir dil kullanılmalıdır. Konular arasında anlam bütünlüğü olmalı, bilgiler mantıklı ve kronolojik sıralamaya uygun, somuttan soyuta, basitten karmaşığa doğru verilmelidir. Ders kitaplarında kalitesiz kâğıt kullanımı işlenen konunun anlaşılır olmasında sıkıntı çıkarmaktadır. Kitaplardaki görsellerin net olmaması, yazıların okunaklı olmaması öğrencilerde kitaba karşı olumsuz tutum sergilenmesine neden olabilir. Bu yüzden kâğıdın dokusu pürüzsüz kâğıt renginin beyaz, yazısının da siyah olması, kitabın ağırlığının ve boyutunun öğrencinin bulunduğu gelişim özelliklerine uygun olması önemlidir. Kitabın baskısı içindekilerin anlaşılmasında önemli bir etkidir. Kitap basılırken renkli olması öğrencinin ilgisini çekmektedir. Ayrıca baskıda yazıların anlaşılır olması ön sayfadakilerin arka sayfaya geçmemesi için kaliteli kâğıt kullanılması da

önemlidir (Kılıç ve Seven, 2002).

Ders kitaplarında görseller öğrencinin ilgisini çekecek, okumaktan keyif alacağı şekilde hazırlanmalıdır. Görseller net ve ilgili konuya uygun şekilde verilmelidir. Verilen görsellerin öğrencinin görmesi gereken bölümde yer almalı ve neden verildiği belirtilmelidir (Tertemiz, Ercan ve Kayabaşı, 2011).

2.3.2.5. Ders Kitaplarının Eğitim Öğretimdeki Yeri

Kitaplar tarih boyunca insanların düşüncelerini depolama aracı olarak kullanılmış ve dönemin fiziki ve sosyal durumlarına göre değişiklik göstermiştir. Dünya tarihinde birçok yazı materyalleri bulunmaktadır. Dünyada yazının ilk olarak Nil Nehri Havzası'nda papirüs denen bir ağacın yapraklarına yazıldığı bilinmektedir. Papirüs Akdeniz Havza'sında kullanılırken Çin de günümüzde kullandığımız kâğıdı kullanıyordu. Kâğıt Orta Asya'dan, Orta Doğu, Orta Doğu'dan da Avrupa'ya olmak üzere yaygınlaşmış ve matbaanın icadıyla bütün dünyada kullanımı artmıştır. Bilgiler artık kitaplar aracılığıyla dünyanın dört bir yanına yayılmıştır. Bugün de özellikle eğitim-öğretimde kullanılan en temel araç gereç kitaplar olmuştur (Demirel ve Kıroğlu, 2006: 14-17).

Okullardaki eğitim faaliyetlerinin temel amacı öğretim programlarında belirlenen kazanımları öğrenciye vermeyi hedeflemektir. Sınıfta etkin olması beklenen öğrenci ders kitapları sayesinde ön bilgilere sahip olmaktadır (Doğan, 1997). Öğretim programındaki hedeflenen kazanımların ölçülmesi de önemli bir husustur. Ders kitaplarında yer alan etkinlikler hedeflerin öğrenciye kazandırılıp kazandırılmadığını ölçmede katkı sağlamaktadır (Kılıç ve Seven, 2002: 22).

Bireylerin çevresinde olup biten gelişmeleri anlamasını kolaylık sağlayacak temel araç gereç okullardaki ders kitaplarıdır. Ceyhan ve Yiğit (2005) ders kitaplarının eğitim öğretimde sağladığı avantajları şöyle sıralamaktadır:

- Ders kitapları eğitimde kullanılan materyallere kıyasla daha ekonomiktir ve daha kolay ulaşılmaktadır.
- Öğrencilerin öğrenme düzeyleri farklılık gösterir. Ders kitapları aracılığıyla öğrenciler kendi öğrenme hızlarına göre öğrenme gerçekleştirirler.
- İçindeki görseller ve etkinliklerle öğrencilerin derse güdülenmesinde etkili bir araçtır.
- Herhangi bir konuda tüm öğrencilere anlaşılır, ortak bilgi aktarma imkânı sağlar.

- Bilgiler kolaydan zora, basitten karmaşığa işlenir şekilde verildiği için öğrencilerin karmaşık öğrenmelerini engeller.

Toplumda etkin, söz sahibi vatandaş yetiştirmek kaliteli eğitim ve kaliteli ders kitaplarıyla sağlanmaktadır. İçinde bulunduğu çağı iyi tanıyan, hak ve ödevlerini bilen, ülkesini tanıyıp, dünyada yaşananlara duyarsız kalmayan, bilgiyle donanımlı gelecek kuşakları yetiştirmek de iyi hazırlanmış ders kitaplarının faydası büyüktür (Küçükahmet, 2001). Ders kitaplarının öğrenciye faydalarının yanında öğretmenlere de faydaları vardır. Dersler arasındaki bağlantılar sayesinde öğretmenlerin genel kültür bilgisini arttırmaya da yardımcıdır (Demirel ve Kiroğlu, 2006: 46).

Ders kitaplarıyla ilgili çalışmaların son yıllarda sayısının artması ve önem kazanması ders kitaplarının öğrenmede temel materyal olarak kullanıldığının göstergesidir. Fakat günümüzde hayatımızın önemli bir parçası olan teknolojinin eğitim öğretim faaliyetlerine entegre edilmesiyle ders kitaplarının e-kitaplara dönüşmeye başladığını söyleyebiliriz. Çevrimiçi öğrenme materyalleri olan EBA (Eğitim Bilişim Ağı), e-kitaplar, e-içerikler, videolardan oluşmaktadır. 2020 yılı başında dünyayı saran salgın nedeniyle tüm dünyada eğitimde dijitalleşme hâkim konuma dönmüştür (Akça ve Akgün, 2020: 403).

Dey (2018), günümüzde sosyal medya kullanımının her alanda katkıda bulunduğunu ifade etmiştir. Sosyal bilgilerin bir konusunda öğrenciler sosyal medya aracılığıyla etkileşim kurarak öğrenme kaynakları oluşturur ve aynı zamanda öğrenme süreçleri hakkında geri bildirim konusunda öğretmene kolaylıklar sağlamaktadır. Sosyal bilgiler dersinde performans değerlendirmede bilgi iletişim teknolojilerinden yararlanıldığını tartışmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenleri öğrencilere ödevleri internet aracılığıyla gönderip yanıtlarını alabilirler.

2.3.3. Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Coğrafi Keşifler Konusu

Sosyal bilgiler dersinde kullanılan temel materyal ders kitaplarıdır. Sosyal bilgiler kişilerin kendi kimliğini oluşturması, çevreyle uyumlu hale gelmesine yardımcı olduğu için bu derste okutulan ders kitabının içeriği oldukça önemlidir. Ders kitaplarındaki haritalar, krokiler, fotoğraflar, resimler sosyal bilgilerin etkili öğretilmesinde önemli husustur. Etkili sosyal bilgiler öğretimi için de ders kitaplarının içeriğinin kaliteli olması, kullanılan görsellerle öğrenmeyi somutlaştırması gerekmektedir (Oruç ve Liman, 2012).

Sosyal bilgiler ders kitaplarında bulunması gereken özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz (Altun, 2013);

- MEB'in belirlediği özel ve genel amaçlar hizmet etmelidir.
- Konular günlük hayatla bağlantılı, bilimsel, güncel ve öğrenci düzeyine göre olmalı.
- Kazanımları pekiştirip öğrencilerin derse karşı ilgisini çekecek etkinliklere yer verilmelidir.
- Gazete haberleri, günlük olaylar, tarihi olaylar, hatıralara yer vererek, öğrencileri hayata hazırlamalı.
- Teknolojiyi şuurulu ve etkin kullanmaya teşvik etmelidir.
- Öğrencilerin çevresiyle ilgili hikâye, destan, türkü ve şiirlerle içinde buldukları çevre ve kültürüyle ilgili bilgilere yer verilmelidir.

Sosyal bilgiler dersinde amaç öğrencilere bir bölgenin yüz ölçümünü öğretmek değil, o bölgedeki sorunlara çözüm getirecek becerilere sahip olmasını sağlamaktır. Bu sebepten ders kitapları öğrencilerin çok yönlü düşünme becerilerini geliştirilmeye yönelik hazırlanmalıdır (Yanpar, 2005: 346). Şahin ise (2003), sosyal bilgiler ders kitaplarındaki bölümleri şöyle açıklamıştır:

- Ayrı ayrı disiplinlerden oluşan sosyal bilgiler ders kitabındaki ünitelerdeki metin ve içerikler yakından uzağa, kolaydan zora şeklinde hazırlanmalıdır.
- Ders kitaplarını alakasız görseller yerine amacına hizmet eden görsellerin konulması öğretimi kolaylaştırmaktadır.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarının kapaklarındaki renklendirmeler disiplinlere uyumlu şekilde hazırlanmalıdır.
- Ölçme değerlendirme soruları Bloom taksonomisinden bilgi ve kavrama düzeyi değil de diğer düzeylere göre sorular içermelidir.
- Sosyal bilgiler dersi bireylere kendini tanıma, geçmişini bilme, günümüz dünyası hakkında bilgi veren bir derstir. Eğitim öğretimdeki programlar ne kadar etkili olursa o derste kullanılan materyaller başarıya o derece etki etmektedir.

2005 yılında sosyal bilgiler programında yapılandırmacılıkla beraber ders kitapları değişmiş, ders kitabı, öğretmen kılavuz kitabı ve çalışma kitabı olarak verilmiştir. Bu kitaplarda içerik zenginleştirilmiş, konular öğrenciye göre, görsel ağırlıklı ve ilgi çekici şekilde sunulmuştur. 2018 yılında programın değişmesiyle ders kitapları tekrar değişmiştir. Öğretmen kılavuz, çalışma kitabı kaldırılmış ve tek bir kitap olan ders kitabına

dönülmüştür.

Öğrenciler coğrafi keşifler konusuyla ilköğretim 3. Sınıf fen bilimleri dersinde tanışmaktadır. Bu dersin 1. Ünitesi “Gezegeneimizi Tanıyalım” ilk konusu “Dünyamızın Şekli” konusunda ilgili Macellan’ın dünyanın şekli ile ilgili görüşüne kısaca değinilmiştir (Asağlı, 2019). Burada doğrudan coğrafi keşifler konusu geçmese de onla ilgili ipuçlarının verildiğini söyleyebiliriz. Sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafi keşifler konusu 1968 de ilköğretim 5.sınıf ders kitaplarında Dünyamız ünitesinde yer almıştır. Daha sonra 1970-1971 yılında sosyal bilgilerin ortaokullarda okutulmasıyla birlikte coğrafi keşifler konusu 7. Sınıf ders kitaplarında yer almaya başlamıştır. Günümüzdeki ders kitaplarında 7. sınıfta 2. ünite olan “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “Avrupa’daki Gelişmeler ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri” konusu içinde yer almaktadır (Azer, 2020). 2018 yılındaki MEB yayımı kitaplarda ise “Kültür ve miras” öğrenme alanındaki “İnsanı Yaşat Ki Devlet Yaşasın” konusundan sonra anlatılmaktadır (Gültekin, vd. 2018).

Öğretim programları çerçevesinde seçilmiş olan Sosyal bilgiler ders kitaplarından (SBDK) her öğretim programına birer örnek teşkil edecek biçimde coğrafi keşifler konusunun verilme biçiminin görselleşmesi açısından kitabın içindekiler kısmı görsel 2.1, görsel 2.2, görsel 2.3, görsel 2.4, görsel 2.5 ve görsel 2.6’da coğrafi keşifler içerik şeklinde kodlanarak verilmiştir.

<p>İslamîlik nerede ve nasıl doğdu nerelere ve nasıl yayıldı 20 Hazreti Muhammed'in hayatı, İslam dininin esasları ve yayılışı 20 Emevîler Devri 37 Abbâsîler Devri 44 Endülüslü Emevî Devleti 50</p> <p>ÜNİTE : III</p> <p>Müslüman Türk Devletleri Karahanlılar ve Gazneliler devletleri, bu devletlerin Türk kültürüne hizmetleri 54 Büyük Selçuklu İmparatorluğu 60</p> <p>ÜNİTE : IV</p> <p>Onuncu yüzyıldan sonra Anadolu Anadolu Selçuklu Devleti 72 Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu 93</p> <p>ÜNİTE : V</p> <p>Yeni bir çağ başlıyor 122 Avrupa'ya toplu bir bakış 122 Yeniçağ başında Avrupa 132</p> <p>ÜNİTE : VI</p> <p>Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş Devri 163 Fatih Sultan Mehmet Devri 163 II. Bayezit ve Yavuz Sultan Selim devirleri 171 Kanunî Sultan Süleyman ve Sokollu Mehmet Paşa devirleri 177 Yükseliş Devrinde Osmanlı uygarlığı 192</p>	<p>III. ÜNİTE: YENİÇAĞDA AVRUPA'DA ÖNEMLİ OLAYLAR</p> <p>A. COĞRAFI KEŞİFLER 72 B. RÖNESANS 75 C. REFORM HAREKETLERİ 78</p> <p>IV. ÜNİTE: OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN DURAKLAMA DÖNEMİ</p> <p>A. İMPARATORLUĞUN DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ 81 1. Duraklamanın Sebepleri 81 B. XVII. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİNİN SİYASİ DURUMU 84 1. Osmanlı - İran ilişkileri 84</p>	<p>B. KEŞİFLER VE SONUÇLARI 79 C. RÖNESANS 82 D. AYDINLANMA ÇAĞI 83 E. SANAYİ İNKILABI 86 F. AKILCILIK VE BİLİM 88</p> <p>ÜNİTE 4 :17. VE 18. YÜZYILLARDA OSMANLI DEVLETİ 91</p> <p>A. 17. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ 91 1. Siyasal Durumu 97 2. İç İsyenler 97 3. Yenilik Hareketleri 98 B. 18. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ 100 1. Katiifça Aşılınğan Sorunlar Çözümler 100 2. Yenileşme Hareketleri 106</p> <p>ÜNİTE 5 : 19. VE 20. YÜZYILLARDA OSMANLI DEVLETİ 113</p> <p>A. 19. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ 113 1. Fransız İhtilali ve Osmanlı Devleti'ndeki Siyasal Gelişmeler 113 2. 19. Yüzyılda Yapılan Yönelimler ve Demokratiğe Çabaları 119 B. 20. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ VE YIKILIŞI 125 1. Trablusgarp Savaşı Neden ve Sonuçları 125 2. Balkan Savaşları Neden ve Sonuçları 126 3. Birinci Dünya Savaşı 126</p> <p>ÜNİTE 6 : OSMANLI KÜLTÜR VE UYGARLIĞI 135</p> <p>A. DEVLETİ YÖNETİMİ 135 1. Merkez Yönetimi 135 2. Tagma Yönetimi 139 3. Toprak Yönetimi 140 4. Maliye 140 5. Omba 141 B. HUKUK SİSTEMİ İLE SOSYAL VE EKONOMİK YAŞAM 144 1. Hukuk Sistemi 144 2. Sosyal Yaşam 144 3. Ekonomik Yaşam 146 C. EĞİTİM, ÖĞRETİM, BİLİM VE SANAT 146 1. Eğitim ve Öğretim 146</p>
Görsel 2.1. 1973 SBDK Coğrafi Keşifler İçerik (K2)	Görsel 2.2. 1987 Millî Tarih Coğrafi Keşifler İçerik (K4)	Görsel 2.3. 1999 SBDK Coğrafi Keşifler İçerik (K6)

<p>ÜNİTE 2 İSTANBUL'UN FETHİ VE SONRASI</p> <p>A. İstanbul'un Fethi, Nedenleri ve Sonuçları.....64</p> <p>B. Osmanlı Devletinin Batıdaki İlerlemeleri.....69</p> <p>1. Surlistan, Mora Yarmadası, Eflâk ve Boğaz'ın Alınması.....69</p> <p>2. Bosna - Hersek ve Arnavutluk'un Alınması.....70</p> <p>3. Osmanlı - Macar İlişkileri.....71</p> <p>4. Osmanlı - Fransız İlişkileri.....72</p> <p>5. Osmanlı - Avusturya İlişkileri.....74</p> <p>C. Osmanlı Devletinin Denizlerdeki İlerlemeleri.....74</p> <p>1. Karadeniz'in Bir Türk Gülü Haline Gelmesi.....75</p> <p>2. Akdeniz'de Türk Denizciliği.....75</p> <p>3. Hint Deniz Seferlerinin Nedenleri ve Sonuçları.....79</p> <p>C. Osmanlı Devletinin Doğu ve Güneydeki İlerlemeleri.....79</p> <p>1. Osmanlı - Akkoyunlu İlişkileri.....79</p> <p>2. Osmanlı - İran İlişkileri.....80</p> <p>3. Osmanlı - Memlük İlişkileri.....81</p> <p>TEST II.....85</p> <p>ÜNİTE 3 AVRUPA'DA YENİLİKLER</p> <p>A. Yeni Buluşlar ve Sonuçları.....87</p> <p>B. Keşifler ve Sonuçları.....88</p> <p>C. Rönesans.....91</p> <p>D. Reform.....93</p> <p>E. Aydınlanma Çağı.....93</p> <p>F. Sanayi İnkılabı.....94</p> <p>G. Akademi ve Bilim.....95</p> <p>TEST III.....98</p>	<p>4. ÜNİTE ZAMAN İÇİNDE BİLİM</p> <p>HER BİLİMSEL BULUŞ YENİ BİR BAŞARI DIR</p> <p>İlk Uygarlıklar ve Teknolojisi Sergisi.....98</p> <p>SÖZ UÇAR YAZI KALIR.....102</p> <p>Sümer ve Hititlerde Yazı.....102</p> <p>Eski Mısır'da Yazı.....103</p> <p>Fenikâlden Günümüze Yazı.....103</p> <p>TÜRK VE İSLAM DEVLETLERİNDE YETİŞEN BİLGİNLER.....104</p> <p>BİLİMSEL BİRİKİM NASIL OLUŞTU?.....108</p> <p>Coğrafi Keşifler.....108</p> <p>Yeni'den Doğuş: Rönesans.....109</p> <p>Dinde Reform.....110</p> <p>Aydınlanma Çağı.....110</p> <p>Buharın Gücü: Sanayi İnkılabı.....111</p> <p>DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ VE BİLİM.....112</p> <p>ÜNİTE DEĞERLENDİRMESİ.....114</p> <p>5. ÜNİTE EKONOMİ VE SOSYAL HAYAT.....114</p>	<p>İÇİNDEKİLER</p> <p>10 BİREY VE TOPLUM</p> <p>12 İnsandan İnsana Giden Yol</p> <p>18 İletişimin Gücü</p> <p>24 Hızlı İletişim Güçlü Toplum</p> <p>30 İletişim Özgürlüğü</p> <p>37 Zihin Haritası</p> <p>38 Değerlendirme</p> <p>40 KÜLTÜR VE MİRAS</p> <p>42 Beylikten Cihan Devletine</p> <p>52 İnsani Yaşat ki Devlet Yaşasın</p> <p>64 Avrupa'da Uyanış</p> <p>74 Değişen Dünyada Değişen Osmanlı</p> <p>84 Osmanlı'dan Kalan Mirasımız</p> <p>93 Zihin Haritası</p> <p>94 Değerlendirme</p> <p>96 İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRE</p> <p>98 Nereye Yerleşelim</p> <p>104 Tablo ve Grafiklerle Ülkemiz</p> <p>112 Doğduğun Yer mi, Doyduğun Yer mi?</p>
<p>Görsel 2.4. 2002 SBDK Coğrafi Keşifler İçerik (K7)</p>	<p>Görsel 2.5. 2015 SBDK Coğrafi Keşifler İçerik (K9)</p>	<p>Görsel 2.6. 2018 SBDK Coğrafi Keşifler İçerik (K10)</p>

Görsel 2.1.'de 1973 (K2) yılı sosyal bilgiler ders kitabında coğrafi keşifler konusunun içindekiler kısmında yer aldığı ünite ve konular verilmektedir. Görsel 2.2.'de 1987 yılı (K4), görsel 2.3.'te 1999 yılı (K6), görsel 2.4.'te 2002 yılı (K7), görsel 2.5'te 2015 yılı (K9) ve görsel 2.6.'da 2018 (K10) yılındaki coğrafi keşiflerle ilgili içindekiler kısmı verilmiştir.

Görsel 2.3. ile Görsel 2.4.'te görüldüğü gibi coğrafi keşifler Avrupa'da buluşlar, keşifler ve Rönesans ile ilgili şekilde ilişkilendirilerek verilmiştir. Görsel 2.1.'de ayrı bir üniteye Avrupa'daki gelişmelerle ilişkilendirilmiştir. Görsel 2.2.'de Rönesans, reform Yeniçağ'da Avrupa'da yaşanan olaylarla ilişkili olarak konunun aktarıldığı görülmektedir. Görsel 2.5. coğrafi keşifler, buluşlar, uygarlıklar ve Rönesans, reform konularıyla birlikte verildiği ortaya konulmaktadır. Görsel 2.6. kazanıma uygun şekilde Osmanlı konuları ile ilişkili olarak verilmiştir.

2.4. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.4.1. Konuyla İlgili Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar

Gelibolu (2008), tarih ders kitaplarında coğrafi keşifler konusu ile ilgili "Türkiye'de Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında Coğrafi Keşifler Konusu ve Yeni Yorumlar" isimli bir yüksek lisans tezi yapmıştır. Çalışmasında tarih ders kitaplarında "Coğrafi Keşifler" konusunun bilimsel içerik ve görsel materyaller açısından incelenmesine yer vermiştir. Araştırma sırasında incelenen ortaöğretim tarih ders

kitaplarında coğrafi keşifler konusunda yer alan kâşif ve keşiflerin yeterli olmadığı belirlenmiştir. 2007-2008 Eğitim-öğretim yılında tüm 10.sınıfların okuduğu Tarih II ders kitabında “Coğrafi Keşifler” konusunda bilimsel bir hata belirlenememiş; ancak bazı eksikliklere rastlanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Berk (2008), “Eski ve Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında Tarih Konularının Karşılaştırılması” 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler eski (1998) öğretim programı ve ders kitapları ile sosyal bilgiler yeni (2004) öğretim programı ve ders kitaplarında tarih ünite ve konularını metod ve içerik yönünden benzerlik ve farklılıklarını ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak eski program ve kitaplarda konuların öğrencilerin ihtiyaçlarından uzak olduğu, konuların siyasi ve askeri tarih üzerine yoğunlaştığı ve yeni kitapların tarih ünite ve konularının içeriğinin hafifletildiği, yeni öğretim programı ders kitaplarında konu içeriklerinin ilgi çekici örneklerle sunulduğunu belirlemiştir.

Akbuğa (2010), “İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Görüşleri (Konya İli Örneği)” adlı yüksek lisans tezinde ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin görüşlerini değerlendirilmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla 2006-2007 eğitim-öğretim yılında Konya’da göre yapan 55 sosyal bilgiler öğretmenin görüşlerini almıştır. Araştırma sonucunda incelenen Sosyal Bilgiler ders kitaplarının genel olarak eğitim öğretime uygun olarak hazırlandığına ulaşılmıştır.

Dinç ve Doğan (2010), “İlköğretim İkinci Kademe Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Uygulanması Hakkında Öğretmen Görüşleri” isimli çalışmalarında yeni programa uygun hazırlanan ders kitapları ile öğretmenlerin yeni program hakkındaki görüşlerini almıştır. Araştırma sonucunda yeni programı öğretmenlerin olumlu karşıladığı, ölçme değerlendirme alakalı sorunlar yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Deniz (2011), “İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Tarihi Şahsiyetlere Yaklaşım Tarzı” adlı yüksek lisans tezinde 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki tarihi şahsiyetlerin ele alınış şeklini incelemiştir. 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları içerisindeki tarihi şahsiyetlerin büyük oranda objektif olarak ele alındığı ve bu şahsiyetlerle ilgili verilen bilgilerin yeterli ve dikkat çekici olmadığı, tarihi şahsiyetlerin kronolojik sıralamasına da uyulmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca 7. Sınıf ders kitaplarında çok sayıda tarihi şahsiyetlerin ismine yer verilip, bunlarla ilgili bilgilerin

yeterli verilmediği sonucuna da varılmıştır.

Kab (2012), “Türkiye’deki Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Almanya’daki Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Eğitimi Ders Kitaplarıyla Karşılaştırılması” yüksek lisans tezinde 2010-2011 eğitim öğretim yılı ders kitaplarını incelemiştir. Araştırma sonrası ders kitaplarındaki içeriğin bilgi verici ve hikâye edici olmasına rağmen çoğunluğunu bilgi verici metinlerin oluşturduğu saptanmıştır. Ders kitaplarındaki görsellerin çeşitli, renkli ve nitelikli oldukları belirlenmiştir.

Baki (2012), “6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenci Çalışma Kitaplarının Kullanım Durumlarının Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Rize Örneği)” yüksek lisans tezinde 2010-2011 eğitim-öğretim yılında, Rize ili ve ilçelerindeki 53 farklı ilköğretim okullarında yürütölmüştür. Karma yöntemin esas alındığı araştırmanın nicel boyutunda sosyal bilgiler öğretmenleri 6. sınıf ve 7. sınıf öğrencileri ile çalışılmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda ise 10 sosyal bilgiler öğretmeni ile çalışılmıştır. Veriler, anket ve görüşme formları aracılığıyla toplanmıştır. Nicel verilerin analizinde betimsel istatistikler (f, %), nitel verilerin analizinde ise içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre sosyal bilgiler derslerinin yürütölmesi sürecinde öğrenci çalışma kitaplarının kullanımıyla ilgili çeşitli problemlerin olduğu ve sınıf içerisinde programın ön gördüğu şekilde kullanılmadıkları tespit edilmiştir

Şimşek (2013), “Türkiye’de Tarih Ders Kitaplarında Avrupamerkezcilik isimli çalışmasında tarih ders kitaplarını Avrupamerkezcilik konusu açısından incelemiştir. Lise tarih kitaplarını doküman analizi yoluyla incelemiştir. Kitapları eş zamanlı tarih şeridi ve eş zamanlı bilgi kartlarıyla tarihsel bilgi verme açısından olumlu bulmuştur. Coğrafi keşifler, Uzak Doğu ve Orta Doğu kavramlarının hala yer aldđını ve bu konuların anlatımında Avrupa merkezietçi zihniyetin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Akman ve Bastık (2016), “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında İhtilaflı Konular İçerisinde Yer Alan 'Aile' Kavramının İncelenmesi: Bir İçerik Analizi” çalışmalarının amacı ortaokullarda okutulan 5-6-7 sosyal bilgiler ders kitabı ve 8. sınıflarda okutulan TC. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçölük ders kitabında yer alan “aile” kavramının ihtilaflı konular bağlamında anlatım özelliklerini ve kullanım sıklığını belirlemektir. Araştırma sonucunda kitapların, öğrenci ihtiyaçlarına ve özelliklerine göre hazırlanmasına çalışıldığı fakat tartışmalı konuların ele alınmasında, programların yoğunluğu ve öğretmenlerle ilgili çeşitli sorunlar yüzünden yetersizlikler olduğuna ulaşmıştır.

Subaşı (2017), “Türkiye ve İran Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Edebi Ürünlerin Kullanımı” adlı doktora tezinde nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanmıştır. Türkiye ve İran’da okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarında edebi ürünlerin kullanım durumunu karşılaştırmayı amaçlamıştır. Her iki ülkenin 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları kullanılmıştır. Sonuç olarak Türkiye 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında edebi ürün kullanımına başvurulmuştur. İran’ın 4, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında edebi ürün kullanımına başvurulmuş, 5. sınıfta başvurulmamıştır. Türkiye 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında, İran 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarından daha fazla edebi ürün kullanımına başvurulmuştur. Türkiye 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan edebi ürünler ünite ve konularda İran 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarından daha dengeli bir dağılıma sahip olduğu tespit edilmiştir.

Kara (2018), “2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eski Çağ Konusunun İncelenmesi ve Öğretim Programlarının Öğretmen Görüşlerine Dayalı Olarak Karşılaştırılması” adlı çalışmada sonuç olarak ders kitaplarında Eskiçağ konularıyla ilgili kazanım, içerik, görsellik ve dil yönünden olumlu olduğu öğretmenlerin yeni programı beğendiklerini, öğrencilere konuları aktarırken kolaylık ve etkililik sağladığı sonucuna ulaşmıştır.

Kafadar (2019), “Türkiye, ABD ve Fransa’nın Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Boyutunda Karşılaştırılması” adlı doktora çalışmada Türkiye, ABD ve Fransa’da sosyal bilgiler ve muadil derslerin öğretim programı ile ders kitaplarını değerler eğitimi açısından incelemiştir. Araştırma sonucunda Türkiye programında çoğunluklu muhafazacılık, özaşkıncılık, ABD programında muhafazacılık, Fransa’da özaşkınlık değer boyutu, en az ise Türkiye 2005 ve Fransa’da özgenişletim, Türkiye 2018 ve ABD programlarındaki değişime açıklık değerinde benzerlik saptandığı ortaya çıkmıştır. Programların içeriklerinde çoğunlukla Türkiye’de değişime açıklık, özgenişletim, ABD’de muhafazacılık, Fransa’da özaşkınlık değeri olduğuna ulaşmıştır

Sönmez (2020), “İlkokul Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi” isimli yüksek lisans tezinde 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyetin değişkenlerine göre incelemeyi amaçlamıştır. Sonuç olarak ders kitaplarında cinsiyetin kullanım şeklinin, toplumsal cinsiyetin duyarlılıkla sunulduğu ve duyarlılık seviyesinin yeterli olmadığına ulaşmıştır.

Yeşildal (2020), “Sosyal Bilgiler Öğretim Programına Yönelik Öğretmen Görüşleri ve Sınıf İçi Uygulamaları” çalışmasında sosyal bilgiler öğretmenlerine yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulamıştır. Çalışmasında öğretmenlerin sınıf içerisinde uygulamalarını belirlemeye çalışmıştır. Öğretmenlerin materyal olarak en fazla ders kitabını kullandığı ve ders anlatırken en fazla anlatım, soru cevap kullandıkları sonucuna ulaşmıştır.

2.4.2. Konuyla İlgili Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

Wakefield (2006) “Textbook Usage in The United States: The Case Of U.S. History” isimli çalışmasında ABD’de kullanılan sosyal bilgiler ders kitabını incelemiştir. Araştırmada sosyal bilgiler ders kitaplarının etkili öğrenme materyali olmadığı yönünde eleştiriler doğrultusunda değerlendirmeyi amaçlamıştır. İlk değerlendirmesinde öğretmenlere sınıf içindeki uygulamalarla alakalı sorular sormuştur. İkinci değerlendirmesinde 29000 öğrenciye ABD ders kitaplarıyla ilgili ölçek uygulamıştır. Sonuç olarak ders kitaplarının ilköğretimin ilk kademesi ve lisede temel bilgilerin geliştirilmesine yardım ederken, ikinci kademe bilgilerin ve becerilerin özümsemesine yardım ettiği sonucuna ulaşmıştır.

Bean, Zigmond ve Hartman (1994), Sosyal Bilgiler derslerinde ders kitaplarının kullanımı ile ilgili sınıf öğretmenlerin görüşlerini almıştır. Öğretmenlere sosyal bilgiler ders kitaplarını nasıl kullandıklarını sorun yaşayıp yaşamadıklarıyla ilgili sorular sormuştur. Sonuç olarak öğretmenlerin ders kitaplarını genel anlamda beğendiklerini ama yeterli bulmadıkları sonucuna ulaşmıştır. Ders kitaplarının yeniden düzenlenmesi gerektiğini sonucunu elde etmiştir.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümünde araştırmanın temel amacı kapsamında araştırmanın modeli, araştırmanın örnekleme, faydalanılan veri toplama aracı ve verilerin çözümlenmesinde kullanılan analizler açıklanmıştır.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bilim ve teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte hem yapılan araştırmalarda hem de araştırmalarda kullanılan yöntemlerde artış ve farklılaşmalar gözlenmektedir. Önceden daha çok sayısal veriler kullanılarak yapılan araştırmalar günümüzde olayları yorumlama ve anlamaya yönelik nitel araştırma yöntemleriyle de gerçekleştirilmektedir (Kıral, 2020). Nitel ya da nicel çalışmaların varsayımı ele alınan konuyu daha iyi anlamak içindir. Araştırmacı ele aldığı konuyu değiştirme, iyileştirme ya da daha iyi tanımak için bilgi ve becerilerini kullanmaktadır (Jensen, 2006: 40).

Bu bilimsel araştırmada nitel-nitel olarak eşzamanlı şekilde tasarlanmış kısmen karma bir yöntem kullanılmıştır. Morse (2003) tasarımına göre “nitel çalışmaların içerisinde farklı nitel yöntemlerin” olması eşzamanlı karma yöntem tasarımlarını oluşturmaktadır (Baki ve Gökçek 2012). Karma çalışmalarda aynı konunun farklı açılardan ele alınması söz konusudur. Karma yöntem çok sayıda modeli aynı araştırma içerisine dahil ederek odaklanılan konunun daha iyi anlaşılmasını sağlar (Greene, 2007). Bu çerçevede araştırmanın birinci aşamasında nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılarak sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiş, ikinci aşamasında ise sosyal bilgiler öğretmenlerine yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim kullanılmıştır.

Araştırmanın birinci aşamasında 1968, 1971-72, 1985, 1998, 2005 ve 2018 programlarına göre hazırlanmış sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafi keşifler konusunun anlatımını belirlemek için nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan nitel araştırma yöntemidir (Wach, 2013).

Araştırmanın ikinci aşamasında ise coğrafi keşiflerin günümüzde öğretilmesine yönelik öğretmen görüşlerinin belirlenmesini amaçlayan nitel araştırma desenlerinden olan olgubilim kullanılmıştır. Literatürde fenomenoloji olarak da adlandırılan olgubilim deseni; ayrıntılı ve derinlemesine bilgiye hâkim olmadığımız bir konu ya da olgunun ayrıntılı

olarak incelenmesidir. Bu tür durumlarla günlük hayatta sıklıkla karşılaşmamıza rağmen durumu derinlemesine, tam manasıyla anladığımız söylemez. Olguyu daha iyi ortaya çıkartmak için görüşme tercih edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

3.2. ARAŞTIRMANIN ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmada kısmen karma eşzamanlı tasarım kullanılmıştır. Birinci aşamada incelenen ders kitaplarına yönelik örnekleme, ikinci aşamada da görüşme yapılan sosyal bilgiler öğretmenlerine ilişkin çalışma grubu bilgisine yer verilmiştir.

A. Araştırmanın Birinci Aşaması: Araştırma Birimi

Araştırmanın birinci aşamasında Türkiye’de geçmişten günümüze sosyal bilgiler öğretim programları kapsamında hazırlanmış sosyal bilgiler kitapları incelenmiş olup, incelenen kitaplara ilişkin bilgiler tablo 3.1.’de verilmiştir.

Türkiye’de ilk defa sosyal bilgiler adı ile bir ders 1968 öğretim programı ile okutulmaya başlanmıştır. Bunun peşi sıra 1971-1972 yılı programı gelmektedir. 1985 yılında sosyal bilgiler dersi yerine Millî Tarih, Millî Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi dersleri konulmuştur. Bu bağlamda odak konu olan coğrafi keşifler Millî Tarih dersi konusu içinde yer aldığından 1985 tarihli programa ilişkin bu ders kitabı incelemeye alınmıştır. 1998 yılında programda değişiklik olmuş ayrı disiplinler birleştirilerek ders sosyal bilgiler adıyla okutulmaya başlanmıştır. 2005 yılında yapılandırmacı eğitim felsefesi benimsenmiş ve sosyal bilgiler dersi öğretim programında değişime gidilmiştir (Çatak, 2015). 2005 yılı değişikliğini 2018 yılındaki değişiklikler takip etmiştir.

Tablo 3.1. incelendiğinde yalnız 1968 programına yönelik tek kitabın, diğer programlara yönelik ikişer kitabın incelemeye alındığı görülmektedir. Bunun temel sebebi hem Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlarının hem de özel yayınevlerinin konuya bakışını görmeye çabalamaktır. Toplamda farklı öğretim programlarına göre hazırlanmış ve ortaokul düzeyinde coğrafi keşifler konusunu aktaran 11 adet ders kitabı araştırma kapsamına alınmıştır. Kitapların kodlamaları oluşturulurken geçmişten günümüze doğru, 1968 kitabına K1, 1973 yılı kitabına K2, 1983 yılı kitabına K3, 1987 yılı kitabına K4, 1989 yılı kitabına K5, 1999 yılı kitabı K6, 2002 yılı kitabı K7, 2013 yılı kitabı K8, 2015 yılı kitabı K9, 2018 yılı kitabı K10, 2020 yılı kitabına K11 şeklinde kodlanmıştır.

Tablo 3.1. İncelenen Ders Kitapları

Öğretim Programı	Yayın Yılı	Yayın Evi	Kitap Adı	Yazar
1968	1968	Rehber Yayınevi	Yeni İlkokul Programına Göre 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Hüseyin Hüsnü Tekişik
1971-1972	1973	Ders Kitapları Anonim Şirketi	Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 2 Ders Kitabı	Niyazi Akşit Tarık Asal
	1983	Millî Eğitim Basımevi	Ortaokul Sosyal Bilgiler 2 Ders Kitabı	Niyazi Akşit, Ferruh Sanır, Tarık Asal
1985	1987	Millî Eğitim Basımevi	Millî Tarih Ana Ders Kitabı Ortaokul 2	Niyazi Akşit
	1989	Millî Eğitim Basımevi	Millî Tarih Ana Ders Kitabı Ortaokul 2	Niyazi Akşit
1998	1999	Millî Eğitim Basımevi	İlköğretim Okulu 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Güler Şenüver Dr. Ezdihar Karabulut H. Samim Kesim Rıfat Turgut Nesime Ercan Mustafa Küçükbaycan Hasan Uslu Aliye Akay
	2002	Cemre Yayıncılık	7. Sınıf İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Fuat Sarıalioğlu
2005	2013	Tuna Yayıncılık	İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı	Sami Tüysüz Şenol Yıldırım
	2015	Özgün Matbaacılık	İlköğretim Sosyal Bilgiler 7	Komisyon
2018	2018	Millî Eğitim	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7	Gökhan Gültekin, Murat Akpınar, Mustafa Nohutçu, Pınar Özerden, Seher Aygün
	2020	Ekoyay Yayıncılık	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7	Hikmet Azer

B. Araştırmanın İkinci Aşaması: Çalışma Grubu

Araştırmanın ikinci aşamasında 2019-2020 öğretim yılında Kırşehir il merkezinde görev yapan 146 öğretmenden 7. sınıf derslerine giren 12 erkek, 8'i kadın olmak üzere toplam 20 sosyal bilgiler öğretmeni çalışma grubunu oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde amaçlı örnekleme türlerinden ölçüt örnekleme tercih edilmiş olup 7. sınıf derslerini yürütmek ölçüt olarak belirlenmiştir.

Nitel çalışmalardaki örneklem araştırmanın problemini çözüme ulaştırır niteliğe sahip kişi veya gruplardır. Nitel çalışmaların örneklemini seçerken sayı veya büyüklüğe bakılmaz. Bu nedenle araştırmacı gereksinim duyduğu geniş bilgiyi kendisine sağlayacak örneklem seçimine yönelmektedir (Rubin ve Rubin, 1995: 73). Sınırlı sayıda katılımcı ile

derinlemesine çalışılması benzer özellikleri olan bireyleri anlamakta kullanılmaktadır (Patton, 1990: 226).

Tablo 3.2. Araştırma Grubundaki Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Frekansları

Cinsiyet	f	%
Erkek	12	60
Kadın	8	40
Toplam	20	100

Tablo 3.2. incelendiğinde araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinden %40'ının kadın, %60'ının erkek olmak üzere toplam 20 sosyal bilgiler öğretmenin araştırmanın ikinci aşamasında katıldığı görülmektedir.

Tablo 3.3. Araştırma Grubundaki Öğretmenlerin Özellikleri

Mezun Olunan Fakülte	f	%	Mezun Olunan Branş	f	%
Eğitim	13	65	Sosyal Bilgiler	13	65
Fen-Edebiyat	7	35	Tarih	5	25
-	-	-	Sınıf	2	10
Toplam	20	100	Toplam	20	100
Yakın Hissedilen Disiplin	f	%	Mesleki Kıdem	f	%
Tarih	6	30	0-5 Yıl	6	30
Coğrafya	7	35	6-10 Yıl	1	5
Tarih-Coğrafya	3	15	11-15 Yıl	2	10
Diğer	4	20	16 ve Üstü Yıl	11	55
Toplam	20	100	Toplam	20	100

Tablo 3.3'te araştırmaya katılan öğretmenlerin mezun olunan fakülte, mezun olunan branş, mesleki kıdem ve kendilerini yakın hissettikleri disiplinlere göre dağılımı verilmiştir. Katılımcıların mezun oldukları fakülteye göre frekanslarını baktığımızda 17'si eğitim fakültesi mezunu iken 3'ü de fen-edebiyat fakültesi mezunudur. Öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre dağılımlarında 6'sı 0-5 yıl arasında, 1'i 6-10 yıl arasında, 2'si 11-15 yıl, 11'i de 16 üstü yıl görev yapmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin mezun oldukları branşların frekanslarına baktığımızda sosyal bilgiler branşından 13 kişi, tarih branşından 5, sınıf branşından ise 2 öğretmenin mezun olduğunu görmekteyiz. Öğretmenlerin kendilerini yakın hissettikleri disiplinlere göre dağılımlarına baktığımızda

tarih branşından 6 kişi, coğrafya branşını yakın hissedenler 7 kişi hem tarih hem coğrafya branşını yakın hissedenler 3 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların 4'ü de diğer kategorisinde yakın hissettiği disiplini belirtmiştir.

3.3. VERİ TOPLAMA ARACI

Araştırmada nitel veri toplama araçları kullanılmıştır. Nitel araştırmalar zengin verilere ulaşma aracıdır. Nitel araştırmada en yaygın olarak kullanılan üç tür veri toplama yöntemi vardır; görüşme, gözlem ve yazılı doküman incelemesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Görüşme, gözlem gibi yöntemler bireylerin karmaşık olan yaşamlarının analizinde daha fazla tercih edilmektedir (Cohen ve Crabtree, 2008).

Bu araştırmanın birinci aşamasında sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafi keşifler konusunun anlatımının tespitine yönelik araştırmacı tarafından geliştirilen kontrol çizelgesi kullanılmıştır (EK:1). Kontrol çizelgesinde coğrafi keşifler konusundaki görsel kanıtlar, kavramlar, ölçme değerlendirme araçları, içeriğin bağlamına yönelik ana başlıklar yer almaktadır.

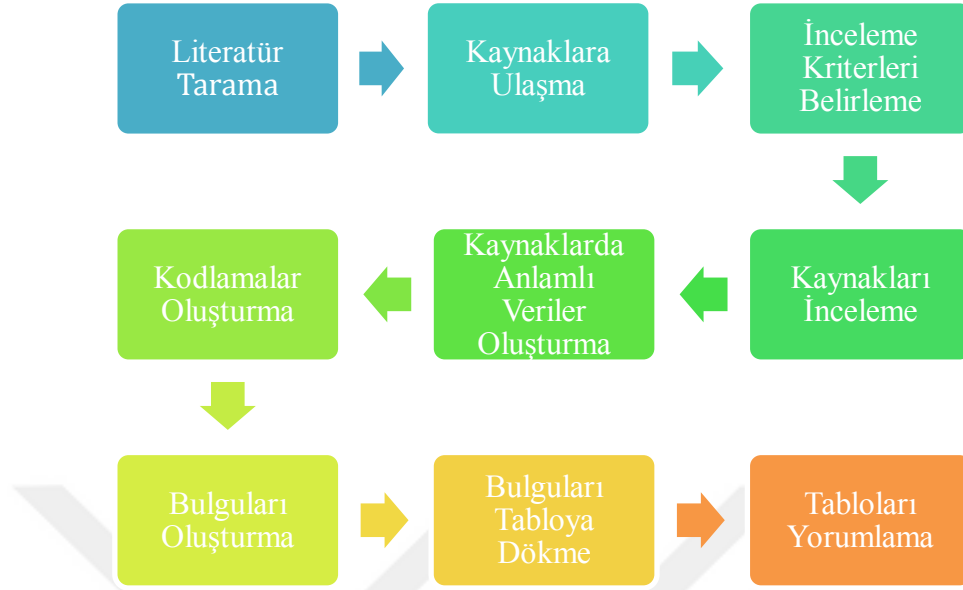
Araştırmanın ikinci aşaması olan sosyal bilgiler 7. sınıf dersine giren sosyal bilgiler öğretmenleri ile coğrafi keşiflerin öğretilmesine yönelik görüşlerin belirlenmesi için nitel veri toplama aracı olan görüşme formu çeşitlerinden yarı yapılandırılmış görüşme formu (EK:2) kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme diğer veri toplama araçlarına göre daha esneklerdir. Araştırmacı önceden oluşturduğu soruların yanı sıra görüşme esnasında da ek sorular sorabilir (Türnüklü, 2000: 543-559).

Araştırmacı tarafından yapılan literatür incelemesi sonucu oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu 2 alan uzmanı, 1 ölçme değerlendirme uzmanı, 1 dil uzmanı ve 4 sosyal bilgiler öğretmeni olmak üzere 8 uzman görüşü alınmış ve görüşme formuna son şekli verilmiştir. Gerekli olan 2020/2 nolu genelgesi ile Kırşehir İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden (EK: 3) alınmış daha sonra etik kurul izni için Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu Başkanlığına onaya gönderilmiştir. 2020/5 karar numaralı etik kurul onayından sonra (EK: 4) görüşmenin yapılması için belirlenen çalışma grubu dahilinde veriler toplanmıştır.

3.4. VERİLERİN ANALİZİ

Çalışmanın birinci aşamasında doküman analizi yapılmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analiz edilmesidir. Araştırmanın birinci aşaması olan ders kitabı incelemesinde doküman

incelemesi yoluyla veriler elde edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Doküman incelemesi yapılırken izlenen analiz süreci aşağıda ayrıntılandırılmıştır:

Şekil 3.1. Araştırmada Süreç

Araştırma konusu belirlendikten sonra detaylı bir literatür taraması yapılmıştır. Konunun amacına uygun olarak belirlenen kıstaslar doğrultusunda geçmiş yıllara ait sosyal bilgiler ders kitaplarına ulaşılmıştır. Çalışmanın konusunun bulunduğu sınıf ve ünite belirlenmiş, bu doğrultuda coğrafi keşifler konusunun kitaplarda nasıl anlatıldığı belirlenip inceleme kriterleri oluşturulmuştur. Kriterler belirlendikten sonra kaynaklar detaylı şekilde incelenmiş, incelenen ders kitaplarına K1, K2,..K11 şeklinde kodlamalar verilmiştir. Dokümanlar incelendikten sonra bulgular oluşturulup, tabloya dökülmüştür. Son aşama olarak tablolardaki veriler yorumlanmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasında sosyal bilgiler öğretmen görüşlerinin analizinde ilk olarak görüşmeler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Görüşme metinleri tekrar tekrar okunarak benzer ana fikir içeren ana temada toplanmış ve buna uygun olarak elde edilen kodlamalar konulara göre belli bir tema altında toplanmıştır. Elde edilen kodlara ve temalara göre bulgular kendi aralarında anlam ilişkisi kurularak düzenlenmiştir. Belirli kategorilere göre kodlanan görüşme verileri aynı kategoride kodlanmış verilerle karşılaştırılmış ve aynı kategorideki farklı kişilerin verileri karşılaştırılmıştır. Böylelikle aynı kategorideki kişinin farklı verileri ile farklı kişilerin verileri ile karşılaştırılarak kodlamada güvenilir olması sağlanmıştır (Glaser ve Strauss, 1967). Nitel verilerin son aşamasında bulguların doğrulanması için verilere tekrar bakılıp verilerin kodlamaları

kontrol edilmiştir (Miles ve Huberman, 1994).

Araştırmanın bulgular bölümünde katılımcılarla ilgili bilgiler etik ilkeler açısından verilmemiştir. Örneğin araştırmaya katılan kişiler “ÖE1, ÖK2,..ÖE20” şeklinde kodlama ile verilmiştir.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmada incelenen amaç doğrultusunda elde edilen bulgular ve verilerin dökümü, analizi ve yorumları yer almaktadır. Alt problemler de birinci aşama ve ikinci aşama olmak üzere sınıflandırılarak aşağıdaki gibi verilmiştir.

A. Araştırmanın Birinci Aşaması: Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İnceleme

A1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Tablo 4.1 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Coğrafi Keşiflerin Anlatımında Görsellerin Kullanımı

Ana Kanıt	Alt Kanıt	f	%
Şahıs Fotoğrafları	Kristof Kolomb	10	19
	Macellan	7	14
	Vaskö Dö Gama	6	12
	Bartelmi Diyaz	1	2
	Amerigo Vespuçi	1	2
	Avrupalı Denizci	1	2
	Gemici Henri	1	2
	Ara Toplam	28	53
Haritalar	Keşifler Yolu	6	12
	Keşfedilen Ülkeler	4	7
	İpek ve Baharat Yolu	2	4
	Kolomb'un Keşif Yolu	2	4
	Ara Toplam	14	27
Temsili Resimler	Kolomb'un Adaya Gelişi	3	6
	Burjuva Sınıfı	1	2
	Köleleştirilen Halk	1	2
	Halkın Tutsak Alınması	1	2
	Ara Toplam	6	12
Nesne Fotoğrafları	Gemi	2	4
	Pusula	2	4
	Ara Toplam	4	8
Genel Toplam	52	100	

Araştırmanın birinci alt problemi geçmişten günümüze sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafi keşifler konusunun aktarımı sırasında kullanılan görsel kanıtları belirlemektir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafi keşifler konusunun aktarımındaki

görsellerin kullanımına dair bulgular aşağıdaki tablo 4.1.'de yer almaktadır.

Tablo 4.1. incelendiğinde ders kitaplarındaki coğrafi keşiflerle ilgili görsellerin; *şahıs fotoğrafları*, *haritalar*, *temsili resimler*, *nesne fotoğrafları* olmak üzere 4 ana kategoride toplandığı görülmektedir. Coğrafi keşifler konusu ders kitaplarında en çok %53 oranla *şahıs fotoğrafları* kullanılarak gerekçelendirilmiştir. Kitaplarda en çok %19 ile fotoğrafı bulunan Christopher Columbus (Kristof Kolomb)'tur. Bunun nedeni keşiflerin anlatımında daha çok Amerika'nın keşfinin ön plana çıkartılmasının olduğu düşünülmektedir. Kolomb'tan sonraki yüksek frekans %13 Magellan (Macellan) ve %11 oranla Vasco da Gama (Vaskö Dö Gama) gelmektedir. Bartolomeu Dias (Bartelmi Diyaz), Amerigo Vespucci (Ameriko Vespuçi), Gemici Henri, Marco Polo (Marko Polo) ve Avrupalı denizci görsellerinin ise yalnız birer kez (%2) kullanıldığı tespit edilmiştir. Görsel 4.1, görsel 4.2, görsel 4.3 ve görsel 4.4'te öne çıkan *şahıs fotoğrafları* temasıyla ilgili görseller verilmiştir.

Görsel 4.1. Kristof Kolomb (K4, 1987, s.73)

Görsel 4.2. Macellan (K5, 1989, s. 75)

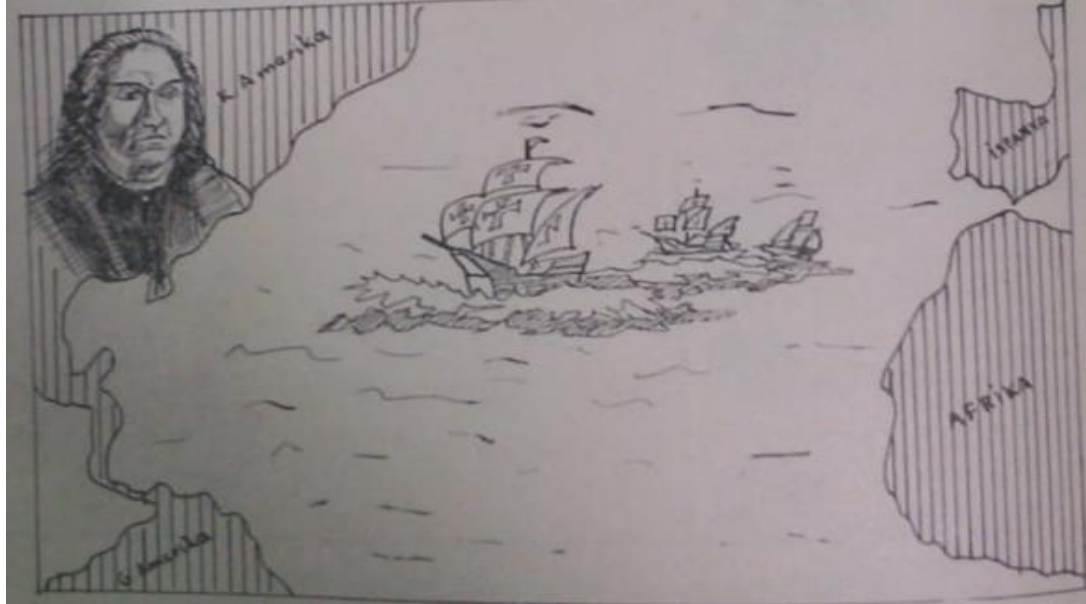

Görsel 4.3. Amerigo Vespuçi (K10, 2018 s.66)

Görsel 4.4. Bartelmi Diyaz(K11, 2020, s.63)

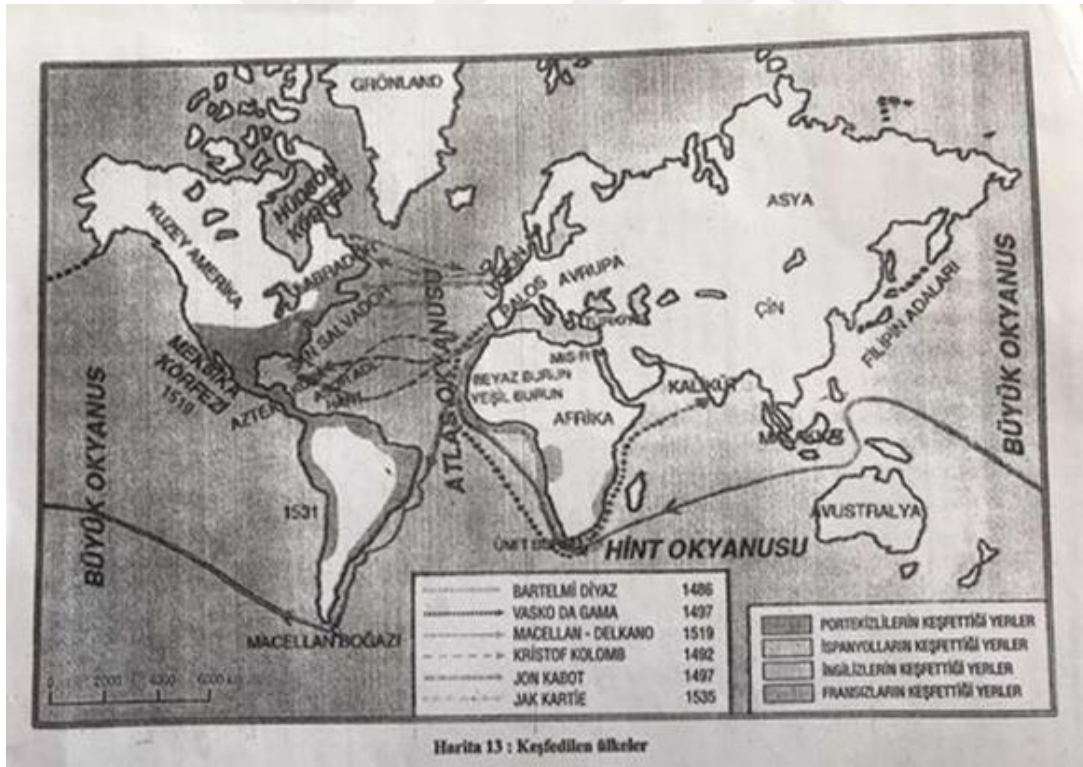
Şahıs fotoğraflarından sonraki yüksek oranı bir diğer görsel kanıt olan *haritalar* (%27) oluşturmaktadır. İncelenen kitaplarda en fazla (%12) keşiflerin yapıldığı yolları gösteren haritalar, daha sonra keşfedilen ülkelerin (%7) gösterildiği haritalar yer almıştır. İpek ve Baharat Yolu'nu gösteren haritalarla sadece Colomb'un keşfe giderken izlediği yolları gösteren haritaların oranı da %4 oranla en azdır. Görsel 4.5, görsel 4.6, görsel 4.7 ve görsel 4.8'de öne çıkan *haritalar* temasıyla ilgili görseller verilmiştir.

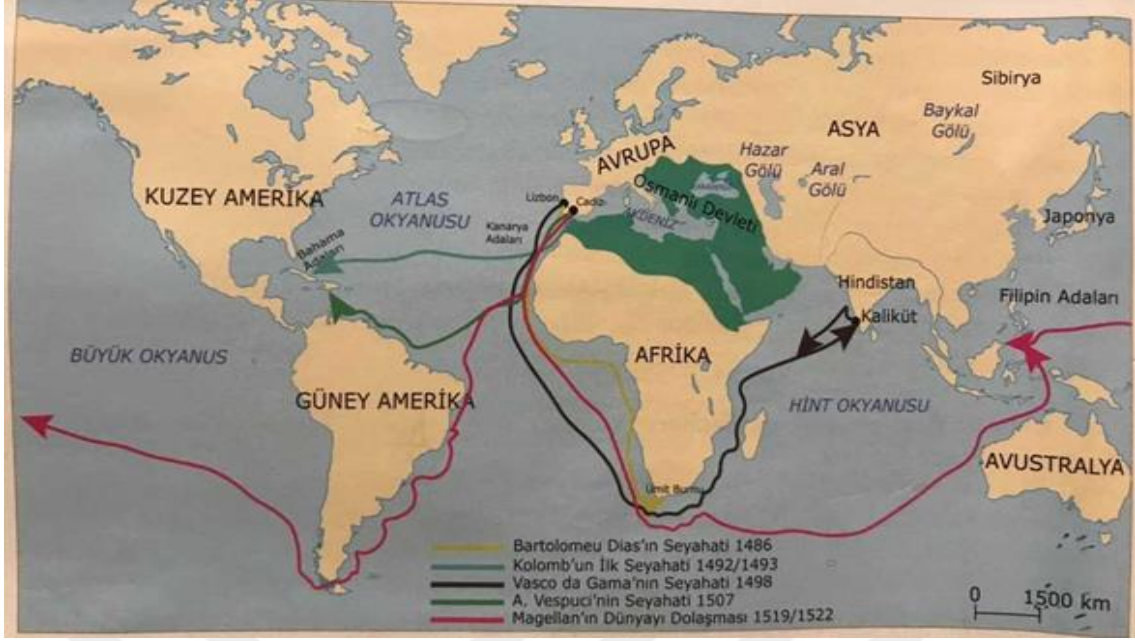
Görsel 4.5. Kristof Kolomb ve Atlas Okyanusunda Amerika'ya doğru izlediği yol (K1,1968, s.162)

Görsel 4.6. Coğrafi Keşiflerin Yapılırken Kâşiflerin Yol Güzergahı (K3,1983, s. 95)

Görsel 4.7. Coğrafi Keşiflerle Keşfedilen Ülkelerin Haritası ve Yolları (K6, 1999, s. 80)

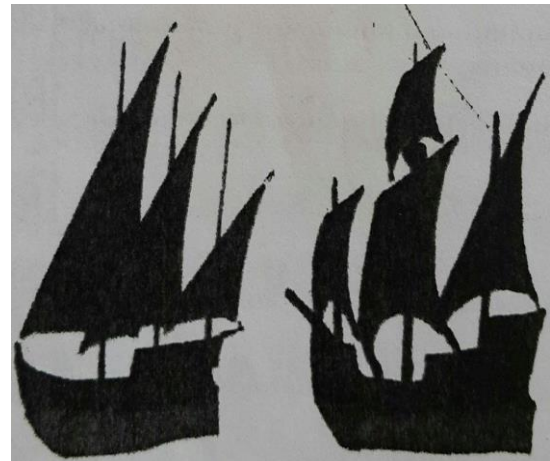
Görsel 4.8. Coğrafi Keşifler Haritası (K10, 2018, s.66)

Temsili resimler kategorisinden en fazla Kolomb'un adaya gelişini temsil eden resim (%6) yer almaktadır. Adaya gelişin resmedildiği temsilin yanı sıra kitaplarda birer tane *burjuva sınıfı* (%2), *halkın köleleştirildiği* (%2) ve *halkın tutsak alınmasını* (%2) temsil eden resim yer almaktadır.

Ders kitaplarında coğrafi keşifler konusunun aktarılmasında kullanılan bir diğer görsel kanıt kategorisi %10 oranla *nesne fotoğraflarıdır*. *Pusula ve resim* (%5) coğrafi keşiflerin ders kitaplarında aktarılırken kullanılan nesnelere karşımıza çıkmaktadır.

Görsel 4.9. Pusula (K11, 2020, s.63).

Görsel 4.10. Gemi (K9, 2015, s. 108)

A2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafi keşifler konusu anlatılırken öne çıkan kâşiflerin kimler olduğunu belirlemektir. Elde edilen veriler tablo 4.2’de verilmiştir.

Tablo 4.2.SBDK’da Coğrafi Keşifler Anlatılırken Adı Geçen Kâşifler

Kâşifler	1968	1971-72			1985		1998		2005		2018		KT	ÖP*
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11			
Kristof Kolomb	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	11	6	
Macellan	X	X	X	X	X	X	X	X	-	X	X	10	6	
Vaskö Dö Gama	X	X	X	X	X	X	X	X	-	X	X	10	6	
Del Kano	-	X	-	X	X	X	X	X	-	-	-	6	4	
Ameriko Vespuçi	X	-	X	X	X	-	X	-	-	X	-	6	5	
Gemici Henri	-	-	X	X	X	-	-	-	-	X	-	4	3	
Marko Polo	-	-	-	X	X	-	-	-	-	X	-	3	2	
Jon Kabot	-	-	-	-	-	X	X	-	-	-	X	3	2	
Jak Kartie	-	-	-	-	-	X	X	-	-	-	X	3	2	
Pizarro	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	1	1	
Toplam	4	4	6	7	7	6	7	4	1	6	6	55	37	

* Kâşiflerin kaç farklı programa ait kitapta yer aldıklarını belirtmek için kullanılmıştır.

Tablo 4.2.’de 1968, 1970-71, 1985, 1998, 2005 ve 2018 öğretim programlarına göre hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafi keşifler konusu anlatılırken yer alan kâşiflerin kimler olduğu verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi *Kristof Kolomb* ($f=11$) bütün yıllardaki kitaplarda yer almış, dolayısıyla incelenen 6 farklı programda da değinilmiştir. Bunun nedeni coğrafi keşifler anlatılırken öne çıkan konunun Amerika’nın keşfedilmesi olarak gösterilebilir. Kolomb ile ilgili olarak aşağıdaki içerikler kitaplarda yer almaktadır;

K8: “İspanya Devleti’nin hizmetine giren Cenovalı denizci Kristof Kolomb sürekli batıya gidecek olursa doğunun zenginliklerine ulaşacağına inanıyordu.” (2013, s.104)

K9: “XV. Yüzyılda yaşayan Amerika kıtasının kâşifi Kristof Kolomb en önemli

keşfine çıkmadan önce hangi bilimsel ve teknolojik gelişmelerden yararlandı? Aşağıdaki metinden öğrenelim.” (2015, s. 108)

*Macellan (f=10) ve Vaskö Dö Gama (f=10), Kolomb'tan sonra öne çıkan kâşifler olarak karşımıza çıkmaktadır. K9 (2015) hariç diğer bütün yıllarda yer almıştır. Fakat öğretim programı bazında değerlendirildiğinde tüm öğretim programlarında en az bir kitapta yer aldıkları görülmektedir. Dolayısıyla bu coğrafi keşifler konusu aktarılırken mutlak bahsedilen *Kristof Kolomb, Macellan ve Vaskö Dö Gama* kâşiftirler. Macellan (f=10) ile ilgili olarak aşağıdaki içerikler kitaplarda yer almaktadır:*

K1: *“1519 yılında Macellan deniz yolu ile dünyayı dolaşmağa başladı. Amerika'nın güneyini dolaşarak Büyük Okyanus'u geçti ve Filipin adalarına ulaştı.” (1968, s.162)*

K3: *“Macellan bir Portekiz gemici idi. Yıllarca Hint denizyolunda işleyen gemilerde çalıştı ve kaptan oldu.” (1983, s.95)*

Vaskö Dö Gama (f=10) adlı kâşif ders kitaplarında şöyle bulunmaktadır:

K5: *“Vaskö dö Gama Ümit Burnu'nu geçtikten sonra Hint Denizi'ni aşarak Hindistan'ın Batı kıyılarında bulunan Kalküt limanına vardı (1498). Böylece gemicilerin ve tüccarların aradıkları Hint Deniz yolu bulunmuş oldu.” (1989, s.73-74)*

K8: *“Vaskö dö Gama 1498 Ekvator çizgisini geçerek Ümit Burnu'na geldi. Buradan da kuzeye yönelerek Hindistan'a ulaştı.” (2013, s. 103)*

Marko Polo (f=4) ders kitaplarında şöyle yer almaktadır:

K5: *“Çin'e kadar giderek Kubilay Han'ın yanında uzun süre kalan Venedikli Marco Polo, Çin, Hint ve özellikle Türk ülkelerinin zenginliklerinden söz etmiş bu ülkeler hakkında büyük merak uyandırmıştır.” (1989, s.72)*

K10: *“Marco Polo (Marko Polo) XIII. Yüzyılın sonlarında Asya'yı boydan boya geçip Çin'de Moğol imparatorunun sarayını ziyaret etmişti. Polo'nun “Travels” (Seyahatler) adlı kitabında anlatılan Asya'nın zenginliklerine ulaşma düşüncesi Avrupalıların keşif seyahatlerine başlamasında etkili oldu. (2018, s.65)*

Gemici Henri (f=4) adlı kâşif 1983(K3) yılındaki ders kitabında sadece görsel olarak geçmiştir. Jon Kabot (f=3) ve Jak Kartie (f=3) kâşifleri de harita içerisinde keşifler ve kâşiflerin izledikleri yolların gösterildiği haritalarda yer almıştır. Gemici Henri, Jon Kabot ve Jak Kartie ile ilgili görsellere görsel 4.11 ve görsel 4.12'de yer verilmiştir.

Görsel 4.11. Gemici Henri (K3, 1983, s. 93)

Görsel 4.12. Coğrafi Keşifler Haritası ve Yer Alan Keşifler (K11,2020, s.63)

Tablo 4.2. incelendiğinde 3 kâşifin 6, 1 kâşifin 5, 1 kâşifin 4, 1 kâşifin 3, 2 kâşifin 3 ve 1 kâşifin 1 öğretim programında yer bulduğu görülmektedir. Aynı zamanda en az frekansa sahip olan kâşifin Pizarro ($f=1$) olduğu, sadece K11’de bahsedildiği tespit edilmiştir. (Görsel 4.13)

Görsel 4.13. İspanyol kâşif Pizarro 'nun İnka kralını tutsak alması (K11, 2020, s.64)

A3.Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafi keşifler konusuyla ilgili yer alan kavramların neler olduğunu belirlemektir. Elde edilen bulgular tablo 4.3.'te yer almaktadır.

Tablo 4.3. SBDK'da Coğrafi Keşifler Konusu Anlatılırken Öne Çıkan Kavramlar

Kavramlar	1968	1973			1985		1998		2005		2018		KT
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11		
Keşif	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	11
Kıta	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	11
Gemi	-	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	10
Dünya	X	X	X	X	X	X	-	X	X	X	X	X	10
Pusula	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	10
Mal	X	X	X	X	X	X	X	-	-	X	X	X	9
Ticaret	-	X	X	X	X	X	X	-	-	X	X	X	8
Liman	-	X	X	X	X	X	X	-	-	X	X	X	8
Sömürge	-	X	X	X	X	-	X	-	X	X	X	X	8
Harita	-	X	-	X	X	X	X	-	X	X	X	X	8
Sefer	X	X	X	X	X	X	X	-	-	-	-	-	7
Toprak	X	-	X	X	X	X	-	-	-	X	X	X	7
Maden	-	X	X	X	-	X	X	-	X	X	-	-	7
Burjuva	-	X	X	X	X	-	X	-	-	X	-	-	6
Rönesans	-	-	X			X	X	X	X		X	X	6
Göç	-	X	X	X	X	X	X	-	-	-	-	-	6
Bilim	-	X				X	X	X		X			5
Sanat	-	X	-	-	-	X	X		X	X			5
Baharat	-	-	-	X	X	X	X	-	-	X	-	-	5
Kilise	-	-	-	-	-	X	-	X	X	X	X	X	5
Din	-	-	-	-	-	X	X	-	X	X	-	-	4
Kâşif	-	-	-	-	-	-	-	-	X	X	X	X	3
Karavel	-	X	-	X	X	-	-	-	-	-	-	-	3
Buluş	-	X	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Reform	-	-	-	-	-	-	-		X	-	-	-	1
Toplam	7	18	16	16	15	18	17	8	13	19	14	-	

Tablo 4.3 incelendiğinde coğrafi keşifler konusunu anlatılırken en fazla öne çıkan kavramların keşif ($f=11$), kıta ($f=11$), gemi ($f=10$), pusula ($f=10$), dünya ($f=10$) kavramları olduğu tespit edilmiştir. Programlar bazında bakıldığında yalnızca 2005 sosyal bilgiler öğretim programında her sınıf düzeyinde hangi kavramların hangi düzeyde (giriş, geliştirme, pekiştirme) öğretileceğine ilişkin bilgi mevcuttur.

Tablo 4.3.1. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Konuyla İlgili Kavramlar Listesi

Giriş: ○ Geliştirme: ⊙ Pekiştirme: ⊗			
	Kavramlar	6. sınıf	7. sınıf
1	Bilim	⊙	⊗
2	Buluş	⊙	⊗
3	Din	⊗	⊗
4	Göç	⊙	⊗
5	Harita	⊙	⊗
6	Keşif		⊙
7	Kıta	⊙	
8	Rönesans		○
9	Reform		○
10	Sanat	⊙	⊗
11	Ticaret	⊙	⊗

(MEB, 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı)

Tablo 4.3.1.'de 2005 yılı programında yer alan coğrafi keşiflerle ilgili kavramlar verilmiştir. 2005 yılı programında 7. sınıfta verilmesi gereken kavramlar bilim, buluş, din, göç, harita, keşif, Rönesans, reform, sanat, ticaret kavramlarıdır. 7. sınıfta ticaret, harita, buluş, bilim kavramları pekiştirme düzeyinde, keşif kavramı geliştirme düzeyi, Rönesans, reform kavramları da giriş düzeyinde verilmiştir (MEB, 2005). Tablo 4.3.' te geçen kavramlar 2005 öğretim programındaki liste ile kıyaslandığında bilim, buluş, din, göç, harita, keşif, Rönesans, reform, sanat, ticaret kavramlarında tutarlılık olduğu görülmektedir.

K1'de *keşif* kavramıyla ilgili:

K1: “Bugüne kadar daha pek çok coğrafi keşifler yapıldı. Bu keşifler sonucunda yeni topraklar bulundu dünyanın varılmayan köşesi kalmadı.” şeklinde (1968, s.163).

K2: “Avrupalı denizciler keşif seferlerine çıktılar. Yeni deniz yolları buldular. Bu yollardan Hindistan'a ve diğer doğu ülkelerine gittiler. Bu seferler sonunda Amerika, Avustralya, Afrika'nın güney kıyıları ile Hint Ticaret Yolu ve Büyük Okyanus'taki adalar keşfedildi. Avrupalı denizciler tarafından gerçekleştirilen bu keşiflere coğrafi keşifler denir” (K7, 2002, s.88).

K8: “Coğrafi Keşifleri başlatanlar Portekizliler ve İspanyollar oldu. Ekonomik kaynaklara ulaşmak isteyen Portekizli denizciler, ilk olarak Batı Afrika kıyılarını keşfettiler. Ancak Portekizlilerin asıl büyük keşfi Ümit Burnu Yolu'nu bulmaları oldu.” şeklinde (2013, s. 103) yer almaktadır.

En çok frekansa sahip olan bir diğer kavram olan *kıta* ($f=11$) incelenen tüm öğretim

programlarında yer almaktadır. Kavrama yönelik örnek ifadeler:

K3: “Gemiciler, pusula bilinmeden önce, engin denizlere açılmıyorlar, kıyıları izlemek zorunda kalıyorlardı. Pusula ile okyanusları aşmak ve yeni kıtalara gitmek olanağı sağlandı.” (1983, s. 91) şeklindedir.

Gemi kavramının 1968 programı dışındaki tüm programlara yönelik hazırlanmış kitaplarda kullanılmıştır. Gemi kavramının kitaplarda yer aldığı ifadelerden bazıları aşağıdaki gibidir:

K4: “Ortaçağ’ın sonlarına doğru dümen bulundu. Karavel adı verilen üç direkli, beş yelkenli otuz metre uzunluğunda, o zamana göre oldukça süratli gemiler yapıldı, Avrupalılardan bazı cesur kaptanlar, bu gemilerle Hindistan yolunu aramaya başladılar.” (1987, s.73).

K9: “Pusulanın kullanılmaya başlanması, gemicilik tekniğinin ilerlemesi ve coğrafya bilgilerinin artması sonucunda açık denize çıkan Avrupalılar, yeni kıtalar ve ülkeler keşfetmeye başladılar.” şeklinde (2015, s.108).

K11: “Pusulanın geliştirilmesi ve uzun okyanus yolculuklarına dayanaklı gemilerin yapılması coğrafi keşifleri kolaylaştırdı.” biçiminde yer almaktadır (2021, s.63).

Pusula kavramı da K6 (1999) hariç bütün kitaplarda yer almaktadır. Pusula kavramıyla alakalı:

K3: “Pusulayı da Çinliler bulmuşlar ve kullanmışlardı. Pusula, Çinlilerden müslümanlara geçmiş, Haçlı Seferleri sırasında Avrupalılar onu görüp almışlardır. Christoph Kolombus (kristof kolomb), bu aracı geliştirmiştir “(1983, s. 91).

K9: “Manyetik pusula Ms 100’de Çinliler tarafından geliştirilmiştir. Araplar onu 1200’lü yıllardan itibaren kullanmaya başlamışlardır. Avrupa’nın ilk kutulu pusulası ise 1190 yıllarında geliştirilmiş ve uzun deniz yolculuklarını kolaylaştırmıştır” (2015, s. 108).

K10: “Kristof Kolomb yolculuğa çıkarken yaptırdığı Santa Maria (Santa Maria) adlı okyanus şartlarına dayanıklı gemisine güveniyordu. Elinde Martellus’un (Martelyus) çizdiği harita ve yanındaki pusula sayesinde kaybolmayacağı düşüncesi ile denize açıldı ve sürekli batıya doğru ilerledi.” biçiminde (2018, s.68) yer almıştır.

Dünya kavramıyla alakalı bulgular aşağıda verilmiştir.

K4: “Cenovalı yoksul bir dokumacının oğlu olan Kristof Kolomb (Christopher Colomb) Lizbon’da yerleşti. Burada harita çizerek geçimini sağladı. O Dünya’nın yuvarlak olduğunu biliyor batıya doğru giderse Hindistan’ı bulacağını inanıyordu.” şeklinde (1987, s.74)

K9: “Coğrafi Keşiflere kadar Dünya’nın düz olduğunu söyleyen kilise ve din adamlarına olan güven, keşifler sonucunda azalmaya başlamıştır.” biçiminde (2015, s.108) geçmektedir.

Gemi, dünya ve pusula kavramlarından sonraki fazla frekans *mal* ($f=9$) kavramıdır.

K2: “Bu mallar islam tüccarları tarafından Orta Asya üzerinden karayolu ile

(Baharat Yolu) Akdeniz limanlarına getiriliyor, buradan da Venedikliler ve Cenevizliler alarak Avrupa pazarlarına götürüyorlar ve pahalıya satıyorlardır. Akdeniz ticaretini ellerinde tutan İtalyan şehirleri bu yüzden çok zengin olmuşlardır.” (1973, s.134-135)

K7'de “*Coğrafi keşiflerin yapılmasının en önemli nedenlerinden biri, Doğu ülkelerinin zenginliği ve Avrupalıların bu ülkelerle doğrudan ticaret yapmak istemeleriydi. Çünkü doğudan gelen tarçın, karabiber gibi baharatlar ile şeker ve ipekli kumaşlar, Avrupa’da çok aranıyordu.”* biçiminde (2002, s.88) yer almaktadır.

Ticaret, liman, sömürge ve harita kavramlarının frekansları (f=8) aynıdır. Bu kavramlardan ticaret ve liman kavramları 1968, 2013 ve 2015 hariç diğer tüm yıllarda yer alırken, sömürge kavramı 1968, 1999 ve 2013 yılı hariç diğer tüm yıllarda, harita kavramı ise 1968, 1983 ve 2013 yılı dışındaki tüm yıllarda geçmektedir.

K3: “*Bu malları İslam tüccarları, İç Asya üzerinden karayolu ile (İpek Yolu, Hint Denizi, Kızıldeniz ve Süveyş’ten deniz yolu ile (Baharat Yolu) Akdeniz limanlarına getiriliyorlardı. Buradan da Venedikliler ve Cenevizliler alarak Avrupa pazarlarında çok pahalıya satıyorlardı. Akdeniz ticaretini ellerinde tutan İtalyan şehirleri bu yüzden çok zengin olmuşlardı.”* şeklinde (1983, s.92) ticaret kavramı yer alırken, liman kavramıyla ilgili:

K5: “*Keşifler, ticaret yollarının değişmesine sebep oldu. Bu zamana kadar doğu malları, baharat ve ipek yollarıyla Akdeniz limanlarına getiriliyordu.”* şeklinde (1989, s.74) bulunmaktadır.

K7: “*Avrupalılar keşfettikleri ülkeleri ele geçirerek sömürge imparatorlukları kurdular.”* şeklinde (2002, s.91).

K6: “*Venedikli gezgin Marko Polo, Uzak Doğu ülkelerinin zenginliklerinden söz ederek Avrupa’da büyük merak uyandırdı. Avrupa’da coğrafya bilgisindeki ilerlemeler ile yeni haritalar çizildi.”* biçiminde (2002, s.79) yer almaktadır.

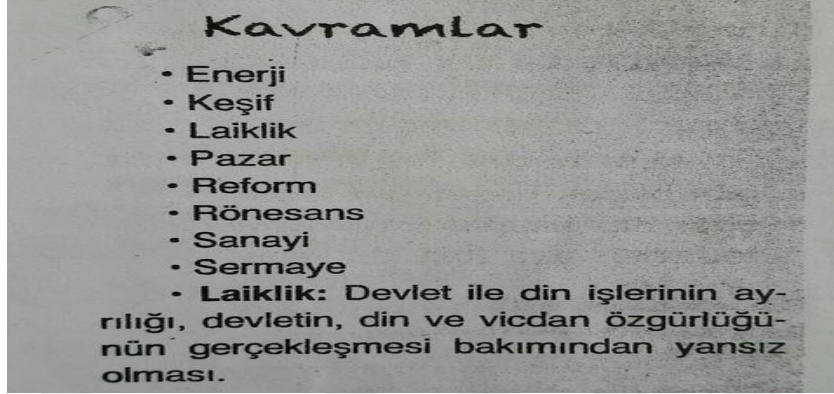
Tabloda görüldüğü gibi en az frekansa sahip kavram *reform* (f=1) kavramıdır. Bunun peşi sıra buluş (f=2), kâşif (f=3) ve karavel (f=3) kavramları gelmektedir. Reform K9’da buluş K3 ve K3’te, kâşif K9, K10 ve K11 de yer alırken karavel de K2, K4 ve K5’te yer almaktadır. Karavel kavramı daha çok geçmiş yıllarda yer alırken kâşif kavramı da günümüze yakın yayınlanan kitaplarda yer almıştır.

K10: “*Macellan adlı İspanyol kâşif dünyayı dolaşarak Dünya’nın yuvarlak olduğunu kanıtlayan ilk kişidir.”* şeklinde (2018, s.66),

K11: “*İspanyol kâşif Pizarro, İnka kralını tutsak aldı. Pizarro fidye karşılığı serbest bırakacağını söylemesine rağmen fidyeyi aldıktan sonra kralı ve kralın halkından binlerce kişiyi öldürdü.”* (2020, s.64)

K4'te “*Karavel adı verilen üç direkli, beş yelkenli, otuz metre uzunluğunda, o zamana göre oldukça süratli gemiler yapıldı. Avrupalılardan bazı cesur kaptanlar bu gemilerle Hindistan yolunu aramaya koyuldular.”* biçiminde (1987, s.73) yer almaktadır.

Ders kitaplarında coğrafi keşifler anlatılırken kavramların doğrudan verilmesi gereken kavramlar şeklinde verilmeyip ilişkili kavramlar şeklinde verildiğini söylemek mümkündür. Fakat 2015 yılındaki kitapta konu başında verilmesi gereken kavramlar verilmiştir (Görsel 4.12).

Görsel 4.14. Doğrudan Verilmesi Gereken Kavramlar (K9, 2015, s.10)

A4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi coğrafi keşiflerin anlatımında ilişkili konuların neler olduğunu belirlemektir. Bu kapsamda coğrafi keşifler konusunun ders kitaplarındaki ön bağlam ve son bağlam konuları tespit edilerek ön bilgi ve konu sunumu sonrası hangi konuya bağlandığı kontrol edilmiştir. Tablo 4.4.’te coğrafi keşifler konusunun geçmişten günümüze ders kitaplarında ilişkili olduğu konulara ve konuların içeriğine başlık ve içerik sunularak yer verilmiştir.

K1 (1968)’de 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafi keşifler konusundan önceki konu “*eski dünya karalar topluluğu*” konusudur. Konunun içeriğinde de keşiflerden önceki kıtalara değinilmiştir. Sonraki konu ise “*yeni dünya karalar topluluğu*” şeklinde verilmiştir. Bu konu içerisinde keşifler sonrası yeni kıtaların bulunması yer almaktadır. 1968 öğretim programına göre hazırlanan ders kitabında genel olarak coğrafi keşifler konusunun eski ve yeni kıtalara vurgu biçimde kurgulandığı söylenebilir.

K2 (1973)’de keşiflerden önce verilen konu “*bilim ve teknikte ilerlemeler*” konusudur. K3’te “*Ortaçağ’dan Yeniçağ’a geçiş*” başlığı altında K2’deki gibi barut, kağıt, matbaanın bulunması içerik olarak anlatılmaktadır. Tablo 4.4’te görüldüğü gibi 1973 ve 1983 yılında farklı başlıklar altında aynı içeriğe keşiflerden önce yer verilmiştir. 1973’te sonraki bağlam konu olarak Amerika kıtasının coğrafi konumu, bitki örtüsü, yeryüzü şekilleri anlatılırken 1983 tarihli ders kitabında Rönesans’ın nedenleri ve sonuçları

üzerinde durulmuştur. 1971-1972 öğretim programına göre hazırlanan ders kitaplarında eski ve yeni kıta kavramları aktarılsa da genel olarak coğrafi keşifler konusunun barut, kâğıt, matbaa gibi keşiflerle birlikte Rönesans hareketine evrilmesi ve sonuçlarına vurgu biçimde kurgulandığı söylenebilir.

Tablo 4.4. SBDK’da Coğrafi Keşifler Konusu Anlatılırken İlişkili Konular

Ön Bağlam		Son Bağlam	
Başlık	İçerik	Başlık	İçerik
K1	Eski Dünya Karalar Topluluğu	Coğrafi Keşiflerden Önceki Kıtalar	Yeni Dünya Karalar Topluluğu
K2	Bilim ve Teknikte İlerlemeler	Barut, Kâğıt Top ve Matbaanın Buluşu	Amerika Kıtalarının Doğal Coğrafyası
K3	Ortaçağ’dan Yeniçağ’a Geçiş	Barut, Kâğıt, Pusula Gibi Buluşların Keşiflere Etkisi	Rönesans
K4	Osmanlıda Bilim Kültür Sanat	Osmanlıdaki Bilim Sanattaki Gelişmeler	Rönesans
K5	Osmanlıda Bilim Kültür Sanat	Osmanlıdaki Bilim Sanattaki Gelişmeler	Rönesans
K6	Yeni Buluşlar ve Sonuçları	15. Ve 16. Yüzyılda Avrupa’daki Bilim ve Teknik Alandaki Gelişmeler	Rönesans
K7	Yeni Buluşlar ve Sonuçları	15. Ve 16. Yüzyılda Avrupa’daki Bilim ve Teknik Alandaki Gelişmeler	Rönesans
K8	İslam Dünyasının Uzaya Bakan Gözleri Rasathaneler	İslam Dünyasının Bilimsel Çalışmaları	Rönesans
K9	Türk ve İslam Devletinde Yetişen Bilginler	Bilginler Hakkında Bilgi	Yeniden Doğuş: Rönesans
K10	Osmanlı’da Millet Sistemi	Osmanlı Bünyesinde Yaşayan Topluluklar	Avrupa’da Modernleşmenin Başlaması
K11	İstanbul’un Fethi	Osmanlı Yükselme Dönemindeki Fetihler	Rönesans

1985 yılında sosyal bilgiler dersi “Millî Tarih”, “Millî Coğrafya” ve “Vatandaşlık” olarak üç ayrı ders okutulmaya başlanmıştır. Programlar incelendiğinde coğrafi keşifler konusunun “Millî Tarih” dersi konuları içerisinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. (TD, 1985). Millî Tarih Dersi Öğretim Programı’na göre hazırlanan K4 ve K5, 1997-1998 Sosyal Bilgiler Programına göre hazırlanan K6 ve K7, 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’na göre hazırlanan K8 ve K9, 2017-2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’na göre hazırlanan K8 ve K9 ders kitaplarında coğrafi keşifler konusu son bağlam olarak Rönesans ve sonuçlarına vurgu olarak tasarlanmıştır. Dolayısıyla 1983’ten günümüze

kadar coğrafi keşifler konusundan sonra ilişkilendirilen konu Rönesans ve sonuçlarıdır. Ön bağlam ise yıllara göre değişiklik gösterse de en çok öne çıkan konu Osmanlı Devleti vurgusudur.

1987 ve 1989 yılında coğrafi keşiflerle ilişkilendirilen ön konu “*Osmanlıda bilim kültür sanat*” başlığı altında Osmanlıdaki bilim ve kültür alanındaki gelişmeler yer almıştır. K6 ve K7’de K3 gibi tekrar ön konu buluşlar konusu olmuştur. K8 ve K9’da coğrafi keşiflerin ön konusu İslam dünyasındaki bilgilerin anlatıldığı konular olmuştur. K10 ve K11’de tablo 4.4’te görüldüğü gibi ilişkili konuların içeriği Osmanlı Devleti bağlamı konular olmuştur.

Tablo 4.4. incelendiğinde programlar değişikçe coğrafi keşiflerin ilişkilendirildiği ön konular farklı başlıklar altında yer alarak değişse de buluşlar ve Osmanlı Devleti konularına daha çok yer verilmiş; 1968 ve 1973 yılları dışında coğrafi keşifler konusundan sonra gelen bağlam konusu rönesans olmuştur.

A5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafi keşifler konusu aktarılırken kullanılan ölçme değerlendirme araçlarının nasıl değiştiğini belirlemektir.

Tablo 4.5. SBDK’da Coğrafi Keşifler Konusu ile İlgili Ölçme Değerlendirme Soruları

		1968	1973			1985		1997-1998		2005		2017-2018		KT
Ana Gerekeçe	Alt Gerekeçe	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11		
Amacına Göre	Tanılayıcı	-	2	2	3	3	3	1	1	2	1	3	21	
	Düzye Belirleyici	-	-	3	5	5	-	-	1	-	1	3	18	
	İzleme Amaçlı	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	3	6	
	Ara Toplam		2	5	8	8	3	1	3	2	4	9	45	
Düzyeyine Göre	Alt Düzye	-	2	5	8	8	3	1	3	1	2	9	42	
	Üst Düzye	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	3	
	Ara Toplam		2	5	8	8	3	1	3	2	4	9	45	
Yanıtına Göre	Açık Uçlu	-		2	4	4	3	1	3	2	4	7	30	
	Kapalı Uçlu	-	2	3	4	4	-	-	-	-	-	2	15	
	Ara Toplam		2	5	8	8	3	1	3	2	4	9	45	

Tablo 4.5.’te Sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafi keşifler konusu anlatılırken toplam 45 ölçme değerlendirme soruları incelenmiştir. Ders kitaplarındaki ölçme

değerlendirme soruları *amacına göre, düzeyine göre ve yanıtına göre* olmak üzere üç ana gerekçede incelenmiştir. 1968 yılına ait kitap olan K1’de herhangi bir ölçme değerlendirme sorusuna rastlanmamıştır.

Amacına göre sorular; tanılayıcı (f=21), düzey belirleyici (f=18) ve izleme amaçlı (f=6) olmak üzere üç kategoride verilmiştir. Tablo4.5’te görüldüğü gibi kitapların tamamına yakınında (f=21) konu öncesi hazırlık sorularına yer verilmiştir. En fazla öne çıkan alt gerekçe olan tanılayıcı ile ilgili örneklerle aşağıda yer verilmiştir.

K3: “Marco Polo, Christoph Kolombus ve Magellan’ın gezileri hakkında bilgi toplayınız.” (1983, s.90)

K8: “Coğrafi keşifler, Rönesans Reform gibi tarihi gelişmeler hakkında neler biliyorsunuz? (2013, s.102)

Sorular düzeylerine göre *alt düzey* ve *üst düzey* şeklinde iki alt gerekçede verilmiştir. Tablo 4.5 kitaplarda daha çok alt düzey (f=42) soruların sorulduğunu görmekteyiz. Bunun sebebi daimicilik ve esasicilik eğitim felsefesinden kaynaklı olabilir. Öğrenci merkezli eğitim felsefesi benimsendikten sonra sorularda da değişiklik olmuştur. 2005 sonrası kitaplardaki sorular görsel üzerinden veya metin üzerinden sorular sorulmuştur. *Üst düzey (f=3)* soruların geçmiş yıllardaki ders kitaplarında yer almadığını görmekteyiz.

Alt düzey (f=42) sorularla ilgili örnekler aşağıdaki gibidir:

K3: “Marco Polo (Marko Polo), Christoph Kolombus (Kristof Kolomb) ve Magellan (Macellan) gezileri hakkında bilgi toplayınız.”(1983, s. 90)

K4: “Ümit Burnu, Mozambik, Kanarya adaları, San Salvador Adası, Magellan Boğazı, Filipin Adaları ile Kaliküt, Palos, Sevilla, Bordeux(Bordo) ve Anvers şehirlerinin yerlerini haritadan bulunuz.”(1987, s. 72)

K6: “Keşiflerin ne gibi önemli sonuçları olmuştur? Araştırınız. (1999, s. 77)

K8:“Coğrafi keşifler ekonomik alanda hangi sonuçları ortaya çıkarmış olabilir.” (2013, s. 104)

Görsel 4.15. Kaşiflerle ilgili bilgiler (K11, 2020, s.63)

2020 yılı ders kitabında Görsel 4.15'te yer alan görseller verilerek bu görseller üzerinden sorular sorulmuştur. K11'de görsel 4.15 verilmiş altında konuyla ilgili sorular sorulmuştur.

K11: “Sizce hangi kâşif daha önemlidir? Neden?” (K11, 2020, s.63)

Sorulara baktığımızda hiçbir yorum gerektirmeden ezbere yönelik olduğunu ve hatırlama gerektirdiğini söylemek mümkündür. K11'deki konuyla ilgili sorular incelenmiş ve soruların görseller üzerinden ve alt düzeyde sorulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üst düzey ($f=3$) alt gerekçesi ile ilgili sorulara günümüzde yayınlanan kitaplarda yer aldığını görmekteyiz. Bu alt gerekçe ile ilgili ifadeler aşağıda sunulmuştur:

K9: “Siz XV. yüzyılda yaşayan bir kâşif olsaydınız, bir keşif gezisine çıkarken yanınıza neler alırdınız? Nedenleriyle birlikte açıklayınız.” (2015, s. 108)

K10: “Henüz bilinmeyen bir yeri keşfetmiş olsaydınız bu yerin ne gibi özellikleri olmasını isterdiniz?” (2018, s. 64)

Yanıtına göre sorular ($f=45$) kategorisi açık uçlu ($f=30$) ve kapalı uçlu ($f=15$) şeklinde sınıflandırılarak sunulmuştur. Açık uçlu sorularda sorulan sorular açıklama gerektirirken, kapalı uçlu soruların cevabı tek bir sözcük veya cümleden oluşmaktadır (Sönmez, 2001). Açık uçlu ile ilgili alt gerekçenin sorularının örneği aşağıda verilmiştir.

K7: “Coğrafi keşiflerin Osmanlı devletine etkisini araştırınız?” (2002, s.87)

K10: “Kristof Kolomb gibi denizcilere keşifler için cesaret veren gelişmeler neler olmuştur? Yazınız. (2010, s.65)

Kapalı uçlu ile ilgili gerekçeler şöyledir:

K2: “Amerika kıtalarına niçin yeni dünya denilmiştir?” (1973, s.132)

K4: “Portekizliler nereleri keşfetmiştir?” (1987, s.75)

B. Araştırmanın İkinci Aşaması: Sosyal Bilgiler Öğretmen Görüşleri

Araştırmanın ikinci aşaması sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafi keşifler konusunun öğretimine yönelik görüşlerini içermektedir. Öğretmenlerin coğrafi keşifler konusunu öğretmeye yönelik görüşlerini belirlemek doğrultusunda 20 sosyal bilgiler öğretmeninin görüşleri içerik analizine tabi tutulmuştur.

B1. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın altıncı alt problemi sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafi keşifler konusuyla ilgili genel görüşleri (gereklilik, önem ve dersin amaçlarına katkısı)

belirlemektir. Bu kapsamda sosyal bilgiler öğretmenlerinden konunun gerekliliği, önemi ve dersin amaçlarına yönelik üç alt soru yöneltilmiştir. Tablo 4.6.1.'de sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafi keşifler konusunun öğretimini gerekli görüp görmediklerine ilişkin veriler sunulmuştur.

Tablo 4.6.1 Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Coğrafi Keşifler Konusunun Gerekliliğine Dair Görüşleri

Cinsiyet	Gerekli		Gereksiz	
	f	%	f	%
Kadın	8	40	-	-
Erkek	12	60	-	-
Toplam	20	100	-	-

Araştırmaya katılan 20 (%100) sosyal bilgiler öğretmenin tamamı coğrafi keşifler konusunun sosyal bilgiler ders programı içeriğinde gerekli olduğu görüşünü bildirmişlerdir. Yalnız katılımcılardan ÖK19 “*kesinlikle gerekli*” biçiminde diğerlerinden farklı bir derecelendirme ile görüşünü bildirmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin konunun sosyal bilgiler dersi kapsamında verilmesi gerekliliğine ilişkin gerekçeleri Tablo 4.6.2’de verilmiştir.

Tablo 4.6.2. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusunun Gerekliliği Hakkında Gerekçeleri

Ana Gerekçe	Alt Gerekçe	f	%
Öğrenme Çıktısı	Günümüz Dünyasını Tanıma/Anlama	4	13
	İnsanlığın Gelişimine Katkısını Anlama	2	7
	Bilimin Gelişmesini Anlama	2	7
	Keşifleri Bilme	1	3
	Dünya Ekonomisini Anlama	1	3
	Ara Toplam		10
Önkoşul Öğrenme	Lise Düzeyi Konulara Hazırlık/Ön Bilgi	3	10
	Öğrenci Seviyesine Uygunluk	3	10
	Çağlar Arası Geçiş Kavratma (Kronoloji)	2	7
	Coğrafya ve Tarihin Temeli Olma	1	3
Ara Toplam		9	30
Sarmal Yapı	Bağıntılı Konu	8	26
	Disiplinler Arası İlişki (Fen Bilimleri-Sosyal)	1	3
	Ara Toplam		9
Örtük Kazanım	Harita Bilgisi Eksikliği	1	3
	Çocuğa Keşfetme/Merak Konusunda İlham Verdiği İçin	1	3
	Sınava Hazırlık	1	3
	Ara Toplam		3
Genel Toplam		31	100

Tablo 4.6.2. incelendiğinde araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafi keşifler konusunun ortaokul düzeyinde öğretilmesinin mutlaka gerekli olduğuna

ilişkin görüşleri öğrenme çıktısı, önkoşul öğrenme, sarmal yapı ve örtük kazanım olmak üzere 4 tema altında toplandığı tespit edilmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenleri öğrenme çıktısı, önkoşul öğrenme ve sarmal yapı kategorilerini yaklaşık %30'arlık önem atfederek ortaya koymuşlardır. Onları yaklaşık %10'luk bir payla örtük kazanım kategorisi takip etmektedir.

En çok öne çıkan gerekçe öğrenme çıktısı (%32) temasıdır. Bu kategoride sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğu (%13) *günümüz dünyasını tanımak/anlamak* açısından coğrafi keşifler konusunun ortaokul düzeyinde öğretilmesinin gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Böyle düşünen öğretmenlerin görüşleri aşağıdaki gibidir:

ÖE4: “Gerekli ülkesine ve dünyanın tanımması açısından gerekli...”

ÖE20: “Pusula, gemicilerin gitmesi patates gibi bitkilerin bilinip yayılması, Ortaçağ'dan Yeniçağ'a ve günümüze arasında hep bağlantı var. O yüzden gerekli.”

İnsanlığın gelişimine katkısı (%7) alt gerekçeyle ilgili olarak;

ÖE1: “İnsanlığın bu noktaya gelmesinde coğrafi keşiflerin de payı var Gerekli Bu yüzden işte ortaokul düzeyinde o düzeye göre bir şeylerin kazanılması önemli tabi.”

Katılımcıların %7'si *çağlar arası geçişi kavratma (%7)* açısından gerekli olduğunu belirtip şu şekilde görüşlerini belirtmiştir:

ÖE11: “Coğrafi keşifler ortaokul düzeyi için gereklidir bence çünkü Ortaçağ'dan yani Ortaçağ'dan Yeniçağa, Yeniçağ'dan günümüze tarihi süreci o tarihi sürecin ulaşmanın yollarından bir tanesidir. Coğrafi keşifler sebep olan olaylar keşfi gibi açık denizlerde rahat rahat yolunu bulabilir güvenli bir şekilde gibi kelimelerin sonra coğrafi keşifleri neticesinde bizim öğrendiğimiz birçok bitki patates falan görürse gibi değil mi Bunların aslında Coğrafi keşifleri neticesinde bizim öğrendiğimiz birçok bitki varsa sana patatesi falan değil mi Bunların aslında bizim kültürümüzün bir parçasıdır ayrılmaz bir bütündür yani gereklidir. Ortaokul için bunlar öğrenilmeli Tabi ki ortaokul düzeyine uygun şekilde öğrenmeli.”

Keşifleri bilme (%3) alt gerekçesi altında gerekli olduğunu belirtenlerin görüşleri şöyledir:

ÖK18: “Evet gerekli. Çünkü 15.yyla kadar keşfedilmeyen dünyanın bu dönemde keşfedilmesi çocuklara ilham verebilir. Ayrıca bu konunun ortaokul seviyesinde bir öğrenciye anlatılması öğretilmesi temel alma açısından çok önemlidir.”

Coğrafi keşiflerin konusunun anlatılmasının gerekli olduğunu belirten öğretmenlerden %3'ü *dünya ekonomisini anlamak* alt gerekçesini belirtip şunu söylemiştir:

ÖE17: “Gerekli. Çünkü günümüz dünyasını ve dünya ekonomisini anlamak için keşifler başlangıç öğrenilmeli.”

Önkoşul öğrenme ana gerekçesi %30 oranla diğer öne çıkan gerekçeyi oluşturmaktadır. Bunu ana gerekçede en fazla öne çıkan lise düzeyi konulara hazırlık (%10) ve öğrenci seviyesine uygunluk (%10) alt gerekçeleri öne çıkmaktadır. Bir diğer öne çıkan alt gerekçe çağlar arası geçişi kavratma (kronoloji) (%7)'dir. Coğrafya ve tarihin temeli olma alt gerekçesi de %3'lük dilimle en az paya sahip olmuştur.

ÖE14: *“Coğrafi keşifler ortaokul için gerekli bir konu tabii ki. Nedeni ise ortaokul düzeyindeki çocuğun liseye geçişinde konunun daha somut anlamasını sağlar. Ortaokulda öğrendiği ön bilgiler lisede konulara tam hâkim olmasını sağlar.”*

Şeklindeki görüşüyle lise düzeyi konularına hazırlık alt temasıyla görüş belirtmiştir. Öğrenci seviyesine uygunluk alt temasıyla ilgili görüş şöyledir:

ÖE2: *“Gerekli. Çünkü öğrencilerin bulunduğu yaş aralığı için uygun ve birçok konu ile bağlantılı.”* diyerek görüşünü bildirmiştir.

Çağlar arası geçişi kavratma/kronoloji ile ilgili görüşlerden biri şöyledir:

ÖE11: *“Coğrafi keşifler ortaokul düzeyi için gereklidir bence çünkü Ortaçağ'dan yani Ortaçağ'dan Yeniçağa, Yeniçağ'dan günümüze tarihi süreci o tarihi sürecin ulaşmanın yollarından bir tanesidir. Coğrafi keşifler sebep olan olaylar keşfi gibi açık denizlerde rahat rahat yolunu bulabilir güvenli bir şekilde gibi kelimelerin sonra coğrafi keşifleri neticesinde bizim öğrendiğimiz birçok bitki patates falan görürse gibi değil mi Bunların aslında Coğrafi keşifleri neticesinde bizim öğrendiğimiz birçok bitki varsa sana patatesi falan değil mi Bunların aslında bizim kültürümüzün bir parçasıdır ayrılmaz bir bütündür yani gereklidir. Ortaokul için bunlar öğrenilmeli Tabii ki ortaokul düzeyine uygun şekilde öğrenmeli.”*

Coğrafya ve tarih disiplinlerinin temeli olma alt gerekçesi en az frekansa sahiptir ve bunla ilgili tek görüş şu şekilde yer almaktadır:

ÖE13: *“Coğrafi keşifler ortaokul için gerekli bir konu. Çünkü tarih ve coğrafya dersinin temelini oluşturan bir ders sosyal bilgiler olduğu için bu konu yer almalı. Sarmal eğitim kapsamında düzenlenmiş bir ders olarak konular gittikçe genişletilerek anlatılır.”*

Bir diğer ana gerekçe sarmal yapı gerekçesi bağlantılı konu (%26) ve disiplinlerarası ilişki (fen bilimleri-sosyal (%3)) olarak iki alt gerekçeden oluşmaktadır. Bağlantılı konu kategorisi adı altındaki öğretmen görüşleri şu şekildedir:

ÖE2: *“Gerekli. Çünkü öğrencilerin bulunduğu yaş aralığı için uygun ve birçok konu ile bağlantılı.”* diyerek görüşünü bildirmiştir.

ÖE10: *“Gerekli. Bilimin coğrafyanın gelişmesi ile ilgili altyapılar oluşması için farkındalık oluşturur. Olaylar arasında bağlantı kurması için tarihi olaylar arasında Sağlıklı bağlantı olması için.”*

ÖK19: *“Kesinlikle gereklidir. Yapılan seyahatler be gerçekleştirilen keşifler sayesinde önemli kıtaları ve coğrafyaları ortaokul kademesinde öğrenmesi,*

bilmesi ortaöğretim için ön bilgi oluşturur.” şeklinde konunun gerekli olduğunu savunmuştur.

Disiplinlerarası ilişki alt gerekçesiyle ilgili tek görüş de şöyle yer almaktadır:

ÖE4: *“Gerekli. Fen bilgisi dersinde de bu konuyu işliyorlar destek oluyor çocuk 6. sınıfta ülkemizde iklimin özelliklerini öğreniyor sonra dağlar kıtalar nasıl ne zaman oluşmuş öğrenmek istiyor merak ediyor zaten bunları öğrenmeden Osmanlı tarihleri geçemiyoruz.”*

Örtük kazanım ana gerekçesi %9 ile en az oranı oluşturmaktadır. Harita bilgisi eksikliği, çocuğa keşfetme/merak konusunda ilham verdiği için ve sınava hazırlık olmak üzere 3 alt gerekçe ile gerekçelendirilmiştir. Bu gerekçe altındaki görüşler şu şekildedir:

ÖK5: *“Gerekli çünkü çocuklardan harita bilgisi eksik dünya hakkında bilgileri olması açısından gerek.”*

ÖK18: *“Evet gerekli. Çünkü 15.yyla kadar keşfedilmeyen dünyanın bu dönemde keşfedilmesi çocuklara ilham verebilir Ayrıca bu konunun ortaokul seviyesinde bir öğrenciye anlatılması öğretilmesi temel alma açısından çok önemlidir.”*

ÖE16: *“Gerekli ama abartılıyor. Çocuklarda özü verilse yeter sınava yönelik oyun şeklinde verilse daha iyi olur.”*

Tablo 4.6.3. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusunun Önemliliğine İlişkin Görüşleri

Cinsiyet	Önemli		Önemsiz	
	f	%	f	%
Kadın	8	40	-	-
Erkek	12	60	-	-
Toplam	20	100	-	-

Tablo 4.6.3.'te görüldüğü gibi araştırmaya katılan katılımcıların 8 kadın ve 12 erkek olmak üzere tamamının (%100) coğrafi keşifler konusunun öğretilmesinin önemli olduğunu belirtmiştir. Önemli olduğuna dair gerekçeleri ise tablo 4.6.4.'te verilmiştir.

Tablo 4.6.4.'te SBÖ'nin coğrafi keşifler konusunun öğretilmesinin önemliliği ile ilgili gerekçeleri *öğrenme ürünleri (%80)*, *disiplinlerarası bağlantı (%10)* ve *örtük kazanım (%10)* olarak 3 ana gerekçe ile ifade edilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%80) öğrenme ürünleri gerekçesi ile ilgili görüşlerini belirtmiştir. Öğrenme ürünleri ana gerekçesinde en fazla öne çıkan *yenilikleri öğrenme (%46)* alt gerekçesiyle ilgili görüşler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.6.4. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusunun Öğretilmesinin Önemine İlişkin Gerekçeleri

Ana gerekçe	Alt gerekçe	f	%
Öğrenme ürünleri	Yenilikleri öğrenme	12	46
	Osmanlı konularıyla bağlantısı	4	15
	Avrupa'nın tanınması	3	11
	Avrupa'nın tanınması	3	11
	Günümüzle bağ	1	4
	Verilmek istenen beceri	1	4
	Ortaçağ tarihini bilme	1	4
	Ara Toplam		22
Disiplinlerarası bağlantı	Coğrafya disiplinini tanıma	1	4
	Tarih disiplinini tanıma	1	4
	Ara Toplam	2	8
Örtük Kazanım	Harita becerisi	1	4
	Sevilen konu	1	4
	Ara Toplam	2	8
Genel toplam		26	100

ÖE6: “Önemli çünkü yeni yerler buluşlar hakkında bilgi sahibi olunuyor yeni yerler hakkındaki yerleri öğreniyoruz.”

ÖE2: “Dünyanın bilinmeyen yerlerinin bulunması ve yeni nesil açısından önemli.”

ÖE11: “Biz Coğrafi keşiflerin öğretilmesi noktasında da şöyle önemi olabilir öğrencilerinin bu dünyanın çok daha En azından bildiğimi coğrafyanın daha bilinmediği bir dönemde dünyanın nasıl bir yer olduğunu öğrenebilmeniz yolu Aslında bu bize farklı medeniyetlerin olduğunu öğrenebilmelerinin yolu aslında bu coğrafi keşiflerin öğrenilmesinden geçiyor.”

Osmanlı konularıyla bağlantısı (%15) alt gerekçesi adı altındaki katılımcı görüşleri şöyledir:

ÖE13: “Ticaret yollarının yön değiştirmesiyle Osmanlı ekonomisinin ne kadar etkilendiğini göstermektedir.”

ÖE10: “Önemli. Dünyada keşfedilmiş yerlerin ilk başta hangi şekilde ve kimler tarafından keşfedildiğinin öğrenilmesi açısından önemlidir. Bu konunun öğrenilmesi diğer olayların Rönesans reform gibi bağlantı kurması açısından ve coğrafi keşiflerin Osmanlı ekonomisine etkisi gibi mesela.”

Şeklindeki ifadeleriyle konunun öğretilmesinin Osmanlı Devleti ile bağlantılı olduğu için önemli bulmuştur.

Katılımcıların %11'i coğrafi keşifler konusunun önemi Avrupa Tarihi'ni bilmek tanımakla

ilişkilendirmiştir. “Avrupa’nın tanınması” alt gerekçe ile ilgili ifadeler aşağıdaki gibidir:

ÖE1: “Söyledim ya hani insanlık bu noktaya nasıl geldi geçmişte neler olduğu kıtalar nasıl keşfedildi Avrupa’nın ilerlemesi ondan sonra keşiflerden sonra oluyor Avrupa’daki bilimsel gelişmeler neler? Mesela biz de yararlanıyoruz. Bilimsel gelişmelerden düşündüğümüzde bunların hepsinin başlangıç noktası Coğrafi keşifler Avrupa’nın zenginleşmesi bunu bilmeyince diğer konularla da bağlantı kuramaz.”

ÖK12: “Coğrafi keşifler benim önemseydiğim bir konudur ve nedeni ise Avrupa tarihine yön vermiş ve Osmanlı’yı da etkilemiş bir olaydır. Avrupa’nın yükselişi bu olayla olmuştur. Daha işleyerek anlatıyorum değişim ve ilerleme çocuklara vermek istediğim beceri olduğu için uygun konu.”

Bu görüşlere göre bilimsel gelişmeleri bilme, geçmiş ve günümüzle bağ kurma, Avrupa tarihini bilme, verilmek istenen beceriyi kapsama “öğrenme ürünleri” ana gerekçesindeki alt temalarını oluşturmaktadır. Disiplinlerarası bağlantı (%8) ve tarih disiplininin tanıma (%4) olarak iki alt gerekçe ile sunulmuştur. Coğrafya disiplininin tanıma” ve tarih disiplininin tanıma ile ilgili gerekçeler şöyledir:

ÖE4: “Elbette. Dünya tarihi incelenirken coğrafya tarihi de incelenmeli.”

Ö14: “Tarih biliminin bir parçasıdır.”

Harita becerisi kazandırma (%4) ile ilgili gerekçe:

ÖK5: “Harita bilgisi gelişmiş bireyler yetiştirmek için önemli.”

Sevilen konu (%4) gerekçesiyle ilgili:

ÖK7: “Önemli Ortaçağ Avrupası’nu tanıması açısından önemli sonra keşifler konusunda meraklarım giderilmesi açısından öğrencilerin çok ilgi duyduğu bir konu bu.” diyerek konunun önemiyle ilgili görüşünü bildirmiştir.

Tablo 4.6.5. SBÖ’nin Coğrafi Keşifler Konusunun Dersin Amaçlarına Katkısı İle ilgili Görüşleri

Cinsiyet	Katkı Sağlamıştır		Katkısı Yoktur	
	f	%	f	%
Kadın	8	40	-	-
Erkek	12	60	-	-
Toplam	20	100	-	-

Araştırmaya katılan 20 sosyal bilgiler öğretmeninin tamamı (%100) coğrafi keşifler konusunun öğretilmesinin dersin amaçlarına katkısı olduğu görüşündedir. Cinsiyete göre baktığımızda 8 kadın öğretmen ve 12 erkek öğretmenin tamamı dersin amaçlarına katkısı olduğunu söylemiştir. Öğretmenlerin tamamına yakını katkısı vardır şeklinde görüş bildirirken 3 tane sosyal bilgiler öğretmeni “kesinlikle katkısı vardır” görüşünü

belirtmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin konunun öğretilmesinin dersin amaçlarına katkısı olduğuna dair gerekçeleri tablo 4.6.6’ da verilmiştir.

Tablo 4.6.6. SBÖ’nin Coğrafi Keşifler Konusunun Dersin Amaçlarına Katkısı ile İlgili Gerekçeleri

Ana Gerekçe	Alt Gerekçe	f	%
Örtük Kazanım	Dünyayı Tanımak	2	14
	Merak İçermesi	1	8
	Ekonomik Şartları Tahlil	1	8
	Hayat Dersi Olması	1	8
	Heyecan Uyandırması	1	8
	İnsanlığın Gelişimini Bilme	1	8
	Ara Toplam	7	54
Öğrenme Ürünleri	Müfredatta olması	1	8
	Türk-dünya tarihini bilme	1	8
	Keşiflerin Osmanlıya etkisini bilme	1	8
	Kıtaların keşfini bilme	1	8
	Ara toplam	4	32
Disiplinlerarası	Disiplinlerin kaynaşması	2	14
Yaklaşım	Ara toplam	2	14
Genel toplam		13	100

Tablo 4.6.6’ da coğrafi keşifler konusunun öğretilmesinin dersin amaçlarına katkısı sağladığını düşünen öğretmenlerin görüşleri *Örtük kazanım (%54)*, *Öğrenme ürünleri (%32)* ve *disiplinlerarası ilişki (%14)*, şeklinde üç ana gerekçede sunulmuştur. Örtük kazanım gerekçesinde en fazla öne çıkan %14 ile “dünyayı tanımak” oluşturmaktadır. Diğer alt gerekçelere bakıldığında hepsinin eşit şekilde dağıldığı görülmektedir. Dünyayı tanımak alt gerekçesiyle ilgili görüşler aşağıdaki gibidir:

ÖK5: “Kesinlikle düşünüyorum, yaşadığı dünyayı tanınması açısından katkı sağlıyor.”

ÖE16: “Katkısı var, mesela nedir sosyal bilgiler dersinde dünyayı tanımak yakın çağı bilmek içinde bulunduğumuz ekonomik şartları tahlil etme açısından ilişkili.”

Merak içermesi (%8) alt gerekçeyle ilgili:

ÖK3: “Düşünüyorum illaki çocukta merak öğrenme isteği oluşuyor.”

Heyecan uyandırması (%8) alt gerekçesiyle:

ÖE15: “İlgili derse ilgisini artırabilir yeni yerler keşfedilmesini öğrenmek

öğrencileri heyecanlandırabilir.”

İnsanlığın gelişimini bilme (%8) ile ilgili görüş:

ÖE1: *“Evet dünyadaki gelişmeleri yani insanların geldiği bu noktaya nasıl gelindi Bunları öğrenmek değil mi öğretmek değil. İşte onda da yani Coğrafi keşiflerde önemli diyorum ya.”*

Öğrenme ürünleri (%32) kategorisinde müfredatta olması (%8) alt gerekçesiyle ilgili öğretmenlerin gerekçeleri şöyledir:

ÖE4: *“Evet tabi ki var. Müfredatta yer alıyor zaten.”*

Türk-dünya tarihini bilme (%8) ile ilgili;

ÖK12: *“Sosyal bilgiler dersinin amaçlarından biri Türk ve dünya tarihi hakkında bilgi vermektir. Bu yüzden dersin amaçlarına katkısı vardır.”*

ÖE17: *“Coğrafi keşifler döneminde güçlü devletiz ama keşif sonrası zayıfladık bunun etkilerini zararlı sonuçlarının öğrenilmesi açısından dersin amacına katkısı vardır.”* diyerek Osmanlı ekonomisini bilmekte katkı sağladığını ifade etmiştir.

Disiplinlerarası ilişki (%14) gerekçesi en az gerekçe ile gerekçelendirilmiş ve ilgili görüşler şu şekildedir:

ÖK19: *“Evet. Sosyal bilgiler dersi birçok alanı içinde barındırır. Bunlardan en önemlileri şüphesiz tarih ve coğrafyadır. Keşiflerin 15. ve 16. Yüzyıllarda başlaması tarihi yerlerin kıtaların keşfedilmesi coğrafya ilgi alanına girer.”*

ÖE11: *“Düşünüyorum. Sosyal bilgilerin amacı tarihi konuları coğrafya ile birlikte vermektir. Coğrafi keşifler de bu iki disiplinin kaynaşması adına önemli.”*

B2. Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın yedinci alt probleminde öğrenme öğretme sürecinin nasıl olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerin giriş etkinlikleri, kullanılan yöntem teknikler ve materyaller bu alt problem çerçevesinde tablolaştırılmıştır.

Tablo 4.7.1. SBÖ'nin Coğrafi Keşiflerle İlgili Giriş Etkinlikleri

Cinsiyet	Tek gerekçe sunanlar		Birden fazla gerekçe sunanlar		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Kadın	3	15	5	25	8	40
Erkek	6	30	6	30	12	60
Toplam	9	45	11	55	20	100

Tablo 4.7.1.'e baktığımızda sosyal bilgiler öğretmenlerinden coğrafi keşiflerle ilgili giriş etkinliklerinde 9 kişi (%45) tek gerekçe sunarken, 11 kişi (%55) ise birden fazla gerekçe sunmaktadır. Tek gerekçe sunanların bir kısmı soru sorarak giriş yaptıklarını, bir

kısmı da düz anlatım yaparak ya da video izleterek giriş yaptıklarını belirtmişlerdir. Birden fazla gerekçesi olanlar ise soru sorup sonrasında video izleterek ya da gönüllü öğrencilere ödevler verilerek ve drama yaptırarak işlediğini belirtmiştir. Öğretmenlerin gerekçeleri tablo 4.7.2.'de verilmiştir.

Tablo 4.7.2. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusunu Anlatırken Giriş Etkinlikleriyle İlgili Gerekçeleri

Ana gerekçe	Alt gerekçe	f	%
Tek gerekçe	Soru cevap	8	40
	Düz anlatım	1	5
	Harita	1	5
	Video	1	5
	Ara toplam	11	55
Birden fazla gerekçe	Soru – Görsel	4	20
	Etkinlik-Soru	1	5
	Görsel-Etkinlik	1	5
	Soru-Düz anlatım	1	5
	Harita- Ön bilgileri kontrol	1	5
	Pano- Görsel-Slayt	1	5
	Ara toplam	9	45
Genel Toplam		20	100

Tablo 4.7.2.'de sosyal bilgiler öğretmenlerinin giriş etkinlikleriyle ilgili gerekçeleri *tek gerekçe (%55)* ve *birden fazla gerekçe (%45)* olarak iki şekilde sınıflandırılmıştır. Tek gerekçe sunanlardan *soru cevap (%40)* ile giriş etkinliği yaptığını belirtenlerin sayısının daha fazla olduğunu görmekteyiz. Bu alt temayla ilgili görüşlere aşağıda yer verilmiştir:

ÖE1: “Farklı kaynaklarımız var, oradan yararlanıyoruz.

-Nasıl yapıyorsunuz?

-Tabii çocukların merakını çekecek şekilde soru soruyoruz Soru şu an aklımda değil de dikkat çekmek için.

- Ne düzeyde sorular soruyorsunuz?

- Açık uçlu.

ÖK5: “Akıllı tahta dünya haritası açıyorum basit basit sorular önce sonra konuyu anlattıktan sonra ben yönlendiririm.”

ÖE6: “Önce bir soru sorarım yeni yerler görmek istiyor musunuz tarzında ona göre giriş yaparız yani öğrencilerimin seviyesine uygun sorular soruyorum.”

Düz anlatım (%5), harita (%5) ve video (%5) ile giriş yaptıklarını belirten öğretmenlerin

görüşleri ise şöyledir:

ÖK19: “Ben genelde düz anlatım kullanıyorum.”

ÖE20: “Konuyla ilgili video izletiyorum.”

ÖE16: “Harita üzerinden yer yön bulmaca Amerika’yı bilsin diye harita bilgisi ile başladım.”

Birden fazla gerekçe sunan sosyal bilgiler öğretmenlerinin alt gerekçesinde en fazla öne çıkan soru ve görsellerin birlikte kullanıldığı gerekçe olan *soru- görsel (20)* temasıdır. Öğretmenlerin %20’si giriş etkinliklerinde soru ve haritayı birlikte kullandıklarını ya da soru ve videoları beraber kullandıklarını ifade etmiştir. En fazla öne çıkan *soru-görsel* alt gerekçesiyle ilgili katılımcıların görüşleri şöyledir:

ÖE14: “Konuyla ilgili dikkat çekici sorular videolarla sorular, genelde basit düzeyde.”

ÖK9: “Dünya haritası getirip veya küre. Komik sorular soruyorum bazen dünya yuvarlak değil gibi sorularla; sizce dünya öküzün kafasında mı duruyor.”

Görsel-etkinlik (%5) birlikte kullanıldığı alt temayla ilgili görüş örneği aşağıdaki gibidir:

ÖE10: “Biz konuyu önce çocuğa veriyoruz. Ondan sonra konu ile ilgili etkinlikler bölümü var. Sorularını çözüyoruz veya konuyla alakalı cümleleri, kelimeleri, görselleri göstererek kafasında onunla ilgili bir şey oluşmasını sağlıyoruz. Etkinlikleri bu şekilde yapıyoruz. Mesela bazen film izletiyoruz. Konuyla ilgili. Biz konuyu öğrenci anlatırken konunun kavramları var önce o kavramları çocuğa veriyoruz. Çocuk şimdi İklim nedir, Coğrafya nedir yeryüzü nedir, Enlem nedir, Boylam nedir, keşif Kâşif nedir, Bunları vermediğin zaman Çocuk zaten bunu yapamaz 5 sınıfa görseller Daha ağırlıklı 6, 7, 8 de doğru görseller ziyade kelimeler daha fazla.”

Bu kategorideki bir diğer alt tema “*düz anlatım-soru (%5)*” ilgili gerekçe aşağıdaki gibidir:

ÖE11: “Şimdi bizim Giriş etkinlikleri sorduğumuz soruların düzeyine sormuşsunuz. Ya ben şöyle ders işliyorum. Öncelikle konu içerisinde bilmedikleri kelimeler varsa mutlaka onları öğrenmeler ve bunlarla ilgili daha önceden kendilerinin duyduğu bildiği ifadeler anlamlar var mı yani Mesela keşif nedir kâşif nedir? Arkadaşlar duydunuz mu daha önce kesif deyince aklınıza ne geliyor peki keşif buyusa o zaman kâşif kimdir? Neye kâşif denir gibi yönlendirici sorularla çocukların önce kendi bilgilerini tartmaya çalışıyorum Bunları yaptıktan sonra Genellikle hep bizde eğer soru ve tartışma ortamı götürebilecek bir konuya o şekilde gidiyoruz yok da oradan ilk önce bizim bilgi aktarmamız yani anlatabiliyor. Düz anlatım dediğimiz bir konuya coğrafi keşifler konusu içinde zaten birkaç terimden sonra bu geliyor maalesef bizim doğrudan düz anlatım moduna geçmemiz lazım. Bunları anlatırken de görsel kaynaklar da en azından harita üzerinde desteklememiz lazım. Bizim genel yani konu işleme tarzımız böyle oluyor.”

Şeklindeki ifadesiyle sorduğu soruların düzeyinin düşündürmeye yönelik olduğunu, bazen de tartışma ortamı oluşturabilecek tarzda sorular sorduğunu daha sonra da düz anlatıma geçtiğini ifade etmiştir. “Pano-görsel-slayt” (%5) alt gerekçesine ilişkin görüş aşağıdaki gibidir:

ÖK7: “Akıllı tahtadan bol bol görsellerden slaytlardan yararlanırım gönüllü öğrenciler seçiyorum hazırlık yapıp il konuyu anlatmalarını istiyorum onları pano hazırlıyorlar hazırlanıyorlar hem kendileri de kalıcı şekilde öğrenmiş oluyor.”

Tablo 4.7.3. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusunu Anlatırken Kullandığı Yöntem- Teknikler

Ana Gerekçe	Alt Gerekçe	f	%
Tek Bir Yöntem- Teknik Kullananlar	Düz Anlatım	9	45
	Münazara	1	5
	Canlandırma	1	5
	Ara Toplam	11	55
Birden Fazla Yöntem-Teknik Kullananlar	Soru Cevap- Düz Anlatım	4	20
	Düz Anlatım- Beyin Fırtınası	1	5
	Düz Anlatım- Canlandırma	1	5
	Oyun- Canlandırma	1	5
	Beyin Fırtınası-Empati	1	5
	Beyin Fırtınası-Soru Cevap	1	5
	Ara toplam	9	45
Genel Toplam		20	100

Tablo 4.7.3.'te katılımcıların konuyu öğretirken kullandıkları yöntem teknikler *tek bir yöntem teknik kullananlar* ve *birden fazla yöntem- teknik kullananlar* şeklinde iki kategoride verilmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin %60'ı coğrafi keşifler konusunu işlerken tek bir yöntem-teknik tercih ettiğini, %40'ı ise birden fazla yöntem teknik kullandıklarını belirtmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğu *düz anlatım (%45) yöntemini* kullandıklarını ifade etmiştir.

ÖE1: “Ya bir konuyu öğretirken birçok teknik kullanıyoruz ki derste dersin gidişatına göre değişiyor bazen düz anlatım bazen soru-cevap bazen bir drama Bazen drama ya da farklı şekilde değişiyor sürekli.

-Ben bu konu ile ilgili soruyorum coğrafi keşifler konusu ile ilgili
-düz anlatım.”

ÖK3: “Akıllı tahtadan görsel materyal kullanıyorum. Bilim insanların fotoğraflarını açıyorum çocukların fotoğrafa göre giydiriyorum somutlaştırır

yorum yani bayağı kalıcı oluyor etkileyici oluyor. Çocuklar kendi ifadelerine göre anlatıyorlar kim olduklarını 7 sınıfın en zevkli konusu dönüp dönüp anlatmama gerek kalmıyor düz anlatım olarak kısa zamanda anlatılıyor.”

ÖE10: *“Biz coğrafya ile ilişkilendirerek düz anlatımla anlatıyoruz.”*

ÖK3 konuyu anlatırken düz anlatımı görsellerle oyun şeklinde zevkli hale getirdiğini ve böylece kalıcı öğrenme gerçekleştirdiğini belirtmiştir.

Tek bir yöntem teknik kullanarak anlatanların kategorisinde bulunan *münazara* (%5), *canlandırma* (%5) şeklindedir. Öğretmenlerden *münazara* kullananların gerekçeleri ise şöyledir:

ÖE13: *“Kullandığım etkinlik münazara tartışma konusu ise coğrafi keşiflerin Osmanlıya olumlu mu olumsuz mu katkısı olmuştur diyerek 2 grup tartışması.”*

Canlandırma kullanan öğretmenin gerekçesine aşağıda yer verilmiştir:

ÖK12: *“Öğrencilere keşiflerle ilgili görevlendirme yapılarak canlandırma yaparım, iyi olur animasyonlardan faydalanılabilir. Görseller, haritalar ve animasyonlardan faydalanırım.”*

ÖK12 canlandırma yaparak anlattığını ve bunun yanı sıra görsellerden yararlandığını belirtmiştir.

Birden fazla yöntem-teknik kullananlar (%45) kategorisinde ön plana *soru cevap-düz anlatım* (%20) çıkmıştır. Soru cevap- düz anlatım kullanan katılımcıların görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

ÖK7: *“Soru cevap düz anlatım.”*

ÖK9: *“Soru cevap genelde sonra düz anlatım daha çok.”*

ÖE17: *“Konu düz anlatımla anlamadığı yerler tekrarlar anlatılarak soru cevap yaparız. Bakanlığın yayınladığı sorular var.”*

ÖK19: *“Soru cevap öğrenci sayısı açısından en uygun olan düz anlatım ağırlıklı.”*

Tablo 4.7.4. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Anlatırken Ders Kitabı Dışında Materyal Kullanımları

Cinsiyet	Evet	%	Hayır	%
Kadın	8	40	-	
Erkek	11	55	1	5
Toplam	19	95	1	5

Tablo 4.7.4.'te sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafi keşifler konusunu öğretirken ders kitabı dışında materyal kullanma durumları verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerinin neredeyse tamamı ders kitabı dışında materyal kullanırken, sadece bir

öğretmen kullanmadığını belirtmiştir. Öğretmenlerin kullandığı materyaller tablo 4.7.5.'te verilmiştir.

Tablo 4.7.5. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusunu Öğretirken Kullandığı Materyaller

Materyaller	f	%
Harita	14	37
Video	9	23
Farklı Yayınevine Ait Kitaplar	5	12
Fotoğraf	3	8
Küre	3	8
Slayt	3	8
Pusula	1	2
Şarkı	1	2
Ara Toplam	39	100
Genel Toplam	39	100

Tablo 4.7.5'te sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafi keşifler anlatırken kullandıkları materyaller verilmiştir. Tablo4.7.5.'te görüldüğü üzere öğretmenlerin %37 oranla en fazla kullandıkları materyal *haritadır*. Harita kullananların görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

ÖK3: “Ders kitabı dışında Çanta Yayınları kitabını kullanıyorum kitaplarında eksik noktalar oluyor okulumuzda küre yok konusunda sıkıntı çekiyorum ve derse küre kullanmıyorum. Haritalardan yararlanırım özellikle siyasi harita kullanırım video izletiyorum bilim insanların hayatları ile ilgili buluşlarla ilgili şarkılar açarız. Kendimiz bunları uyarlama yaparız eba pek kullanmam.”

ÖE6: “Hayır. Kendi kaynaklarımdan yararlanıyorum harita bir de keşifler haritası ticaret yollarını gösteren haritalar oluyor onlar.”

ÖK8: “Genellikle görsel videolar kullanıyorum, haritayı çok sık kullanırım bir de video yani.”

ÖE16: “Harita, videom yok. Akıllı tahta yok.”

Video (%24) kullanarak ders anlattıklarını ifade eden öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir:

ÖK5: “İlla ders kitabı kullanırım. Harita akıllı tahta görseller dünya haritası en çok siyasi harita kullanırım videoyu izletirim. Bununla ilgili bazen eba'dan yararlanırım. Eba'da gemiye binip görsel üzerinde harita üzerinde izledikleri yol var onu açarım.”

ÖE15: “Eba video slayt. Görseller drama da olsa iyi olur aslında.”

Bir diğ er materyal olan *küre* (%8) kullanan katılımcılardan

ÖE2: “*Küreyi kullanıyorum genelde, tahtadan yararlanıyor akıllı tahtadan bir de küreyi kullanıyorum.*” şeklindeki görüşüyle küre kullanma gerekçesini ifade etmiştir.

Pusula (%3) en az kullanılan materyal olarak karşımıza çıkmaktadır ve ilgili görüş:

ÖE4: “*Akıllı tahta, çocukların dramalarda kullandıkları kendi oluşturdukları materyaller atlaslar. Akıllı tahta, test kitapları, akıllı defterler, atlas, öğrencilerin kendi hazırladıkları materyaller, pusula vb. ebadan, videolardan yararlanıyoruz, dramalar yapıyor.*” bu şekildedir.”

Farklı yayınevine ait kitaplar (%13) alt kategorisine dair görüşler şu şekildedir:

ÖE1: “*Evet yani farklı kaynaklar aldık kırtasiyeden farklı yayınların kitaplarını. Genelde benzer konular ama bir iki farklı isim farklı kişiler olabiliyor.*”

ÖE17: “*Yardımcı kaynaklar kullanıyorum. Okulda harita yok. Akıllı tahtada haritalar var. Ebada videolar var izlettiririm. Macellan, Kolomb’un gittiği noktalar var onu gösteririm.*”

Tablo 4.7.6. SBÖ’nin Coğrafi Keşifler Konusunu Anlatırken Diğ er Konularla Kıyasla İşlenme Şekli

Cinsiyet	Aynı		Farklı		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Kadın	8	40	-	-	8	40
Erkek	9	45	3	15	12	60
Toplam	17	85	3	15	20	100

Tablo 4.7.6’da diğ er konularla coğrafi keşifler konusunu anlatımında fark olup Katılımcılara coğrafi keşifler konusunu anlatırken diğ er konulara kıyasla nasıl anlattıklarını sorduğumuzda verilen yanıtlar tablolaştırılarak sunulmuştur. Katılımcıların 17’si (%85) diğ er konularla aynı şekilde anlattıklarını belirtirken, 3’ü (%15) farklı şekilde anlattığını belirtmiştir. ÖK8 konuyu diğ er konularla aynı şekilde anlattığını belirtip buna ek olarak dersin gidişatına göre farklı uygulamalar yaptığını belirtmiştir. İlgili görüşü şu şekildedir:

ÖK8: “*Genelde aynı oluyor ama duruma göre de değışebilir yani o an canımız sıkılıyor hadi çocuklar başka etkinlik yapalım diyoruz, sıkılıyor çocuklar hocam sıkıldım deyince diyorum ki hani bu konuda şu şekilde yapalım bir canlandırma olsun haftaya hazırlanan işte sen şusun sen busun diyorum bu şekilde de olabiliyor yani.*”

ÖE11 ise aynı şekilde anlattığını bunun yanı sıra konular arasında bağlantı kurduğunu ifade etmiştir. Katılımcının görüşü şu şekildedir:

ÖE11: “Düz anlatım ama arasında bağlantı kurarak anlatıyoruz. Mesela Engizisyon Mahkemesi ne olmuş oradan yargılanmışlar. Yine bu konu ile ilgili ne var bilim adamları var keşif yapanlar sen o bilim adamları ile mahkemede yargılanan arasında bir bağ kurulmalı. Ortaçağda neler yaşanmış tarihin konusu mesela. Bunlar ortaçağda neler olmuş keşifler yine coğrafi keşifler hangi nereler keşfedilmiştir. Bunlarda coğrafya konusu tarih-coğrafya resim bağ kuruyoruz mesela. Hem dünyanın şekli hem kıtalar bir bilim adamı var. Dünya'nın şeklinin yuvarlak olduğunu söylüyor sonra yargılanıyor bunlar hep bilmesi lazım. Sonunda ne oluyor bak dünyanın şekli diyor insanlar dolaşmış kanıtlamış bilim adamı bu. Ama ortaçağın karanlık dönemdeki yargılanmış, mesela mahkemeden işte tarih konusu coğrafya konusu arasındaki bağ. Bu arada ne oluyor konu eksik kalmıyor tam oluyor.”

Katılımcıların 3'ü de farklı şekilde anlattıklarını ifade edip ilgili görüşler aşağıda verilmiştir.

ÖE4: “Yaparak yaşayarak kişiselleştirerek empati kurdurarak beyin fırtınası.”

ÖE5: “Evet görsel içerikli lise konu diğer konularla aynı olmaz görselleri göstermek lazım bu konu için.”

ÖE13: “Görsel, harita, animasyon.”

B3. Sekizinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın sekizinci alt problemi konuyu anlatırken karşılaşılan güçlükleri kapsamaktadır. Bu doğrultuda karşılaşılan kavram yanlışları, sorunlar, sorunların kökenleri ve çözüm önerileri tablo olarak sunulmuştur.

Tablo 4.8.1. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Öğretirken Oluşan Kavram Yanlışları

Cinsiyet	Evet		Hayır		Kısmen		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Kadın	4	20	2	10	2	10	8	40
Erkek	6	30	5	25	1	5	12	60
Toplam	10	50	7	35	3	15	20	100

Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin 10'u coğrafi keşifler konusunu öğretirken öğrencilerde kavram yanlışları oluştuğunu belirtirken 7'si ise kavram yanlışlığı oluşmadığını belirtmiştir. “Kısmen” diyen öğretmenler harita bilgisi eksikliğinden kaynaklanan karmaşa oluştuğunu belirtmişlerdir. Kavramların ünite öncesi sağlıklı verilmediğinde yanlışlığın kısmen oluştuğunu ve bunu da ders öncesi kelimeleri verip öğrenmelerini isteyerek giderdiklerini belirtmişlerdir. Tablo 4.8.2'de coğrafi keşifler konusu işlenirken hangi kavramlarda sorun yaşandığı, sorunların giderilme yöntemleri ve

sorunların oluşum kökenlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 4.8.2’de öğretmenlerin coğrafi keşifler konusunda ilgili öğrencilerde karşılaştıkları kavram yanlışlarına yönelik *kariştirilen kavramlar (%36)*, *sorunların giderilme yöntemleri (%39)* ve *yanılgıların sebepleri (%25)* verilmiştir.

Kariştirilen kavramlar (%36)” kategorisi *harita bilgisi (9)*, *keşif (%6)*, *icat (%6)*, *buluş (%6)*, *çağlar (%3)*, *keşif yolları (%3)* ve *skolastik düşünce (%3)* şeklinde 7 alt gerekçe ile sunulmuştur. Görüldüğü gibi en fazla oran *harita bilgisi (9)* alt gerekçesidir ve ilgili görüşler aşağıdaki gibi verilmiştir:

Tablo 4.8.2. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Öğretirken Oluşan Kavram Yanılgılarının Gerekçeleri

Yanılgı/ Giderilme Yöntemi /Sebebi	Kavram/Konu	f	%
Kariştirilen Kavramlar	Harita Bilgisi	3	9
	Keşif	2	6
	İcat	2	6
	Buluş	2	6
	Çağlar	1	3
	Keşif Yolları	1	3
	Skolastik Düşünce	1	3
	Ara Toplam	12	36
Sorunların Giderilme Yöntemleri	Açıklayarak	8	24
	Anında Dönüt	1	3
	Uzun Süre Sonra Dönüt	1	3
	Ödev Verilerek	1	3
	Anlam Çözümleme Tablosu İle	1	3
	Soru Çözerek	1	3
	Ara Toplam	13	39
Yanılgıların Sebepleri	Önceki Öğrenmeler	5	16
	Öğrenci Tutumu	1	3
	Kavramların Soyut Olması	1	3
	Öğrenme Bütünlüğünün Olmaması	1	3
	Ara Toplam	8	25
Genel Toplam		33	100

ÖK18: “Dünya haritasına hâkim değiller. Bilmedikleri kavramları açıklayarak gideriyorum.”

ÖK19: “Dünya haritasından tam tanımadıkları için yanılgılar oluşuyor yollarla ilgili özellikler hangi kâşif nereye gitmiş genelde bunlar

karışıyor. Gidermek için de derste anlatıyoruz tekrar yapıyorum sonra soru çözüyoruz.”

Öğretmenlerin görüşlerine göre öğrencilerin harita bilgisi becerisine yeterince sahip olmadıkları için kavram yanlışlığı yaşanmaktadır.

Keşif (%6) kavramını karıştıranlarla ilgili görüşler:

ÖK8: *“Genelde kâşif nedir, keşif nedir, buluş nedir, o şekilde bir karışıklıklar oluyor hani açıklıyorum o anda.”*

ÖE15: *“Keşif ve icat kelimelerini karıştırıyorlar anlam çözümleme tablosu ile gideriyorum.”*

Buluş (%6) alt gerekçesiyle ilgili görüşünü bildirmiştir.

ÖE17: *“Buluş kavramı var mesela teknoloji öğretmeni de vermiş bu kavramı bende anlatınca çocukta karmaşa oluyor. Çocuk hangi öğretmeni severse onun dediğini doğru kabul ediyor. Bir de böyle bir şey var, zeki çocuklar sürekli araştırır. Yanlışını çıkarır. Sosyal bilgilerin öğrenimi için sürekli çalışmak gerek.”*

Sorunların giderilme yöntemleri (%39) kategorisi açıklama ile %24 ile en fazla orana sahiptir. Öğretmenlerin çoğu kavram yanlışlıklarını açıklama yaparak giderdiklerini söylemişlerdir. Açıklama ile giderenlerin gerekçeleri şöyledir:

ÖK12: *“Yok. Açıklamaya çalışıyorum fotoğraflarla destekliyorum.”*

ÖE20: *“Keşifleri gerçekleştiren kişilerin isimleri keşfedilen kıtaların adı izah ederek ya da harita da yerleri göstererek.”*

Anında dönüt (%3) alt gerekçesiyle ilgili:

ÖK8: *“Genelde kâşif nedir, keşif nedir, buluş nedir, o şekilde bir karışıklıklar oluyor hani açıklıyorum o anda.”*

ÖE15: *“Keşif ve icat kelimelerini karıştırıyorlar, anlam çözümleme tablosu ile gideriyorum.”*

diyerek kavram yanlışlıklarını anlam çözümleme tablosu ile giderdiğini ifade etmiştir.

Soru çözerek (%3) alt gerekçesiyle ilgili:

ÖK19: *“Dünya haritasından tam tanımadıkları için yanlışlıklar oluşuyor yollarla ilgili özellikler hangi kâşif nereye gitmiş genelde Bunlar karışıyor. Gidermek için de derste anlatıyoruz tekrar yapıyorum sana soru çözüyoruz.”* şeklindeki görüşüyle gerekçelendirilmiştir.

Yanlışlıkların nedenleri (%25) kategorisi önceki öğrenmeler %16 oranla ön plana çıkmaktadır. Öğretmenlerin ilgili görüşleri şu şekildedir:

ÖE11: “Ailelerin çocukları anlattıklarıyla burada bilimsel olarak çok farklı olur yani Anne baba biliyormuş gibi hoca anlatıyor çocuk okulda geliyor farklı olduğunu öğreniyor burada bir kafa karışıklığı oluyor. Burada bilimsel anlattığımız zaman hocam anneme söyledim o böyle söyledi siz böyle söylediniz biliyorum annem mi yakın ben mi annenin söylediği bilim ve bilimsel benim söylediğimi bilimsel benim söylediğimi tabi ki veliler geldiği zaman da uyarıyorum Çocukların sakın kitaplardan bilmediğiniz çok emin olmadığınız şeylerini açıklamamasını yapmayın git öğretmeninden öğrenme ondan sonra gel de bir de bana anlat diyeyim olsun çocuğun kafasında ikilem oluyor yine kafa karışıyor. Yanlış öğrenmeler veya ilkokuldan gelen yanlış bilgiler. Dünyanın şekli yuvarlak diyor Şimdi o bilgi değişti dünyanın şekli geoid tanımı var. Böyle kavram yanlışları var yani yanlış bilgiler onu da derste anlatıyoruz.”

ÖE10: “Kavram yanlışları hiçbir şekilde hep kulaktan dolma ifadeler olduğu için Bazen Çok saçma cevaplar gelebiliyor ve bunların doğrularını söylemek suretiyle şu anda sınıfta gideriyorum.”

Kavramların soyut olması ile ilgili;

ÖK3: “Ben genelde skolastik düşünce dogmatik düşünce anlaşılıyor bazen icat mucit Buluş birbirine karıştırılıyor

-nasıl düzeltiyorsunuz peki

- bunu açıklıyorum o an geri dönüş yapıyorum. 2 ay sonra tekrar o konuyla ilgili soru soruyorum.”

Tablo 4.8.3.SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusuyla İlgili Yaşadığı Sorunlar

Cinsiyet	Evet		Hayır		Kısmen		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Kadın	5	25	1	5	2	10	8	40
Erkek	7	35	3		2		12	60
Toplam	12	60	4	20	4	20	20	100

Tablo 4.8.3.'te görüldüğü gibi araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin 12'si (%60), coğrafi keşifler konusunu öğretirken sorun yaşadığını belirtmiştir. Katılımcıların 4'ü (%20) kısmen sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Kısmen sorun yaşayan öğretmenler konuların öncelik sonralık sırasının karıştığını, bilgilerin yüzeysel olması ve yabancı isimlere aşına olunmadığından kaynaklanan ufak tefek sorunlar olduğu görüşündedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 4'ünün (%20) ise coğrafi keşifler konusunu öğretirken sorun yaşamadığını belirtmiştir. Yaşanan sorunların gerekçeler tablo 4.8.4.'te verilmiştir.

Tablo 4.8. 4. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Anlatırken Sorun Yaşadıklarına Dair Gerekçeleri

Ana Gerekçe	Alt Gerekçe	f	%
Öğrenciden Kaynaklı Sorunlar	Olaylar Arası Bağlantı Kurulamaması	2	10
	Yabancı Kelimelerin Telaffuzu	2	10
	Öğrencinin Derse Karşı Tutumu	1	6
	Harita Bilgisi Eksikliği	1	6
	Roma Rakamlarını Anlayamama	1	6
	Ön Öğrenmelerin Yanlışığ	1	6
	Ara Toplam	8	44
Eğitim Politikalarından Kaynaklı Sorunlar	Ders Saati Yetersizliği	2	10
	Konunun Anlatımı (Ağır Ve Soyut Olması)	2	10
	Sınav Kaygısıyla Ders Anlatmak	1	6
	Bilgilerin Yüzeysel Olması	1	6
	Ara Toplam	6	32
Öğretmenden Kaynaklı Sorunlar	Bilginin Aktarılamaması	1	6
	Tek Düze Anlatım Yapılması	1	6
	Öğrenci Seviyesine İnilmemesi	1	6
	Materyal Kullanılmaması	1	6
	Ara Toplam	4	24
Genel Toplam		18	100

Tablo 4.8.4. incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafi keşifler konusunu öğretirken yaşadığı sorunlar öğrenciden kaynaklı sorunlar (%44), öğretim programı-eğitim politikalarından kaynaklı sorunlar (%32) ve öğretmenden kaynaklı sorunlar (%24) olarak üç ana gerekçe ile sunulmuştur. Öğrenciden kaynaklı sorunlar kategorisinde olaylar arası bağlantı kurulamaması (%10) alt gerekçesi ile “yabancı kelimelerin telaffuzu (%10) alt gerekçeleri öne çıkmaktadır. Olaylar arası bağlantı kurulamaması ilgili öğretmen görüşleri şu şekildedir:

ÖE2: “Öğrencilerin dünyamızın ilk oluştuğu günden itibaren Her tarafının günümüzde olduğu gibi bilindiğini zannediyorlar bu konuda sıkıntılar oluyor.”

ÖE11: “Coğrafi keşiflerin öğretilmesi noktasında şöyle terim karmaşası öğrencilerde çok oluyor. Terimleri bilmiyorlar zaten Çocuklar işte o okula önceden derse hazırlıklı gelmeme ya da meraklı olmamak gibi sebeplerden dolayı çocuklar o metnin içerisinde geçen kelimelerden terimlerden hiçbir şey bilmiyorlar.”

-Yani siz sorunların öğrenciler kaynaklandığını mı düşünüyorsunuz?

- kesinlikle ve kesinlikle.

Öne çıkan bir diğer alt gerekçe yabancı kelimelerin telaffuzu alt gerekçesi ile ilgili:

ÖE7: “En çok telaffuzda sorun yaşıyorum sorun yaşıyorum. Yabancı isimler ya yüzyıl kavramlarını vermeye çalışıyorum hani roma rakamları falan orada sorunlar yaşıyoruz. Yani öğrenciden kaynaklanan sorunlar.”

ÖE1: “İlla ki ufak tefek sorunlar olabilir Oradaki isimleri sonuçta ilk defa duyuyor çocuklar bir de yabancı isimler aşına olduğu isimler değil onları böyle amacımız hizmet etmek değil ama sonra yapılan keşiflerin kime ait olduğunu değil de Avrupa ya daha sonra insanlar kazandıklarını onlara kavratmak istiyoruz. Osmanlı ekonomik olarak büyük bir kayba uğradı coğrafi keşiflerle bizde ilişkisine baktığımızda Orada zaten onu kapatıyoruz bazı yönleriyle sıkıntı yaşamayız. Genel anlamda sıkıntı yok. Çocuklar bu konuyu iyi kavradı bence.”

Bu kategorideki bir diğer alt gerekçe öğrencilerin derse karşı tutumu ile alakalı;

ÖE20: “Konu öncesi iyi bir araştırma yapılmıyor, materyallerin temin edilememesi, öğrencilerin derse tutumu, ilgisi.”

Harita Bilgisi Eksikliği (%6) alt gerekçesiyle ilgili

ÖE10: “Haritaya hâkim olmadıkları için yani eğitim sistemi diyebiliriz çocuklar boş geliyor kıtaları hiç bilmiyorlar oturup onlara o konuyu mu anlatalım yoksa kendi konumumuzu mu neyse.”

Bir diğer fazla frekansa sahip olan gerekçe öğretim programı-eğitim politikalarından kaynaklı sorunlar (%32) gerekçesi, ders saati yetersizliği (%10), konunun anlatımı (ağır ve soyut olması) (%10), sınav kaygısıyla ders anlatmak (%6) ve bilgilerin yüzeysel olması (%6) olarak 4 alt gerekçede ile ifade edilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi ders saati yetersizliği (%10) alt gerekçesi öne çıkmaktadır. Bu alt gerekçeyle ilgili:

ÖK19: “Ben genelde sorun olarak zamanla ilgili sorun yaşıyorum Onun dışında herhangi bir problem yaşamıyorum”
diyerek zamanla ilgili sorunu olduğu belirtmiştir.

Konunun anlatımı (ağır ve soyut olması) (%10) alt gerekçesiyle ilgili ise:

ÖK12: “Yaşanan sorunlar soyut olmasından dolayı yaşanan sorunlar var.”
şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

Bu kategoriyle ilgili diğer alt gerekçe olan sınav kaygısıyla ders anlatmak (%6) ile ilgili:

ÖE4: “Materyal kullanımında sorun yaşıyorum. Drama yapmak istiyorum çünkü süre mekân yetersizliği tarih ve coğrafya konuları tek derste işleniyor. Haftada 3 saat çok yetersiz kalıyor, etkinliklere vakit kalmıyor. Sınav odaklı çalıştığımız için yaparak yaşayarak, materyal görsel kaynaklarla zenginleştirerek dersi tam amacına uygun olarak değil, sınava öğrenci hazırlamak kaygısıyla işliyoruz.”

İfadesinde de belirtildiği gibi materyal kullanamamasını sürenin yetersiz olması ve

öğrencilere ders anlatırken sınava hazırlamak kaygısı olduğu için sorunlar yaşadığını bildirmiştir.

Bilgilerin yüzeysel olması (%6) alt gerekçesine yönelik olarak;

ÖK8: “Genelde pek yaşamıyorum. Ama hani bu öğretilmesinde ise bilgilerin Yüzeysel olarak geçtiğini düşünüyorum yani Öğretim programından kaynaklanıyor daha çok hani yüzeysel anlatıldığı için birtakım sorunlar olabiliyor.”

Öğretmenden kaynaklı sorunlar (%24) ise bilginin aktarılamaması (%6), tek düze anlatım yapılması (%6), öğrenci seviyesine inilmemesi (%6) ve materyal kullanılmaması (%6) olmak üzere 4 alt gerekçede verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi tüm alt gerekçelerin yüzdeleri aynıdır. Bu alt gerekçelerle ilgili görüşler aşağıdaki gibidir:

Bilginin aktarılamaması (%6) ile ilgili:

ÖK9: “Sorun şundan kaynaklanıyor. Kitaptaki bilgilerin öğrenciye tam olarak verilmemesinden.”

Tek düze anlatım yapılması (%6) kategorisiyle ilgili

ÖE13: “Eğitimde kesinlikle sorunlar var ve öğretmen de bunun bir parçası çünkü farklı teknikler kullanmak yerine hala kuru ve kitaptan anlatım tercih ediliyor. Öğretimde çocuğun anlayacağı seviyeye inerek anlatmalı.”

Öğrenci seviyesine inilmemesi (%6) alt gerekçesiyle ilgili;

ÖE15: “Öğretmenden kaynaklı sorun öğrencinin bildiğini sanıp konuyu anlatmak halbuki öğrenci konuyu ilk defa görüyor onun seviyesine inerek anlatmalı öğrenci meraksız da konuyu anlatmak sıkıntı olabilir.”

B4.Dokuzuncu Alt Probleme Ait Bulgular

Araştırmanın dokuzuncu alt probleminde öğretmenlerin ders kitaplarıyla ilgili görüşleri ele alınmıştır. Ders kitabının yeterliliği ve gerekçesi, konuya verilen süreyle ilgili gerekçeler ve kitap tasarlama ile ilgili görüşleri tablolaştırılmıştır.

Tablo 4.9.1. SBÖ'nin SBDK'nda Coğrafi Keşiflerin Anlatımının Yeterliliği ile İlgili Görüşleri

Cinsiyet	Yeterli		Kısmen yeterli		Yetersiz		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Kadın	3	15	2	10	3	15	8	40
Erkek	5	25	6	30	1	5	12	60
Toplam	8	40	6	40	7	20	20	100

Tablo 4.9.1.'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin %40'ı ders kitaplarında coğrafi keşifler konusunun anlatımını yeterli bulurken, %40'ı kısmen yeterli olduğunu belirtmiştir. Kısmen yeterli diyenlerin bir kısmı görselleri eksik bulurken, bir kısmı soruları, etkinlikleri eksik bulup, kimisi de kavramların somut verilmesini, haritaların eksik olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin %20'si kitapların yetersiz olduğunu belirtmiştir. Kitaptaki görselleri, etkinlik soruları, anlatımın eksik olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Öğretmenlerin ders kitabı yeterliliği hakkındaki görüşlerinin gerekçeleri tablo 4.9.2.'de verilmiştir.

Tablo 4.9.2.SBÖ'nin SBDK'da Coğrafi Keşifler Konusunun Anlatımıyla İlgili Gerekçeleri

Ana Gerekçe	Alt Gerekçe	f	%
Yeterli	Görseller Uygun	6	13
	Seviye Uygun	5	11
	Bilgiler Yeterli	4	9
	Anlatımı Uygun	3	6
	Sorular Yeterli	1	2
	Güncellendikçe Yeterli	1	2
	Kazanımlara Uygun	1	2
	Ara Toplam	21	45
Kısmen Yeterli	Görseller Az Olması	10	23
	Soruların Az Olması	4	9
	Ara Toplam	14	32
Yetersiz	Yüzeysel Anlatım	5	11
	Bilgi Eksikliği	2	4
	Ders Saati Yetersizliği	2	4
	Kavramların Soyutluğu	1	2
	Eski Kitapların Yeterli Bulunması	1	2
Ara Toplam	11	23	
Genel Toplam		43	100

Tablo 4.9.2.'de sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafi keşifler konusunun ders kitabında anlatımıyla ilgili gerekçeleri verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi *yeterli*, *kısmen yeterli* ve *yetersiz* şeklinde üç ana gerekçe bulunmaktadır. Öne çıkan gerekçe ders kitabındaki anlatımı *yeterli* (%45) bulanların olduğunu söyleyebiliriz. Bir diğer öne çıkan gerekçe de *kısmen yeterli* (%32) gerekçesidir. Katılımcıların %23'ü ise ders kitaplarındaki anlatımı yetersiz bulmuştur.

Yeterli bulanların gerekçeleri şöyledir:

ÖK7: “Ben 2 senedir Ders kitaplarını çok çok beğeniyorum 2 senedir ek kaynak istemiyorum gerek duymuyorum kitapta her şey yeterli.”

ÖE14: “Kazanımlara uygun hazırlanmıştır. Uygulama görsellerle desteklenmiştir genel amaçlarla yeterli ölçüde işlenmiştir. Metinler yeterli ölçüde hazırlanmış anlatım tarzı sade anlaşılır. Görseller sayfa boyutuna göre hazırlanmıştır.”

ÖK19: “Konu kültür ve miras ünitesi içinde yer alıyor. Ders kitaplarında konu anlaşılır şekilde yer alıyor. İlgili görsellere de oldukça yer verilmiş. Gerçek dünya haritasında bulunan yeni yolların gösterimi, keşifleri yapan bilim insanlarından yeterli düzeyde bahsetmiş çocukların anlayacağı şekilde.”

Diğer öne çıkan gerekçe kısmen yeterli (%35) ana gerekçesinde en fazla öne çıkan görsellerin yetersiz olması (%23) alt gerekçesiyle ilgili görüşler aşağıda verilmiştir:

ÖE1: “Güzel anlatılmış. Ben sürekli ders kitaplarını kullanırım yani Millî Eğitim'in hazırladığı ders kitapları Bence daha güzel görseller az olabilir. Ama onu da işte akıllı tahtalarımız var. Onlarla desteklenebilir. Bu seviye çocuklar için bence güzel anlatılmış. Sosyal bilgileri 3 saat değil de haftada 5 saat yapsalar o zaman detaylı anlatılır. Biz koşturuyoruz konuları yetiştirmek için.”

ÖE6: “Güzel. Yeterli. Görseller az. Kitap seviyesi iyi. Anlatım tarzı güzel.”

Öğretmenlerin %9'u soruların yetersiz olduğunu belirtmiştir. Soruların yetersiz olması gerekçesiyle ilgili:

ÖE16: “Ders kitaplarını beğenmem ama görseller yeterli, bilgi doyurucu bilgi ders kitaplarında en iyi anlatılan konulardan biridir. Renkli gösterim çok iyi akılda kalıyor. Sorular yetersiz kendi sorularım veya diğer yayınevlerinin sorularını kullanıyorum.”

diyerek ders kitaplarındaki görselleri, bilgileri ve anlatımı yeterli bulup, soruları eksik bulunduğunu belirtmiştir.

Coğrafi keşiflerin ders kitaplarındaki anlatımını yetersiz bulan katılımcı oranı %23'tür. Bu ana gerekçe yüzeysel anlatım, bilgilerin eksikliği, ders saati yetersizliği, kavramların soyutluğu ve eski kitapların yeterli bulunması olmak üzere 5 alt gerekçede sunulmuştur. En çok öne çıkan yüzeysel anlatım (%11) alt gerekçesidir. Bunla ilgili gerekçeler şu şekildedir:

ÖK9: “Yüzeysel geçiyor kitapta müfredatta millî coğrafya Dünya Coğrafyası Elbette gerekli fakat ders saatlerimiz az olduğu için çok teferruatlı alınsa dahi sadece birkaç husus ancak yetiştir ile biliyor özellikle 7 sınıfta çocuğun anlayabileceği tarzda ilgi çekici anlatım ve görseller yok, daha cazip verilmeli.”

ÖK5: “Ders kitapları bu konuda yetersiz kalıyor. Çünkü olayları yüzeysel bir şekilde vermektedir. Ben çok yetersiz buluyorum yani.” diyerek yüzeysel

bulduklarını ifade etmiştir.

Ders kitaplarındaki bilgilerin eksik ve ders saatinin az olmasından dolayı yetersiz bulanların gerekçeleri şöyle görmek mümkündür:

ÖK12: “Dünya tarihi ve Osmanlı tarihi açısından önemli bir konu olan coğrafi keşiflere yeteri kadar önem verildiğini düşünmüyorum. Ayrıca ders kitaplarında öğrenci seviyesine yönelik metinler ve yeteri kadar görsellere yer verilmemiş.” Şeklindeki görüşüyle bilgileri yetersiz bulunduğunu belirtmiştir.

Ders saati yetersizliği (%4) alt temasıyla ilgili;

ÖE20: “Yetersiz, görsel yetersiz konuyu işliyoruz zaten ders saati çok az etkinlikler yetersiz. Avrupa’daki değişimi anlamak için hep neden sonuç ilişkisi içinde ders saati çok yetersiz ya.”

Kavramların soyutluğu (%2) alt gerekçesiyle ilgili görüş aşağıdaki gibidir:

ÖE10: “Yeterli değil soyut konular çünkü somut değil hele de harita bilgisine hiç sahip değiller bir yeri kim keşfetti diyorsun bilmiyor çocuk. Haritalar çok yetersiz konular basite indirgenerek anlatılmalı. Yani soyut konular somutlaştırılarak. Mesela skolastik düşünce.”

Tablo 4.9.3. SBÖ'nin Konuya Verilen Ders Saati Yeterliliğine İlişkin Görüşleri

Cinsiyet	Yeterli		Yetersiz		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Kadın	2	10	6	30	8	40
Erkek	6	20	6	30	12	60
Toplam	8	40	12	60	20	100

Öğretmenlere coğrafi keşifler konusuna verilen ders saatinin yeterli olup olmadığı sorulmuş ve verilen cevaplar gerekçelendirilmiştir. 8'i (%40) yeterli olduğu, 12'si (%60) de yetersiz olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin ders saati yeterliliğine ilişkin gerekçeleri aşağıda tablo 4.9.4'te verilmiştir.

Coğrafi keşifler için verilen süre ile ilgili öğretmenlerin gerekçeleri tablo 4.9.4.'de yeterli ve yetersiz ana gerekçesi altında verilmiştir. Ders saatini yetersiz bulanlar %70 çoğunluktadır. Öğretmenlerin %30'u sosyal bilgiler dersine verilen süreyi yetersiz bulmuştur.

Tablo 4.9.4. SBÖ'nin Coğrafi Keşifler Konusuna Verilen Ders Saati ile İlgili Gerekçeleri

Ana gerekçe	Alt gerekçe	f	%
Yetersiz	Genel olarak yetersiz	3	30
	Kazanımlar sıkıştırılmış olması	1	10
	Harita bilgisi becerisi kazandırılmaması	1	10
	Tam öğrenme olmaması	1	10
	Konu amacına ulaşamaması	1	10
	Ara toplam		7
Yeterli	Sadece bu konu için yeterli	1	10
	İnkılap için yetersiz	1	10
	Fazla	1	10
	Ara Toplam		3
Genel Toplam		10	100

Yetersiz ana gerekçesinde en fazla oran %30 ile *genel olarak yetersiz* diyenler oluşturmaktadır. İlgili görüşler aşağıdaki gibidir:

ÖE1: “Coğrafi keşifler için mi?”

-Evet hocam.

-Coğrafi keşifler için değil tek diğer konular için de az genel olarak çok az.”

ÖK3: “Sosyal bilgiler dersi genel olarak yetersiz saat çok az.”

Kazanımların sıkıştırıldığı için süreyi yetersiz bulan görüş ise şöyledir:

ÖK19: “Yeterli bulmuyorum, bizim derste bütün kazanımlar sıkıştırılmış ders saati az olduğu için.”

ÖK5: “Müfredatta Hayır bulmuyorum harita bilgisi geniş 4 ders saatine sığmaz zaten önceden zemin oluşturulmuş. Harita bilgisi ile ilgili ilave ediliyor hatta.” “Harita bilgisi becerisi kazandırılmaması.”

Konu amacına ulaşamaması (%10) alt gerekçesi kapsamında:

ÖE6: “Bu konu için verilen ders saati yetersiz verilen saatte konu amacına ulaşmıyor.” diyerek görüşünü bu şekilde ifade etmiştir.

Ders saatinin yeterli (%30) olduğunu ifade edenlerin görüşleri *sadece bu konu için yeterli* (%10), *inkılap için yetersiz* (%30) ve yeterli olup hatta *fazla* (%30) olarak üç alt gerekçe ile sunulmuştur. *Sadece bu konu için yeterli* (%10), *inkılap için yetersiz* (%30) alt gerekçeleriyle ilgili:

ÖE17: “Süre yeterli inkılap için yeterli değil.”

ÖE11: “Bu konu için ortalama şöyle şeye bakalım. Kaç ders saati

ayırılıyorsunuz gibi bir şey sormuş ortalama 1-2 ders saati yeterli fazla bile gelir hatta.”

görüşü ile ders saatini fazla bile bulduklarını ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerine ders kitabı tasarlama komisyonunda yer alsalardı coğrafi keşifler konusunu nasıl tasarlayacakları soruldu. Kullandıkları ders kitabıyla aynı ya da kısmen farklı şekilde verilen cevaplar tablolaştırılarak sunuldu. Katılımcıların ders kitabında coğrafi keşifler konusunu tasarlamakla ilgili gerekçeleri tablo 4.9.5.’te verilmiştir.

Tablo 4.9.5. SBÖ’nin SBDK Tasarlama Coğrafi Keşifler Konusunu Tasarlama ile İlgili Gerekçeleri

Ana Gerekçe	Alt Gerekçe	f	%
İçerik	Kitaptaki Bilgi Yeterli	10	17
	Görsel Ağırlıklı	5	9
	Anlaşılır Seviyede Metinler	3	5
	Bilgi Yoğun Metinler	1	2
	Ara Toplam	19	33
	Ölçme-Değerlendirme Soruları	Sınıf Seviyesine Uygun Sorular	3
Sınava Yönelik Sorular		2	3
Bilgi Düzeyi Sorular		2	3
Yorum Soruları		2	3
Metine Dayalı Sorular		2	3
Harita Üzerinden Sorular		2	3
Çoktan Seçmeli Sorular		2	3
Zorluk Seviyesi Artan Sorular		1	2
Drama Üzerinden Sorular		1	2
Ara Toplam		17	27
Ders Saati	Ders Saati Fazla	10	16
	Ders Saati Uygun	5	8
	Ara Toplam	15	24
İlişkilendirilen Beceri-Değerler	Empati	2	3
	Çevre Okuryazarlığı	2	3
	Doğal Çevreye Duyarlılık	2	3
	Geçmiş-Gelecek Bağ Kurma	2	3
	Harita Kullanma	1	2
	Girişimcilik	1	2
Ara Toplam	10	16	
Genel Toplam	61	100	

Tablo 4.9.5.’te öğretmenlerin ders kitabı tasarlama gerekçeleri *içerik (%33)*, *ölçme- değerlendirme soruları (%27)*, *ders saati (%24)* ve *ilişkilendirilen beceri- değer (%16)* olarak dört kategoride verilmiştir. İçerikle ilgili olarak ders kitabındaki bilgileri yeterli bulanların görüşleri (%17) ağırlıklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla ilgili görüşler şöyledir:

ÖE11: “Valla pek bir şey değiştirmez dedim açıkçası. Bu konuya hazırlayanlar zaten bu konunun uzmanı olan insanlar bize uygun bir şey olmasaydı bunu vermezler de yani bilgi olarak nasıl ederiz hocam bu bizim kitaplardaki bilgiden daha fazlası çocuklarda karmaşaya neden olur. Bilgi yüklemesi her zaman etkili olmuyor. Hani şöyle söyleyeyim. Bizim ülkemizde doğrudan alakalı bir konu değil ama genel kültür olması bakımından yeterli.”

ÖK3: “Kazanım olarak 3 saat yeterli zorlandığımız bir konu değil empati ile ilişkilendirirdim. Çünkü buluşlarda kâşiflerde kendilerine onların yerine koyuyorlar. Bilgi olarak kitaplardaki yeterli. Soru olarak da üst düzey yoruma dayalı sorular soracağım bilgi yüzeyinde sormazdım analiz sentez düzeyinde sorardım.”

ÖK18: “İçerik yeterli ancak ders saati arttırılmalıdır. İçerik iyi çok fazla bilgi yüklemesi yok konularda öğrencilerin çevre okuryazarlığı becerisini geliştirdiğini düşünüyorum doğal çevreye duyarlılık değeriyle ilişkilendiriyorum şu an 1 hafta 1 hafta daha ekledim. Kavrama düzeyi sorular.”

Görsel Ağırlıklı (%9), tasarlayacaklarını belirten öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir:

ÖK12: “Daha çok görsellerle tasarlardım. İçeriği öğrenci seviyesine göre hazırlardım. Girişimcilik becerisiyle ilişkilendirirdim soruları hafif orta zora doğru.”

ÖE20: “İçerikte ağırlıklı olarak görsellere yer verirdim. Haritalar, keşfi yapan kişilerin yolları gibi. İçerikte metin kısmını az tutup, fotoğrafların ağırlıklı olacağı şekilde tasarlardım.”

Tablo 4.9.5’te görüldüğü gibi öğretmenlerin çoğu kitapta verilen bilgileri yeterli bulduklarını belirtip bu şekilde hazırlamayı uygun bulmuşken, bir öğretmen de kitaptaki bilgileri yoğun şekilde vereceğini ifade etmiştir. Ölçme-değerlendirme soruları (%27) kategorisinde en fazla öne çıkan alt gerekçe sınıf seviyesine uygun sorular (%5) ile ilgili:

ÖE6: “Sadece bu konu ile ilgili sınıf düzeyine öğrenci durumlarına uygun sorular hazırladım genelde.”

Ders saati (%24) gerekçesi de ders saati fazla (%16) ve ders saati uygun (%8) şeklinde iki alt gerekçe ile verilmiştir. Ders saati fazla (%16) diyenlerin görüşleri aşağıdaki gibidir:

ÖK5: “Ders saatini arttırdım 8 saat koyardım önemli konu benim için bütün olarak harita bilgisi verilmeli harita bilgisi konusunda çok eksikimiz var.”

ÖK9: “Ders saatini fazla koyardım 2 hafta en az.”

Ders saati uygun (%8) gerekçesinin görüşü ise:

ÖE1: “Bu kadar ders saati yeterli” şeklindedir.

İlişkilendirilen beceri-değerler kategorisi empati (%3), çevre okuryazarlığı (%3), doğal çevreye duyarlılık (%3), geçmiş-gelecek bağ kurma (%3), harita kullanma (%2), girişimcilik (%2) şeklinde alt kategorilere ayrılmıştır.

Empati (%3) ile ilişkili öğretmen görüşü;

ÖK3: *“Empati ile ilişkilendirirdim. Çünkü buluşlarda kâşiflerde kendilerine onların yerine koyuyorlar.”*

Çevre okuryazarlığı (%3) ile ilişkili:

ÖE15: *“Doğal çevreye duyarlılık ve çevre okuryazarlığı ilişkili.”*

Geçmiş-Gelecek bağ kurma (%3) ile ilişkili:

ÖE14: *“Geçmiş ve gelecek arasında bağlantı kurma becerisi kazandırılmalı.”*

Harita Kullanma (%2) ile ilgili:

ÖE11: *“Doğrudan harita kullanma becerisi ile ilişkili zaten bu konu zeka olarak da zekası iyi olan öğrenciler bu konuyu zaten hemen kapıyor. Çünkü haritaya baktıkları zaman keşiflerin yapıldığı o yolları kıtaların isimlerini akılda tutuyor hemen daha kolay oluyor.”*

BÖLÜM V

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda sonuçlar tartışılmış ve sonuçlara bağlı olarak önerilere yer verilmiştir.

1968, 1971-1972, 1985, 1998, 2005 ve 2018 sosyal bilgiler öğretim programına göre hazırlanan ders kitaplarında coğrafi keşifler konusunun nasıl anlatıldığı belirlenmiş ve öğretilmesine yönelik öğretmen görüşlerini alınmıştır. Buna dair sonuçlara aşağıda yer verilmiştir.

Araştırmanın Birinci Aşamasına Dair Sonuçlar

Araştırmanın birinci aşamasında ders kitaplarında coğrafi keşifler konusunu anlatılırken görsel adı geçen kâşifler, yer alan kavramlar, ilişkilendirilen konular ve ölçme değerlendirme soruları doküman analizi yoluyla incelenmiştir.

Araştırmanın birinci alt probleminde ders kitaplarında coğrafi keşifler konusu anlatılırken yer alan görseller tespit edilmiştir. Görseller, öğrencinin karmaşık bilgileri daha iyi öğrenmelerini sağladıkları için ders kitaplarındaki yeri önemlidir (Uzuner, Aktaş ve Albayrak, 2010). Çalışma sonucunda ders kitaplarında coğrafi keşifler konusu anlatılırken en fazla kullanılan görseller şahıs fotoğrafları, haritalar, temsili resimler ve nesne fotoğrafları olarak 4 şekilde ele alınmıştır. En fazla kullanılan görsel %53 oranla şahıs fotoğraflarıdır. Kaya (2013) yaptığı yüksek lisans çalışmasında ders kitaplarında görsel kanıt olarak en fazla fotoğraf kullanıldığı sonucuna ulaşmıştır. Şahıs fotoğrafları kategorisi içinde en fazla Kristof Kolomb fotoğrafıdır. Bunu peşi sıra Macellan, Vaskö dö Gama, Bartelmi Diyaz, Vespuçi, Avrupalı denizci ve son olarak Gemici Henri gelmektedir. Şahıs fotoğraflarından sonra öne çıkan görsel haritalardır (%27). Haritalar sosyal bilgiler ders kitaplarında etkili öğrenmeyi sağlayan görsel unsurlardır. Balkan (2007), araştırmasında harita kullanmanın sosyal bilgiler dersinde akademik başarı ve kalıcı öğrenmeyi sağladığını söylemektedir. Oruç ve Liman (2012) yılındaki çalışmalarında sosyal bilgiler ders kitaplarında en fazla şekillerin kullanıldığı sonucuna ulaşmıştır. Burada şekilden kastı ise harita unsurlarına sahip olmayan ama görsel olarak harita benzeyen şekillerdir. Haritalar kategorisinde en fazla keşiflerin yollarını gösteren haritalar öne çıkmıştır. Kitaplarda en fazla keşiflerin geçtiği yolların olduğu haritalar kullanılmıştır. Keşfedilen ülkeler %7'lik oranla keşifler yolundan sonra gelmektedir. En az bulunun

haritalar ise %4'lük oranla İpek ve Baharat Yolu haritası ve Kolomb'un keşfe giderken izlediği yolu gösteren haritalardan oluşmaktadır. Kitaplarda en az kullanılan görsel nesne fotoğraflarıdır. Kitaplarda coğrafi keşifler konusunun aktarılmasında en az nesne kategorisinden gemi ve pusula görseli kullanılmıştır.

Coğrafi keşifler anlatılırken en çok öne çıkan kâşif Kolomb'tur. İncelenen tüm yıllara ait kitaplarda Kristof Kolomb öne çıkmıştır. Bunu Macellan ve Vaskö dö Gama takip etmektedir. Bu iki kâşif 2015 yılındaki kitap hariç tüm yıllardaki kitaplarda yer almıştır. Del Kano ve Ameriko Vespuçi diğer öne çıkan kâşifleri oluşturmaktadır. Del Kano program bazında baktığımızda 1968 programı ve 2018 yılı öğretim programında yer almamıştır. Vespuçi ise 2005 yılı öğretim programında yer almamıştır. Gemici Henri 1971, 1985 ve 2018 programlarında yer almıştır. Marko Polo 1985 yılı programı ve 2018 programında yer almıştır. Diğer yıllarda adı geçmemektedir. Jan Kabot ve Jak Kartie ise 1998 yılı programı ve 2018 yılı programında yer almaktadır. En az yer alan Pizarro'dur ve sadece 2018 programında geçmektedir. Osmanoğlu ve Cantemür (2020) çalışmalarında sosyal bilgiler ders kitaplarındaki şahsiyetleri doküman analizi yoluyla incelemiş ve en çok öne çıkan şahsiyetin Mustafa Kemal Atatürk olduğu sonucuna ulaşmıştır. Atatürk'ün ders kitaplarında öne çıkması milli eğitim programıyla ders kitaplarının uyduğu, coğrafi keşifler konusunda en fazla öne çıkanın Kolomb olması öğretim programıyla ders kitaplarının örtüştüğü sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Araştırmada coğrafi keşiflerle ilgili yer alan kavramlar belirlenmiş ve en fazla öne çıkan kavram keşif ve kıta kavramlarıdır. Diğer öne çıkan kavramlar gemi, dünya ve pusula kavramlarıdır. Bu kavramları mal, ticaret, liman, sömürge, harita kavramlarıdır. En az yer alan kavramlar kâşif, karavel, buluş ve reform kavramlarıdır. Ayrıca kitaplarda yer alan çoğu kavramın ilişkili olarak verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Yer alan kavramların anlatılan konuyla örtüştüğünü söylemek mümkündür. Pala (2018) bir çalışmasında 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “Yaşayan Demokrasi” ünitesinde geçen, öğrencilere kazandırılması hedeflenen 32 kavramı incelemiştir. Akgün (2014) 7. Sınıf *kültür ve miras* öğrenme alanı “Türk Tarihine Yolculuk” ünitesinde geçen 21 kavramın anlaşılma oranını incelemiştir.

Coğrafi keşiflerin ilişkilendirildiği konular ve içerikleriyle ilgili sonuçları şöyle söylemek mümkündür:

Geçmişten günümüze doğru baktığımızda en fazla ilişkilendirilen konu Rönesans

konudur. 1968 ve 1973 yılında coğrafi keşifler konusu ağırlıklı olarak coğrafya disiplini içeren konularla ilişkili olarak verilmiştir. 1968 ve 1973 yılı hariç diğer tüm yıllarda coğrafi keşiflerden sonraki gelen konu Rönesanstır. 1968, 1973, 1983, 1987, 1989, 1999, 2002,2013 ve 2015 yılındaki kitaplarda coğrafi keşiflerden önce gelen konu içerikleri buluşlar, bilginler, bilim sanat konularıdır. 2018 sosyal bilgiler öğretim programında coğrafi keşiflerden önce gelen konu Osmanlı Devleti ile ilgili konulardır. Sonuç olarak coğrafi keşifler geçmişteki konularda coğrafya konuları ile, günümüzde ise tarih konuları ile ilişkilendirilerek anlatılmaktadır.

Ders kitaplarında konuyla ilgili 45 ölçme değerlendirme sorusu incelenmiş ve amacına, düzeyine ve yanıtına göre olmak üzere 3 şekilde kategorilendirilmiştir.1968 kitabı değerlendirme dışında tutulmuştur. Danabaş (2020) 1968 kitaplarında çoktan seçmeli sorulara yer verilmediğini, hazırlık sorularının da özensiz şekilde hazırlandığı sonucuna ulaşmıştır. Amacına göre sorular alt gerekçeleri tanılayıcı düzey belirleyici ve izleme amaçlı olarak sunulmuştur. Araştırma sonuçları gösteriyor ki en fazla ölçme değerlendirme soruları konuya giriş yaparken kullanılmıştır. Kitaplarda daha çok hazırlık çalışmaları adı altında verilmiştir. Düzey belirleyici sorular ise en fazla 1985 programına uygun basılan kitaplarda yer almıştır. İzleme amaçlı sorular ise genelde günümüze yakın tarihlerde basılan kitaplarda bulunmaktadır.

Düzeyine göre sorular alt düzey ve üst düzey olarak ele alınmıştır. Kitaplarda yer alan 45 sorunun 42'si alt düzey seviyede sorulardan oluşmaktadır. Özçetin (2019), yüksek lisans tezinde 2000 basımı kitapta tek düze ölçme aracı olduğunu, ünite sonu ve başlarında klasik ölçme araçlarının öğrencinin öğrenip öğrenmediğini ölçmediği sonucuna ulaşmıştır. 2018'e uygun kitaplarda ölçme araçlarının geliştirildiğini, klasik soruların yanı sıra alternatif ölçme araçlarına da yer verildiği sonucuna ulaşmıştır. Üst düzey (f=3) sorular 2005 programı ve 2018 programındaki kitaplarda yer almaktadır. Ders kitaplarında ağırlıklı olarak bilgi, ezbere dayalı soruların olması öğrencilerin öğrenme düzeylerini ölçmede yetersiz kaldığı düşünülmektedir.

Sorular açık uçlu ve kapalı uçlu sorular olarak ele alındığında ise en fazla açık uçlu soruların yer aldığı görülmüştür. Kapalı uçlu soruların ders kitaplarında ağırlıklı olarak açık uçlu sorular kullanılmıştır. Açık uçlu sorular tek bir yanıtı olmayan sorulardır. Koyuncu ve Özkan (2019) bir çalışmasında sınavlarda açık uçlu soru türünün kullanılmasının güvenilirlik açısından daha uygun olduğu, öğrencilerin bakış açılarını zenginleştirdiği sonucuna ulaşmıştır. Konuyla ilgili çoktan seçmeli soruların olmaması

öğrencilerde farklı konularla ilgili farklı soru tarzlarını görememesi açısından eksiklik olarak düşünülmektedir.

Araştırmanın İkinci Aşamasına Dair Sonuçlar

Bu aşamada coğrafi keşifler konusunun öğretilmesine yönelik öğretmen görüşlerinin sonuçları sunulmuştur.

Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin tamamı coğrafi keşifler konusunun öğretilmesinin gerekli olduğu görüşünü benimsemiştir. Konunun öğretilmesinin gerekliliğine dair ağırlıklı olarak öğretmenler günümüz dünyasını anlamak, lise düzeyindeki konulara ön hazırlık olması ve konunun öğrenci seviyesine uygun olmasından dolayı gerekli olduğunu ifade etmiştir. Tarih ve coğrafya arasındaki ilişkiyi anlamak, insanlığın gelişimi anlamak, bilimsel bilgileri anlamak açısından da gerekli olduğu düşünülmektedir.

Öğretmenlerin tamamı konunun öğretilmesinin önemli olduğunu düşünmektedir. Öğretmenler ağırlıklı olarak öğrencilerin yenilikleri öğrenmeleri, Avrupa'daki gelişmeleri bilmesi, anlaması ve Osmanlı Devleti konularıyla arasında bağ kurabilmeleri için konunun önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmenlerin tamamı bu konunun öğretilmesinin dersin amaçlarına katkı sağladığını belirtmiştir. Bu konunun öğrencilere dünyadaki gelişmeleri bilmesi, keşiflerin onlarda merak ve heyecan uyandırması, ekonomiyi anlamak açısından katkı sunduğunu ifade etmişlerdir.

Öğrenme öğretme süreci ile ilgili sonuçlara gelecek olursak öğretmenler konuya giriş yaparken %55'i birden fazla gerekçe sunarak, %45'i ise tek gerekçe sunarak etkinlik yaptıklarını belirtmiştir. Öğretmenler tek bir etkinlik ile giriş yaparken en fazla kullandıkları yöntem soru cevaptır. Çelikkaya, Karakuş ve Demirbaş (2010) sosyal bilgiler öğretmenlerinin en fazla geleneksel ölçe araçları kullandıkları sonucunu ortaya çıkarmıştır. Birden fazla etkinlikle giriş yapanlar ise en fazla soru ve görseller üzerinden etkinlik yaptıklarını ifade etmiştir. Yeşildal (2020), yüksek lisans tezinde öğretmenlerin çoğunlukla sınıf içi etkinliklerde soru cevap kullandığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç araştırmamızın sonucunu desteklemektedir.

Öğretmenlerin sınıf içi uygulamalarda giriş etkinliklerinden sonra konuyu nasıl anlattıkları tespit edilmiştir. Sonuç olarak öğretmenler konu anlatırken en fazla düz anlatım (%45) kullanmışlardır. Çelikkaya ve Kuş (2009) araştırmalarında öğretmenlerin tartışma, soru cevap, beyin fırtınası gibi yöntem teknikleri her zaman kullandıkları sonucuna

ulaşmıştır. Özdemir (2012) yüksek lisans çalışmasında sosyal bilgiler öğretmenlerinin ağırlıklı olarak düz anlatım, soru cevap gibi klasik yöntemler kullandıkları sonucunu elde etmiştir. Göksu (2020) sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarih konuları anlatırken en çok düz anlatım ve soru cevap kullandığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlar araştırmada elde edilen sonuçla örtüşmektedir.

Öğretmenlerin tamamına yakını (%95) coğrafi keşifler konusunu anlatırken materyal kullanmışlardır. En fazla materyal olarak harita ve video kullanmışlardır. Ayrıca öğretmenlerin diğer konulara kıyasla bu konuyu nasıl anlattıklarını sorduğumuzda %85'i diğer konularla aynı şekilde anlattıklarını vurgulamıştır. Sınıf içi uygulamalarda görsel materyal kullanmak konunun daha iyi öğrenmesini sağlayıp, dersi eğlenceli hale getirmektedir. Aktürk (2012) çalışmasında harita ve animasyon kullanılarak anlatılan dersin akademik başarısının daha yüksek çıktığı sonucunu elde etmiştir. Ulusoy ve Gülüm (2009) çalışmalarında sosyal bilgiler dersinde kullanılan materyallerin başında haritalar ve konuyla ilgili görsellerin geldiği sonucunu elde etmiştir. Bu sonuç araştırma sonucunu desteklemektedir.

Birey dünyaya geldiği andan itibaren içinde bulunduğu çevre ve olayları anlamlandırmaya çalışmaktadır. Fakat bazen gerek kendi öğrenmelerimiz gerekse çevreden kaynaklı yanlış öğrenmeler sonucu kavramlar hakkında yanlış öğrenmeler olabilir. Araştırmamızda öğretmenlerin coğrafi keşifler konusunu anlatırken yaşadıkları sorunlarla ilgili sonuçlar kavram yanlışları, yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri olarak ele alınmıştır. Öğretmenlerin %50'si bu konuyla ilgili öğrencilerde kavram yanlışlığı oluştuğunu söylemiştir. Öğrencilerde oluşan yanlışlar şöyledir; harita bilgisi, keşif, icat, buluş, çağlar ve keşiflerle ilgili yollar. Özkan (2019) yüksek lisans tezinde 7. sınıftaki kavramlarla ilgili öğrencilerde yanlış olup olmadığını incelemiştir. Coğrafi keşiflerle alakalı Rönesans, pusula ve matbaa kavramlarıyla ilgili öğrencilerde yanlış olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Çelikkaya ve Şarlayan (2019) yaptıkları çalışmada öğrencilerde dönem ve yüzyıl kavramlarını karıştırdıkları için çağ kavramı ile ilgili yanlışlar oluştuğunu tespit etmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre öğrencilerde harita bilgisi eksikliği olduğu için ve kulaktan dolma bilgilerle kavramı anlamaya çalıştığı için yanlışlar oluşmaktadır. Yani öğrencilerde önceden öğrenilen bilgilerin yanlış veya eksik olmasından kaynaklı yanlışlar oluştuğunu söylemek mümkündür. Öğretmenlerin bu yanlışları gidermede en fazla kullandıkları yöntem ise %24 oranla açıklama yapmaktır. Anında dönüt vererek ya da uzun

süre sonra o kavrama dönüp pekiştirme de bir diğer kavram yanılığısı giderme metotlarıdır. Öğrencilere ödev vererek, konuyla ilgili soru çözerek ve kavram yanılığılarında en fazla kullanılan ölçme aracı olan anlam çözümleme tablosu ile giderildiği sonucuna varılmıştır.

Öğretmenlerin %60'ı coğrafi keşifleri öğretirken sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Öğretmenlerin yaşadıkları sorunlar öğrenciden kaynaklı, eğitim öğretim programından kaynaklı ve öğretmenden kaynaklı olarak ele alınmıştır. Yener (2015) sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunları öğrenci ve öğretmen kaynaklı sorunlar olarak ele almıştır. Öğretmenlerin %44'ü öğrenciden kaynaklı sorunlar yaşandığını, %32'si eğitim öğretim programından kaynaklı, %24'ü ise öğretmenden kaynaklı sorunlar yaşamıştır. Öğrencilerin olaylar arasında bağlantı kuramaması, derse karşı ilgisiz olması, konuda geçen yabancı isimler ve kavramları telaffuz edememesi, roma rakamlarını anlamakta güçlük çekmesi gibi nedenler öğrenci kaynaklı sorunları oluşturmaktadır. Eğitim programından kaynaklı sorunların temelinde ders saatinin az olması ve konunun öğrenci seviyesine uygun olmaması gelmektedir. Ders saatinin yetersiz olmasından dolayı konuyu acele bir şekilde anlatıp tam öğrenme oluşup oluşmadığı konusunda tereddütler ortaya çıkmıştır. Öğretmenlerin konuyu anlatırken materyal kullanmaması, öğrencinin seviyesine inmemesi, farklı yöntem teknik kullanmaması, öğretmenden kaynaklı sorunları oluşturmaktadır. Eğitim öğretimin temel materyali olan ders kitaplarındaki coğrafi keşifler konusunun anlatımını öğretmenlerin %40'ı yeterli, %40'ı kısmen yeterli, %20'si ise yetersiz bulmuştur.

Öğretmenlerin %13'ü görsellerin kullanımını yerinde bulmuşken %23'ü görselleri yetersiz bulmuştur. Öğretmenlerin %11'i konunun anlatımının öğrencilerin seviyesine uygun şekilde yer aldığını, %9'u kitaptaki bilgilerin yeterli olduğunu ifade etmiştir. Kitapta konuyla ilgili görsel ve bilgileri yeterli bulup soruları yetersiz bulanlar %9'luk dilimi oluşturmaktadır. Öğretmenlerin %11'i kitaptaki bilgileri yüzeysel bulmuş, %4'ü ise içerikte verilen bilgiler eksik ve ders saati azlığından dolayı kitabı yetersiz bulduklarını belirtmiştir. Bayrak (2019) yüksek lisans çalışmasında öğretmenlerin ders saati azlığından dolayı geleneksel yöntemler kullandıkları sonucuna ulaşmıştır. Taşkın (2016) yüksek lisans tezinde sosyal bilgiler ders kitaplarındaki eskiçağ konularının anlatımını yeterli bulmuş verilen ders saati az olduğu için farklı etkinlikler yapılmadığını belirtmiştir.

Öğretmenlerin konuya verilen sürenin yeterli olup olmadığını sorulduğunda %60'ı müfredatta konuya verilen ders saatini yetersiz bulmuşken %40' yeterli bulmuştur. Dinç ve Doğan (2010) sosyal bilgiler öğretim programını genel hatlarıyla incelemiş ve içerikte bazı

konuların öğrencilere ağır gelmesi, bilgilerin yoğun olarak verilmesi ve ders saati yetersizliği nedeniyle öğrencilere aktarmada sorun oluşturduğunu belirtmiştir.

Öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitabı tasarlama komisyonunda yer alsalardı coğrafi keşifler konusunu tasarımları ilgili verilerin sonuçları şöyledir; öğretmenlerin %17'si kitabın içeriğindeki bilginin yeterli olduğunu ve tasarlarken bilgileri bu şekilde tasarlayacaklarını söylemiş. %9'luk kesim görsel ağırlıklı tasarlayacağını ifade etmiştir. Ölçme değerlendirme sorularını sınıf seviyesine uygun, sınava yönelik, bilgi soruları, yorum soruları, metin ve harita üzerinden sorularla hazırlayacaklarını bildirmişlerdir. Ders saati olarak %16'sı ders saatini fazla koyacaklarını belirtirken, %8'i programda verilen ders saatini yeterli bulmuştur. Öğretmenlerin coğrafi keşiflerle ilgili ilişkilendirdiği becerilerden öne çıkan empati ve çevre okuryazarlığıdır. Öğretmenlerden biri öğrencilerin keşiflerin yerine kendilerini koyarak düşüncelerinin öneminden bahsederek empati ile ilişkilendirmiştir.

5.2. Öneriler

Araştırma Sonuçlarına Yönelik Öneriler

1. Araştırma sonucunda ders kitaplarındaki ölçme değerlendirme sorularının genel olarak alt düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır ve diğer soru seviyesi gruplarına hitap edecek soruların hazırlanması önerilebilir.
2. Konuyu anlatırken öğretmenlerin ağırlıklı olarak geleneksel yöntem teknikler kullandığı görülmüş ve öğretmenlere farklı öğretim yöntemleri kullanmaları önerilmektedir.
3. Öğretmenler ders saatinin yetersiz olmasından dolayı farklı yöntem ve materyaller kullanamaması öğretmenler açısından sorun oluşturmuştur. Öğretim programı tasarlayacaklara ders saatinin artırılması önerisinde bulunulabilir.
4. Araştırma sonucunda öğretmenler daha çok öğrencilerin ön bilgiye sahip olmaması, yanlış öğrenmelerin olması gibi nedenlerle öğrencilerden kaynaklı sorunlar yaşadığını ifade etmiştir. Öğrencilerin derse gelmeden önce ilgili konuyu gözden geçirmeleri öğrenmeleri açısından kolaylık sağlayacaktır.
5. Öğretmenlerin konunun yüzeysel anlatımı gibi unsurlardan dolayı eğitim politikalarından kaynaklı sorunlar yaşadığı görülmüş ve öğretim programı hazırlayacaklara bu hususun göz önünde bulundurulması önerisinde bulunulabilir.

6. Öğretmenlerin öğrencilerin yabancı kelimeleri telaffuz edememesi ve soyut kavramları algılayamaması gibi sebeplerden dolayı kavram kargaşası yaşadığı görülmüştür. Öğretmenlerin soyut konuların anlatımında daha fazla duyu organına hitap edecek etkinlik ve materyal kullanması etkili öğretim açısından olumluluk teşkil edecektir.
7. Araştırma sonucunda öğretmenlerin öğrencilerde harita bilgisinin eksik olmasından dolayı sorun yaşadıkları görülmüştür. Öğretmenlerin harita bilgisi aktarımında daha etkili ve kalıcı öğrenmelerini sağlayacak uygulamalar yapması önerisinde bulunulabilir.

İleriye Yönelik Öneriler

1. Coğrafi keşifler konusuyla ilgili alinyazında tez ve makalelerin sınırlı olduğu sonucuna ulaşılmış ve bu konuda farklı açılardan ele alınarak daha fazla çalışmaların yapılması önerilmektedir.
2. Geçmişten günümüze farklı bir konunun ders kitaplarında ele alınışı incelenebilir.
3. Bu araştırma çalışma grubu ile sınırlı olduğundan daha büyük çalışma gruplarıyla araştırmalar yapılabilir.
4. Araştırma iki aşamalı nitel yöntem kullanılarak tasarlanmış karma bir çalışmadır. Nitel- nicel veya nicel gibi farklı yöntemler kullanılarak çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akbuğa, M. (2010). İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Görüşleri (Konya İli Örneği). *Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya
- Akça, G. ve Akgün, E. (2020). İlkokul Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Sürecinde Yaşadığı Sıkıntılar, Ejercongress Bildiri Kitabı, 403
- Akdağ, M. (1999). *Türkiye'nin Siyasi ve İktisadi Tarih*, Ankara: Barış
- Akgün, İ. H. (2014). Sosyal Bilgiler Dersi 7. Sınıf Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Türk Tarihine Yolculuk Ünitesinde Geçen Kavramların Öğrenilme Düzeyi, *International Periodical For The Language And History Of Turkish* volume 9(5), 105-116
- Akkuş, A. (1995). *Harita Bilgisi*. Konya: Öz Eğitim
- Akman, Ö ve Bastık, U. (2016). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında İhtilafli Konular İçerisinde Yer Alan 'Aile' Kavramının İncelenmesi: Bir İçerik Analizi, *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 247-263
- Aktürk, V. (2012). Sosyal Bilgiler Dersinde Animasyon ve Dijital Harita Kullanımının Öğrencilerin Mekanı Algılama Becerilerine Yönelik Etkileri, *Yüksek Lisans Tezi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon
- Alaca, E. (2019). *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İncelemeleri. T. Çelikkaya, Ç. Ö. Demirbaş vd. (Ed), Yeni Program ve Ders İçeriklerine Göre Sosyal Bilgiler Öğretimi (1-21)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Alaz, A. (2009). Çoklu Zekâ Kuramı Destekli Eğitimin Dokuzuncu Sınıf Coğrafya Derslerde Başarıya Etkisi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1-22
- Altun, A. (2013). *Yapılandırmacı Yaklaşım, Sosyal Bilgiler Programları ve Ders Kitapları. Bülent Akbaba (Ed.), Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler İçinde* Ankara: Pegem Akademi.
- Arnold, D. (1995). *Coğrafi Keşifler Tarihi*. (Çv: Osman Bahadır), İstanbul: Alan
- Asağlı, M. (2019). *İlkokul Fen Bilimleri 3 Ders Kitabı*. Ankara: Tuna

- Ata, B. (2018). *Sosyal Bilgiler Öğretiminin Dünü, Bugünü ve Yarını*. R.Turan, ve K. Ulusoy İçinde, *Sosyal Bilgilerin Temelleri*, Ankara: Pegem Akademi
- Atasoy, E. (2010). *Genel Coğrafya*. İstanbul: Ezgi Kitabevi
- Atasoy, F. (2016). *Günümüzde Yeniden Yükselen İpek Yolu. Uluslararası İpek Yolu'nun Yükselişi ve Türk Dünyası*, Ankara: Türk Yurdu
- Aughton, P. (2019). *Dünyanın Çehresini Değiştiren Seyahatler* (Çv: Deniz, B.) İstanbul İş Bankası Kültür
- Aybek, B. (2001). İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretiminin Sosyal ve Diğer Disiplinlerle İlişkisinin Değerlendirilmesi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(7), 35-48
- Azer, H. (2020). *Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı*, Ankara: Ekoyay
- Baki, Ç. (2012). 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenci Çalışma Kitaplarının Kullanım Durumlarının Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi: Rize Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon
- Baki, A. ve Gökçek, T. (2012). Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 001-021
- Bal, M. S. (2011). Türkiye’de Tarih Öğretiminin Sorunları ve Çözüm Yolları Konusunda Öğretmen Adayı ve Öğretmen Görüşlerinin Karşılaştırılması, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 371-387
- Balkan, A. (2007). İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Harita Kullanımının Derse Karşı Tutuma, Başarıya ve Hatırda Tutma Düzeyine Etkisi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya
- Bayrak, M. (2019). Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında (1968-2018) ve Ders Kitaplarında Çanakkale Cephesinin Öğretimi ve Öğretmen Görüşleri: Trabzon Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon
- Bean, R. M., Zigmond, N. K. ve Hartman, D. (1994). Adapted Use Of Social Studies Textbooks İn Elementary Classrooms: Views Of Classroom Teachers. *Remedial And Special Education (Rase)*, 15(4), 216-226

- Berk, F. (2008). Eski ve Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında Tarih Konularının Karşılaştırılması, *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana
- Bilgili, A. S. (2008). *Sosyal Bilgilerin Temelleri*, Ankara: Pegem
- Ceyhan, E. ve Yiğit B. (2003). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, Ankara: Anı
- Cohen, D ve Crabtree, B. (2008). Evaluative Criteria For Qualitative Research In Health Care: Controversies And Recommendations. *The Annals Of Family Medicine*, 6(4), 331
- Çatak, M. (2015). Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitim Programlarının İncelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, 19(62), 69-94.
- Çelikkaya, T. ve Kuş, Z. (2009). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kullandıkları Yöntem Teknikler, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 741-758
- Çelikkaya, T., Karakuş, U. ve Öztürk Demirbaş, Ç. (2010). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ölçme- Değerlendirme Araçlarını Kullanma Düzeyleri ve Karşılaştıkları Sorunlar, *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 57-76
- Çelikkaya, T. ve Şarlayan, R. (2019). Kavramsal Değişim Metinlerinin Sosyal Bilgiler Dersindeki Kavram Yanılgılarının Giderilmesine Etkisi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 27(16)
- Danabaş, F. (2020). 1968, 2005 ve 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına Göre Hazırlanan Ders Kitaplarının Karşılaştırılması ve Kavramlar Açısından İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir
- Demircioğlu, İ.H. (2010). *Tarih Öğretimde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar: Tarih Bölümü Özel Öğretim Yöntemleri*, Ankara: Anı
- Demirel, Ö. (2001). *Eğitim Sözlüğü*, Ankara: Pegem
- Demirel, Ö. (2006). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: PegemA
- Demirel, Ö. ve Kiroğlu, K. (2006). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, Ankara: Pegem A
- Deniz, Ç. (2011). İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Tarihi

Şahsiyetlere Yaklaşım Tarzı, *Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya

- Dey, N. (2018). *Evaluation In Social Studies*, Pedagogy Of Teaching Social Studies1
- Dinç, E. ve Doğan, Y. (2010). İlköğretim İkinci Kademe Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Uygulanması Hakkında Öğretmen Görüşleri, *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 17-49
- Doğan, R. (1997). Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37(1), 407-442
- Elibüyük, M. (1995). *Matematik Coğrafya*, Ankara: Ekol
- Erden, M. (Tarihsiz). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İstanbul: Alkım
- Erişen, Y. (1998). Program Geliştirme Modelleri Üzerine Bir İnceleme, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 13(13), 79-97
- Garkovich, L. (1982). Aproposal For Building İnterdisciplinary Bridges, *Teaching Sociology*, 9(2), 151-168
- Gelibolu, P. (2008). Türkiye’de Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında Coğrafi Keşifler Konusu ve Yeni Yorumlar, *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Glaser, B. ve Strauss, A.L. (1967). The Discovery Of Grounded Theory Strategies For Qualitative Research, Aldine Publishing Company, Chicago
- Göksu, M. M. (2020). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Tarih Konularının Öğretimine Yönelik Görüşleri, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(5), 1946-1955
- Gültekin, G., Akpınar, M., Nohutçu, M., Özerdoğan, P. ve Aygün, S. (2018). *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 7*. İstanbul: Netbil
- Güngördü, E. (2001). *İlköğretimde Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Nobel.
- Greene, J.C. (2007). *Mixed Methods İn Social Inquiry*, San Francisco: Jossey- Bass
- Hanilçe, M. (2010). Coğrafi Keşiflerin Nedenlerine Yeniden Bakmak, *Tarih Okulu Sayı VII*, 47-70.

- Jacobs, H. (1989). *Desing Options For An İntegrad Curriculum*, H.H. Jacobs (Ed). *İnterdisciplinary Curriculum: Desing and Implementation*, Alexandra, VA: ASCD
- Jenkins, K. (1999). *Tarihi Yeniden Düşünmek*, Ankara: Dost Kitabevi.
- Jensen, D.F.N. (2006). Metaphors As A Bridge To Understanding Educational And Social Contexts, *İnternational Journal Of Qualitative Methods*, 5(1)
- Kab, İ. (2012). Türkiye'deki Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Almanya'daki Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Eğitimi Ders Kitaplarıyla Karşılaştırılması, *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Kabapınar, Y. (2016). *Kuramdan Uygulamaya Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Pegem
- Kafadar, T. (2019). Türkiye, Abd ve Fransa'nın Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Boyutunda Karşılaştırılması, *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Kara, R. M. (2018). 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında "Eskiçağ" Konusunun İncelenmesi ve Öğretim Programlarının Öğretmen Görüşlerine Dayalı Olarak Karşılaştırılması, *Yüksek Lisans Tezi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Konya
- Karakaş-Özür, N. (2015). *Keşifler ve Coğrafya*. İstanbul: Yeditepe
- Kaya, M. (2013). İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Görsel Kanıt Kullanımının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum
- Keskin, Y. (2002). II. Meşrutiyet'ten Günümüze Kadar Uygulanmış Olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Analizi ve Karşılaştırılması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Kılıç, A ve Seven, S. (2002). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, Ankara: Pegem A
- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Olarak Doküman Analizi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 170-189
- Koyuncu, E. ve Özkan Özer Y. (2019). Geniş Ölçekli Sınavlarda Açık Uçlu Soruların Kullanılmasına İlişkin Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 18(69) 177-200

- Köstüklü, N. (2001). *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*, Konya: Güney.
- Küçükahmet, L. (2001). Eğitim Programlarında Ders Kitabının Yeri. Leyla Küçükahmet (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu İçinde*, Ankara: Nobel.
- Mcneill, W. H. (2008). Big History In Brief, *History And Theory* 47(2)
- Miles, M.B. ve Huberman, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*, (2) An Expanded Sourcebook. (2nd.ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (1968). 1968 İlkokul Programı. Ankara
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2005). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. Ankara
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2011). Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Dersi Programı Ankara
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018a). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. Ankara
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018b). Coğrafya Dersi Öğretim Programı. Ankara
- Morse, J.M. (2003). Principles Of Mixed Methods And Multimethod Research Design, In A Tashakkori ve C. Teddlie (Eds), *Handbook Of Mixed Methods In Social & Behavioral Research* 189-208
- Omca, B. (2019). Cumhuriyet Döneminden Günümüze Millî Eğitim Şuralarında Coğrafya Öğretimi, *Yüksek Lisans Tezi*, Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Tokat
- Oruç, Ş. ve Liman, E. (2012). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kullanılan Harita ve Şekiller Üzerine Bir Değerlendirme, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 145-159
- Osmanoğlu, A. E. ve Cantemür, H. (2020). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Şahsiyetler, *Ekev Akademi Dergisi*, 24(82)
- Öcal, A. ve Yiğittir, S. (2007). İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Kırıkkale Örneği), *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (Kefad)*, 8(1), 51-61
- Önalın, H. (2017). Osmanlı-Portekiz İlişkileri ve Hint Okyanusu Siyaseti (XVI). *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Özçetin, A. F. (2019). 2005 Yapılandırmacı Eğitim Öncesi ve Sonrası Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Karşılaştırılması, *Yüksek Lisans Tezi*, Aydın Adnan Menderes

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın

- Özdemir, S. M. (2009). *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Değerlendirilmesi, Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırıcı Bir Yaklaşım (Ed: C. Öztürk)*. Ankara: Pegem
- Özdemir E. H. (2012). 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersindeki Öğrenme- Öğretme Süreçlerinin Değerlendirilmesi: Yeryüzünde Yaşam Ünitesi Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun
- Özkan, S. H. (2018). *Yeni ve Yakın Çağ Tarihi*, İstanbul: İdeal Kültür
- Özkan, H. (2019). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Kavramlarına İlişkin Kavram Yanılgılarının Tespiti, *Yüksek Lisans Tezi*, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın
- Özkök, A. (2005). Disiplinlerarası Yaklaşım Dayalı Yaratıcı Problem Çözme Öğretim Programının Yaratıcı Problem Çözme Becerisine Etkisi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 159-167
- Öztürk, C. (2005). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi: Pegem A*
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2002). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yazılı Edebiyat Ürünlerini Ders Aracı Olarak Kullanmanın Duyuşsal Davranış Özelliklerini Kazanmaya Etkisi, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Dergisi* 15, 173-182
- Öztürk Demirbaş, Ç. ve Yıldırım, A. (2021). Türkiye’de Edebiyat Temelli Sosyal Bilgiler Öğretimi Bibliyografisi, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(2), 592-620
- Pala, F. (2018). 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Demokrasi Ünitesinde Geçen Kavramların Anlaşılma Düzeyi, *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3(1), 22-36
- Pamuk, A. (2009). Vatandaş Yetiştirme Aracı Olarak Tarih Öğretimi. Ortaöğretim Düzeyinde Öğretmen Öğrenci ve Veli Görüşleri (Trabzon- Tunceli Örneği), *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul
- Patrick, C. (2020). The Scientists’ Forum. Department Of Molecular Biology, Max Planck Institute For Biophysical Chemistry, Göttingen, Germany
https://Pure.Mpg.De/Rest/Items/Item_3185467/Component/File_3280746/Con

tent

- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative Evaluation And Research Methods*, (2nd.Ed), Sage Publications. Inc
- Petrie, H. (1976). Do You See What I See? The Epistemology Of İnterdisciplinary Inquiry. *Educational Researcher*, Feb, 9-15.
- Raadschelders, J. C. N. (2011). The Future Of The Study Of Public Administration: Embedding Research Object And Methodology İn Epistemology And Ontology, *Public Administration Review*, 916-924.
- Rubin, H. J. ve Rubin, I.S. (1995). *Qualitative İnterviewing: The Art Of Hearing Data*. (2nd ed), Sage Publications, London
- Safran, M. (2008). *Sosyal Bilgiler Öğretimine Genel Bakış, Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Pegem, 1-19
- Safran, M. (2009). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem
- Sönmez, K. (2020). İlkokul Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir
- Subaşı, Y. (2017). Türkiye ve İran Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Edebi Ürünlerin Kullanımı, *Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Şahin, C. (2003). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Sosyal Bilgiler*. Ankara: Gündüz Eğitim
- Şahin, H. (2004). Etkili Bir Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Nitelikleri, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9
- Şahin, M. (2012). Ders Kitaplarının Mesaj Tasarımı İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 13(3), 129-154.
- Şimşek, A. (2013). Türkiye’de Tarih Ders Kitaplarında Avrupamerkezcilik. *İnsan & Toplum*, 3(6), 193-222.
- Taşkın, A. (2016). Cumhuriyet Döneminde İlkokul Tarih/Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihinin Öğretiminin İncelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya

- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB], (2011). Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Dersi Öğretim Programı ve 10. Sınıf Seçmeli Tarih Dersi Öğretim Programı, Ankara
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB], (2015). Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği, ttkb.meb.gov.tr
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB], (2016). Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği, ttkb.meb.gov.tr
- Tertemiz, N., Ercan, L. ve Kayabaşı, Y. (2011). *Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu. (Sosyal Bilgiler 4-8 Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi 4-8, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük)*. Ankara: Nobel
- Tebliğler Dergisi [TD]. (1974). *T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 37 (1788)
- Tebliğler Dergisi [TD]. (1985). *T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 48 (2195)
- Tebliğler Dergisi [TD]. (1998). *T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 61 (2487)
- Topdemir, H.G. (2013). Bilim Tarihinden.@tubitak.gov.tr 24/07/2019
- Turan, S. (2019). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Disiplinlerarası Yapısının İncelenmesi. *Journal Of Innovative Research In Social Studies*. 2(2), 166-190.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitim Bilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543-559
- Ulusoy, K. ve Gülüm, K. (2009). Sosyal Bilgiler Dersinde Tarih ve Coğrafya Konular İşlenirken Öğretmenlerin Materyal Kullanma Durumları, *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 10(2), 85-99
- Uzuner, S., Aktaş, E., Albayrak, L. (2010). Türkçe 6, 7 ve 8. Sınıf Ders Kitaplarının Görseller (İllüstrasyonlar) Açısından Değerlendirilmesi, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, XXVII, 721-733.
- Uzunöz, A. ve Aktepe, V. (2018). *Özel Öğretim Yöntemleri*, Ankara: Pegem
- Varış, F. (1998). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Ankara Üniversitesi
- Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bistream/handle/20.500.12413/2989/PP%20113%20QDA%FINAL2.pdf?sequence=4> 24.06.2021

- Wakefield, J. F. (2006). Textbook Usage in the United States: The Case of US History. Paper presented at the International Seminar on Textbooks, Santiago.
- Weisman, J. B. ve Deitch, K. M. (1990). Christopher Columbus And The Great Voyage Of Discovery. With A Message From President George Bush. Picture-Book Biography Series, Volume 1. Discovery Enterprises, Ltd., Lowell, Massachusetts
- Yanpar, T. (2005). *Öğretim Teknolojiler ve Materyal Geliştirme. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Pegem A
- Yener, Ş. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Karşılaşılan Öğretmen ve Öğrenci Kaynaklı Sorunlar: Muş İli Örneği, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 105-120
- Yeşildal, Ş. (2020). Sosyal Bilgiler Öğretim Programına Yönelik Öğretmen Görüşleri Ve Sınıf İçi Uygulamaları, *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul
- Yıldırım, A. (1996). Disiplinlerarası Öğretim Kavramı ve Programlar Açısından Doğurduğu Sonuçlar, *Hacettepe Üniversite Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 89-94
- Yıldırım A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin

İncelenen Kitaplar

- Akşit, N. ve Asal, T. (1973). *Yılı Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 2 Ders Kitabı*, İstanbul: Ders Kitapları Anonim Şirketi (K2)
- Akşit, N., Sanır, F. ve Asal, T. (1983). *Ortaokul Sosyal Bilgiler 2 Ders Kitabı*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi (K3)
- Akşit, N. (1987). *Milli Tarih Ana Ders kitabı Ortaokul 2*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi (K4)
- Akşit, N. (1989). *Milli Tarih Ana Ders kitabı Ortaokul 2*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi (K5)
- Azer, H. (2020). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7*, Ankara: Ekoyay (K11)
- Gültekin. G., Akpınar, M. Nohutçu, M., Özerdoğan, P. ve Aygün, S. (2018). *Ortaokul ve*

İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı, İstanbul: Devlet Kitapları (K10)

Komasyon, (2015). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 7*, Ankara: Özgün Matbaacılık (K9)

Şenüver, G., Karabulut, E, Kesim, H.S. vd. (1999). *İlköğretim Okulu 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi (K6)

Sarıalioğlu, F. (2002). *7. Sınıf İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*, İstanbul: Cemre (K7)

Tekışık, H. H. (1968). *Yeni İlkokul Programına Göre 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. Ankara: Rehber (K1)

Tüysüz, S. ve Yıldırım, Ş. (2013). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı*, Ankara: Tuna (K8)

EKLER

EK1. Ders Kitapları Kontrol Listesi

EK2. Görüşme Formu

EK3. Araştırma İzin Belgesi

EK4. Etik Kurul Kararı

EK5. İncelenen Ders Kitaplarının Görselleri

EK1: Kontrol Listesi

Yönerge: Ulaşılmak istenen veri varsa ✓ işareti konulmuştur

EK1.1. Ders Kitaplarında Yer Alan Görseller

Öğretim Programı / Ders Kitabı	1968	1971		1985		1998		2005		2018	
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
Görseller											
Kristof Kolomb	✓										
Macellan											
Vaskö Dö Gama											
Bartelmi Diyaz											
Amerigo Vespuçi											
Avrupalı Denizci											
Gemici Henri											
Haritalar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
Keşifler Yolu											
Keşfedilen Ülkeler											
İpek ve Baharat Yolu											
Kolomb'un Keşif Yolu											
Temsili Resimler	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
Kolomb'un Adaya Gelişi											
Burjuva Sınıfı											
Köleleştirilen Halk											
Halkın Tutsak Alınması											
Nesne Fotoğrafları	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
Gemi											
Pusulula											

EK 1.3. 1968'den Günümüze 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Coğrafi Keşifler Konusunda Geçen Kavramların Kontrol Listesi

Öğretim programı/ 7.Sınıf Ders Kitabı	1968		1971			1985			1998		2005		2018	
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11			
Kavramlar														
Keşif														
Kıta														
Gemi														
Dünya														
Pusulâ														
Mal														
Ticaret														
Liman														
Sömürge														
Harita														
Sefer														
Toprak														
Maden														
Burjuva														
Baharat														
Kilise														
Kâşif														
Karavel														
Rönesans														
Reform														

EK.1.4. 1968'den Günümüze 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Coğrafi Keşifler Konusunun İlişkili Konuları

7. Sınıf Ders Kitabı	Ön Bağlam		Son Bağlam	
	Başlık	İçerik	Başlık	İçerik
İlişkili Konular				
K1				
K2				
K3				
K4				
K5				
K6				
K7				
K8				
K9				
K10				
K11				

EK1.5. 1968'den Günümüze 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Coğrafi Keşifler Konusundaki Ölçme Araçları Kontrol Listesi

Ders kitabı	1968	1971-72			1985		1998		2005		2018	
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	
Ölçme araçları												
Tanılayıcı												
İzleme												
Düzy Belirleme												
Alt Düzy												
Üst Düzy												
Açık Uçlu												
Kapalı Uçlu												

EK2: Görüşme Formu

COĞRAFI KEŞİFLER KONUSUNUN ÖĞRETİLMESİNE YÖNELİK SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ

Görüşme Formu

Değerli öğretmenler bu görüşme formu ile elde edilen ilgili bilgiler Coğrafi keşifler konusunun öğretilmesine yönelik öğretmen görüşleri ile ilgili bir yüksek lisans tez çalışmasında kullanılacaktır. Görüşmeye katılan kişilerin bilgileri etik ilkeler açısından saklı tutulacaktır. Görüşmeye katılımınızdan dolayı teşekkür ederim.

Meryem CENGİZ
Ahi Evran Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrencisi

A. Katılımcının Kişisel Bilgileri

A1. Cinsiyetiniz: Kadın Erkek

A2. Mesleki Kıdeminiz: 0-5 yıl 6-10 yıl 11-15 yıl 16 yıl ve üstü

A3. Mezun Olunan Fakülte:

Eğitim Fakültesi Fen- Edebiyat Fakültesi Diğer (.....)

A4. Mezun Olunan Branş: Coğrafya Tarih Sosyal Bilgiler

A5. Kendinizi yakın hissettiğiniz Sosyal Bilim disiplini hangisidir?

Tarih Coğrafya Vatandaşlık Diğer (.....)

A6. Coğrafi keşifler konusunun öğretiminde en önemli ders(ilkokuldan ortaokul düzeyine kadar) sizce hangisidir? Neden?

EK2: Görüşme Formu

B. Görüşme Gündemi

B1. Coğrafi keşiflerin konusu hakkındaki genel düşünceler

- Bu konu ortaokul düzeyi için gerekli mi? Gerekli ise neden gerekli? Gereksiz ise neden?
- Ders kitaplarında coğrafi keşifler konusunu nasıl değerlendirirsiniz?
- Coğrafi Keşifler konusunun öğretilmesi önemli midir? Neden?
- Bu konunun öğretilmesinin dersin amaçlarına katkısı olduğunu düşünüyor musunuz?

B2. Coğrafi keşifler konusunun işlenme şekli

- Giriş etkinliklerini nasıl yapıyorsunuz?
- Coğrafi keşifler konusu için kullandığımız etkinlikler, yöntem ve teknikler nelerdir?
- Ağırlıklı olarak bu konuyu nasıl işliyorsunuz? Diğer konulardan farklı mı? Aynı mı?
- Bu konu için verilen ders saatini yeterli buluyor musunuz?

B3. Kavram yanlışları

- Coğrafi Keşifler konusu ile ilgili öğrencilerdeki kavram yanlışları oluyor mu? Evet ise bunlar neler? Bu kavram yanlışlarını nasıl gideriyorsunuz?
- Coğrafi Keşifler konusunu öğretirken sorunlar yaşıyor musunuz? Evet ise sorunların kaynağını nasıl değerlendirirsiniz?

B4. Kullanılan materyaller

- Coğrafi Keşifler konusunu işlerken hangi tür materyallerden yararlanıyorsunuz?
- Sosyal bilgiler ders kitabı hazırlama komisyonunda yer alsaydınız Coğrafi Keşifler konusunu (içerik, ders saati, ölçme değerlendirme vb.) nasıl tasarladınız?

Ekllemek istediğiniz başka bir konu var mı?

EK3: Araştırma İzin Belgesi

T.C.
KIRŞEHİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim M¼d¼rl¼Đ¼

Sayı : 24512418-605.01-E.2024253
Konu : Meryem CENGİZ'in
Araştırma İzni

29/01/2020

VALİLİK MAKAMINA

Ahi Evran Üniversitesi Rekt¼rl¼Đ¼ Ğrenci İşleri Daire Başkanlığı 21.01.2020 tarih ve 218288 sayılı yazıları ile; Sosyal Bilimler Enstit¼s¼, T¼rkçe ve Sosyal Bilgiler EĞitimi Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler EĞitimi Bilim Dalı Tezli Y¼ksek Lisans Programı Ğrencisi Meryem CENGİZ'in "1968'den G¼n¼m¼ze Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Coğrafi Keşifler Konusunun Anlatımı ve Ğretilmesine Y¼nelik Ğretmen G¼r¼řleri" konulu araştırmasını ilimiz okullarında yapma isteği bildirilmektedir.

Ahi Evran Üniversitesi Tezli Y¼ksek Lisans Programı Ğrencisi Meryem CENGİZ'in s¼z konusu araştırmasını; ilimiz genelinde g¼rev yapan sosyal bilgiler Ğretmenlerine, Millî EĞitim Bakanlığı Yenilik ve EĞitim Teknolojileri Genel M¼d¼rl¼Đ¼'n¼n 21.01.2020 tarih 1563890 sayılı (2020/2 nolu genelge) emirleri doğrultusunda, araştırmacının sorumluluğunda, g¼n¼ll¼l¼k esasına g¼re m¼d¼rl¼Đ¼m¼z tarafından m¼h¼rlenen anket formlarını uygulaması m¼d¼rl¼Đ¼m¼zce uygun g¼r¼lmektedir.

Makamınızca da uygun g¼r¼ld¼Đ¼ takdirde olurlarınıza arz ederim.

Őevket KARADENİZ
İl Millî Eğitim M¼d¼r¼

OLUR
29/01/2020

Adnan KAYIK
Vali a.
Vali Yardımcısı

Adres: Yenice Mahallesi 182. Sokak No2 / P.K.40100
Merkez/KIRŞEHİR
Elektronik AĐ: kirsehir.meb.gov.tr
e-posta: kirsehirmem@meb.gov.tr

Bilgi iÇin: Sevim AKĐ¼L/Őef

Tel 0 (386) 213 51 50
Faks 0 (386) 213 10 03

Bu evrak g¼venli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden f18a-65fd-316f-8b0f-2baf kodu ile teyit edilebilir

EK4: Etik Kurul Kararı

**KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN
ETİK KURULU TOPLANTI RAPORU**

Karar Tarihi : 25/12/2020
Karar No : 2020 / 5

Üniversitemiz “*Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu*” 25/12/2020 tarihinde saat 10.30’da İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Dekanlığı Makam Odasında Online Görüşme sistemi üzerinden toplanarak, etik kuruluna başvurusu yapılan araştırma projelerinin bilimsel araştırmalar etiği açısından değerlendirilmesi yapılmış olup, aşağıda belirtilen kararları almıştır:

İncelenen Dosyalarla İlgili Kararlar:

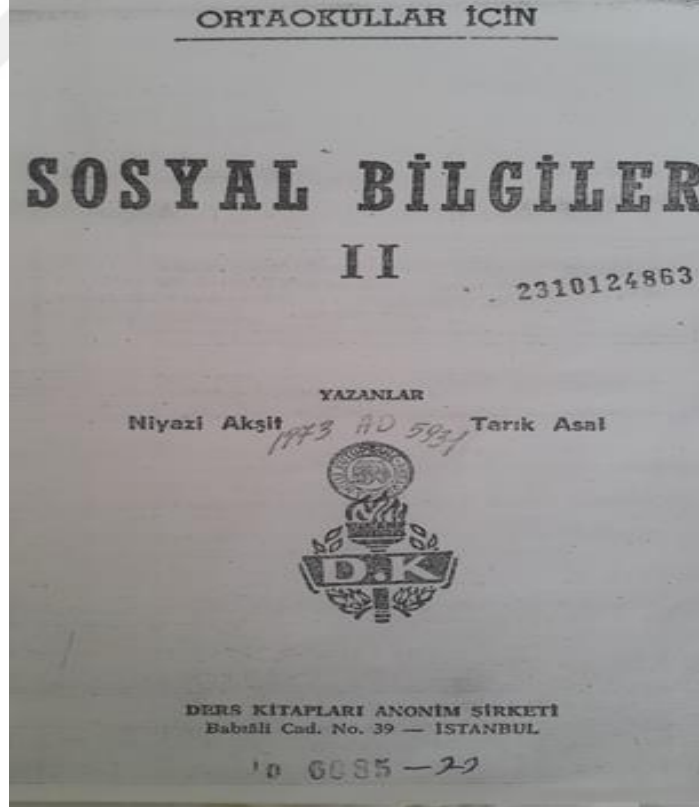
4- **Meryem CENGİZ**'e ait “1968'den Günümüze Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Coğrafi Keşiflerin Anlatımı ve Öğretilmesine Yönelik Öğretmen Görüşleri” konulu proje araştırmasının bilimsel araştırmalar etiği açısından yapılan değerlendirmesinde kabulüne,

Oy birliğiyle karar verilmiştir.

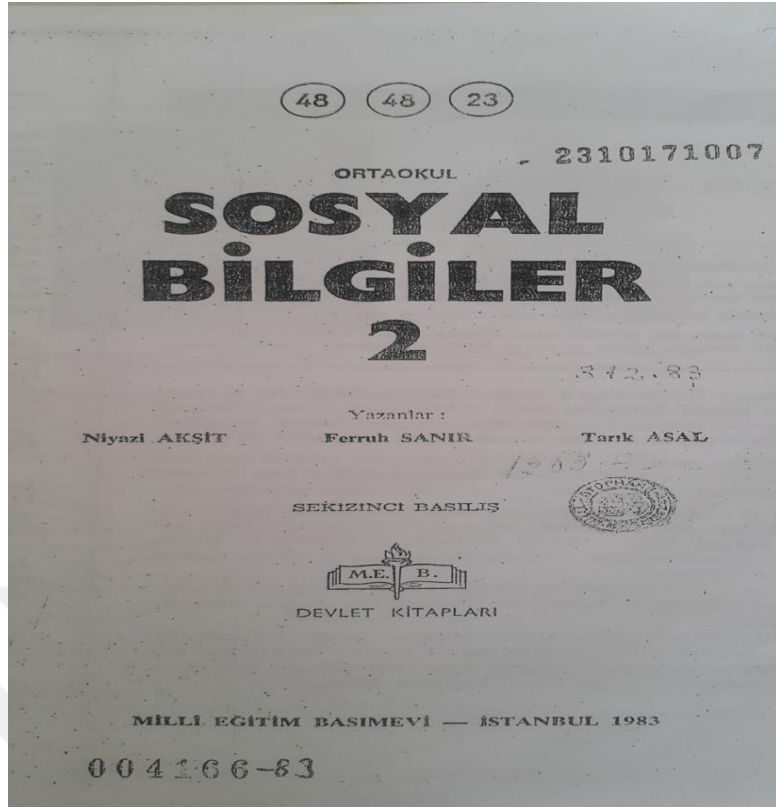
EK5: İncelenen Ders Kitaplarının Görselleri

(K1, Tekişik, 1968)

(K2, Akşit ve Asal, 1973)

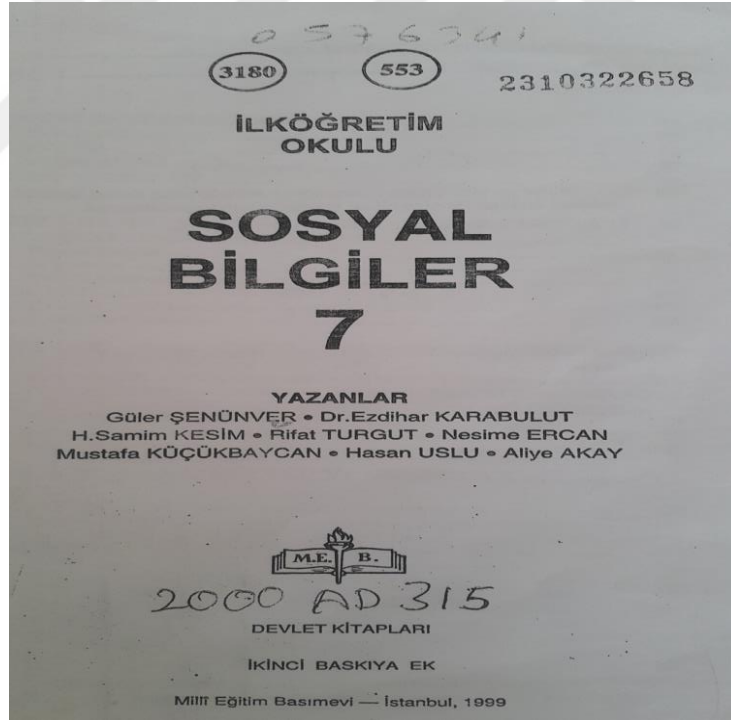
(K3, Akşit, Sanır ve Asal, 1983)

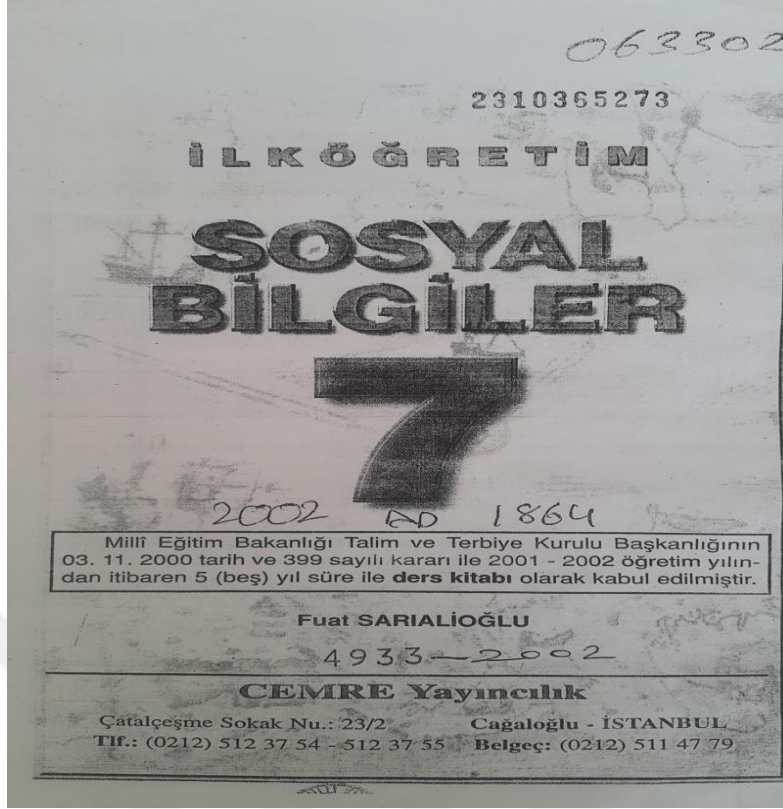
(K4, Akşit, 1987)

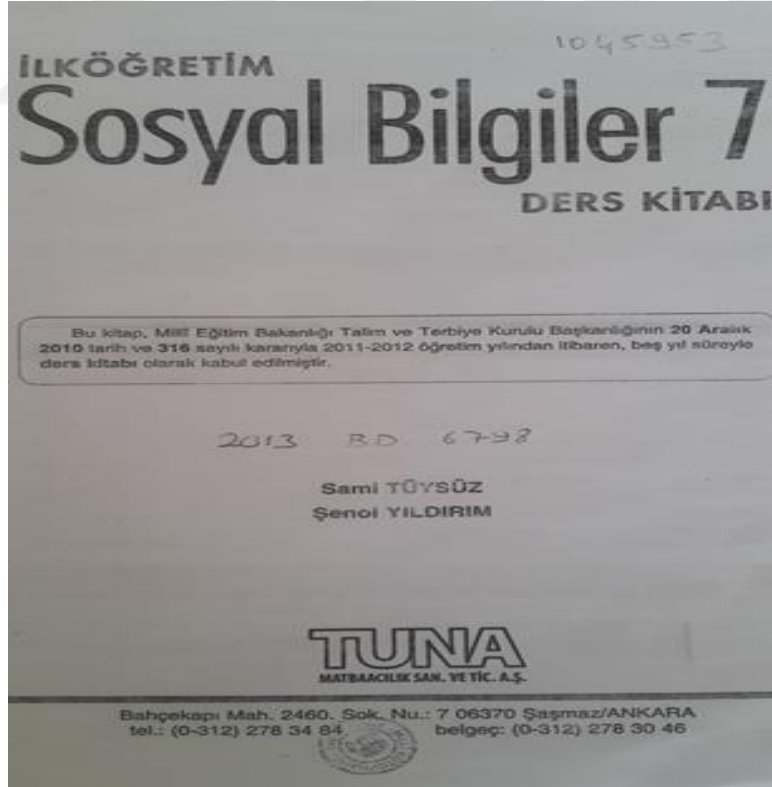
(K5, Akşit, 1989)

(K6, Akşit, 1999)

(K7, Sarılioğlu, 2002)

(K8, Tüysüz ve Yıldırım, 2013)

(K9, Komisyon, 2015)

(K10, Gültekin, vd, 2018)

(K11, Azer, 2020)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Meryem CENGİZ

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitim Durumu

Lisans : Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği

Yüksek Lisans: KAEÜ, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi

Mesleki Deneyim

2016- 2017 Keskin Vakıfbank Gaffar Okkan Ortaokulu

Yayın

Cengiz, M. (2020). “Türkiye’de Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarıyla İlgili Yapılan Lisansüstü Araştırmalardaki Eğilim” II. Uluslararası Kapadokya Sosyal Bilimler Öğrenci Kongresi (KAPSOSBİL), 16-18 Aralık 2020, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Bildiri Özetleri Kitapçığı, 125